

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Очеретна Ольга Юрївна

УДК 37.03+372.461+669+057.21

**ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
Курлянд Зінаїда Наумівна
доктор педагогічних наук, професор

Одеса–2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	11
1.1. Особливості підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку в сучасних вищих навчальних закладах	11
1.2. Сутність та структура акмеологічної культури фахівця електрозв'язку	35
1.3. Педагогічні умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки	68
Висновки до розділу	91
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО - ДОСЛІДНА РОБОТА З РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ	93
2.1. Критерії, показники та діагностика рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки	93
2.2. Модель реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки	115
2.3. Експериментальна діагностика рівнів сформованості акмеологічної культури студентів-майбутніх фахівців електрозв'язку	168

Висновки до розділу	184
ВИСНОВКИ	187
Список використаних джерел	190
Додатки	222

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зважаючи на постійні зміни в умовах праці, появу інноваційних (телекомунікаційних, цифрових тощо) технологій зв'язку, використання ускладнених зразків новітньої техніки, істотне підвищення ролі людського чинника, широку інформатизацію всіх сфер життя, вимагають перегляду професійної підготовки інженерів-зв'язківців, оновлення змісту, технологій та організації технічної освіти в Україні, зміни її сутнісних аспектів і пріоритетів.

Лідерство конкурентоспроможного фахівця на ринку праці визначається тим, наскільки він усвідомив необхідність своєчасного розкриття і реалізації власного потенціалу самості, подолання перешкод у досягненні *акме* (найвищого ступеня розвитку особистості). У зв'язку із цим особливого значення набуває акмеологія як наука про закономірності і механізми досягнення вищого професійного розвитку людини, а формування акмеологічної культури дозволяє здійснювати підготовку високопрофесійних фахівців, здатних самостійно нарощувати й інтегрувати знання, постійно самовдосконалюватись у професії.

Підґрунтям дослідження виступили ідеї акмеології, педагогічної акмеології, професіоналізму, зокрема наукові доробки вітчизняних і зарубіжних учених В. Алфімова, К. Абульханової-Славської, С. Архипової, О. Бодальова, В. Вакуленко, Н. Вишнякової, Н. Гузій, А. Деркача, В. Зазикіна, Н. Кузьміної, В. Максимової, С. Пальчевського, Н. Полетаєвої, О. Темрук та ін. Проблеми застосування акмеології в підготовці фахівців різного напрямку досліджено в таких аспектах: розвиток акмеологічної культури державних службовців (В. Варуков, О. Кондратьєва, П. Кудельникова, О. Селезньова, Л. Сліпчишин та ін.), акмеологічна компетентність, акмеологічна позиція майбутнього вчителя (О. Гречаник, А. Коваленко, Х. Шапаренко та ін.), акмеологічні засади розвитку особистості менеджера освіти (В. Гладкова, В. Смульська та ін.).

Специфіку підготовки майбутніх фахівців інженерно-технічного профілю розкрито в дослідженнях О. Завалевської, С. Ісаєнко, Т. Картель, О. Картавих, О. Попової та ін. Систему підготовки майбутніх фахівців зв'язку в сучасних вищих навчальних закладах досліджено за такими напрямками: формування функційних компетентностей майбутніх фахівців зв'язку в процесі навчання технічних дисциплін (В. Сорокіна та ін.), формування професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку (В. Медведь та ін.).

Водночас аналіз наукових праць і сучасної практики підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку засвідчив наявність суперечностей між:

- необхідністю підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців технічного профілю, зокрема фахівців електрозв'язку, та відсутністю спеціальних досліджень акмеологічної культури як невід'ємного елемента професіоналізму фахівця електрозв'язку;

- потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях електрозв'язку, готових до практичної діяльності в умовах постійного нарощування сучасних засобів телекомунікаційних, мережевих, бездротових технологій і відсутністю відповідного науково-методичного забезпечення їхньої підготовки;

- наявністю наукових розробок у галузі прикладної акмеології та недостатнім використанням цих ідей у практиці підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку.

Актуальність, недостатній рівень теоретичної дослідженості та практичної розробленості зазначеної проблеми, необхідність подолання визначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження «Формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри педагогіки «Інтегративні технології формування і розвитку особистісних

та професійних якостей фахівців» (№ 0110U002179), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 13 від 30 червня 2016 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки.

Для досягнення мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Розкрити сутність і структуру феномена «акмеологічна культура майбутніх фахівців електрозв'язку»; уточнити поняття «акмеологічна культура особистості».

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки.

4. Розробити та апробувати модель реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців електрозв'язку.

Предмет дослідження – модель реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки.

Гіпотеза дослідження: формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати в процесі їхньої професійної підготовки такі педагогічні

умови: актуалізація мотивації на досягнення професійного зростання майбутніх фахівців електрозв'язку; забезпечення професійної рефлексії студентів; залучення майбутніх фахівців електрозв'язку до самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідження використано загальнонаукові методи, а саме: *теоретичні* – вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури, наукового доробку вітчизняних і зарубіжних науковців з проблеми формування акмеологічної культури студентів для розкриття сутності і структури феномена «акмеологічна культура майбутніх фахівців електрозв'язку»; системний аналіз результатів наукових досліджень, вивчення практики роботи сучасних технічних ВНЗ, узагальнення науково-теоретичних даних – для теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки; систематизація й узагальнення теоретичних і емпіричних фактів застосовано для виокремлення критеріїв, показників і рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку на констатувальному й формувальному етапах експерименту та розроблення методики їх діагностики; *емпіричні* (анкетування, спостереження, бесіди, опитування, методи експертної оцінки, оцінки власного досвіду, психологічні тести і методики, питальники тощо) – з метою створення моделі реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку; констатувальний експеримент – для визначення початкового рівня сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку; формувальний експеримент – з метою перевірки дієвості визначених педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки відповідно до розробленої моделі; *прогностичні* – моделювання і проектування процесу формування акмеологічної культури

майбутніх фахівців електрозв'язку, кількісний і якісний аналіз результатів дослідження застосовано для аналізу отриманих результатів з формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу здійснено на базі Одеської національної академії зв'язку імені О. С. Попова і Вінницького національного технічного університету на факультеті радіотехники, зв'язку та приладобудування. Експериментальним дослідженням було охоплено 250 студентів, у формуальному експерименті взяли участь 105 майбутніх фахівців електрозв'язку.

Наукова новизна дослідження: *уперше* визначено й науково обгрунтовано педагогічні умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку (актуалізація мотивації на досягнення професійного зростання майбутніх фахівців електрозв'язку; забезпечення професійної рефлексії студентів; залучення майбутніх фахівців електрозв'язку до самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки); розкрито сутність феномена «акмеологічна культура майбутніх фахівців електрозв'язку», його структурні компоненти (гностичний, аксіологічний, творчий); визначено критерії (мотиваційно-орієнтаційний, ціннісно-самореалізаційний, креативно-саморозвивальний) з відповідними показниками, схарактеризовано рівні (високий, задовільний, низький) сформованості акмеологічної культури студентів; розроблено модель реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку; уточнено поняття «акмеологічна культура особистості»; подальшого розвитку набули теорія і методика фахової підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні методики діагностування рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх

фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки. Розроблено спецкурс «Акмеологічна культура майбутніх фахівців електрозв'язку», рефлексивний практикум, цикл інтегрованих лекцій і комплекс самостійно-дослідницьких завдань акмеологічної спрямованості для студентів спеціальності «Телекомунікація». Результати дослідження можуть бути використані у вищих навчальних закладах технічного профілю при оновленні змісту дисциплін «Вступ до фаху», «Ділова англійська мова», «Англійська мова професійного спрямування», у процесі написання курсових, дипломних, магістерських робіт, підготовки статей тощо.

Матеріали дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Одеської національної академії зв'язку імені О. С. Попова (довідка про впровадження № 01-24-599 від 27.10.2016 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка про впровадження № 2927 / 5 від 09.12.16 р.), Національного університету «Одеська морська академія» (довідка про впровадження № 28 / 2678 від 27.10.2016 р.), Вінницького національного технічного університету (довідка про впровадження № 15-192 від 19.10.2016 р.), Одеської національної академії харчових технологій (довідка про впровадження № 4-Ф11 від 02.03.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження обговорено на *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Мова та міжкультурна комунікація» (Дніпропетровськ, 2012), «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2015), «Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration» (Ariel-Odessa, 2016), «Опыт и инновации в психологии и педагогике» (Самара, 2016), «Теоретические и практические проблемы развития современной науки» (Махачкала, 2016), «Пріоритетні напрями розвитку педагогічних та психологічних наук» (Одеса, 2016),

«Лінгвістична підготовка студентів нефілологічних спеціальностей вищих навчальних закладів» (Одеса, 2016).

Публікації. Основний зміст дисертації висвітлено у 12 одноосібних наукових публікаціях, із них 4 – у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях (Ізраїль, Австрія), 6 – апробаційного характеру.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (292 найменування, з них 14 – іноземною мовою), 8 додатків на 22 сторінках. Дисертація містить 11 таблиць, 4 рисунки, що обіймають 1 самостійну сторінку. Загальний обсяг роботи становить 250 сторінок, із них 189 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
АКМЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Особливості підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку в сучасних вищих навчальних закладах

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях професійна діяльність фахівців технічного профілю розглядається в контексті виявлення специфіки підготовки майбутніх інженерів, оскільки напрям інженерної освіти передував розмежуванню переліку спеціальностей на вузькопрофільні – електротехнічний й телекомунікаційний напрями та відносно новий – підготовка фахівців електрозв'язку.

Теоретичні та методологічні засади розвитку інженерної освіти розроблено в працях таких учених, як: Р. Гуревич, В. Кремень, Е. Лузік, В. Мануйлов, С. Пазиніч, О. Романовський та ін.; окремі аспекти забезпечення якості інженерної освіти проаналізовано М. Копиленком, О. Кругловим, О. Куракіним, В. Нуждіним, Д. Пузанковим та ін.

Зміст та специфіка інженерної діяльності з'ясовано Д. Гирдевим, Є. Климовим, К. Платоновим та ін., проблеми розвитку професійної підготовки фахівців зв'язку розкрито В. Гайдабурою, Г. Пальшиним, Л. Шкарапутою та ін.; шляхи удосконалення організації та забезпечення якості фахової підготовки в галузі зв'язку обґрунтовано в працях О. Баранова, М. Бондаренка, П. Воробієнка, О. Домотенка, Ю. Зіньковського, О. Носікова, В. Погребняка, В. Почерняєва та ін.

Система підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку в сучасних умовах є складною, зважаючи на постійні зміни в умовах праці, появі інноваційних (телекомунікаційних, цифрових тощо) технологій зв'язку.

Підготовка майбутніх фахівців за напрямом «телекомунікаційні системи» підпорядковується насамперед загальним засадам підготовки спеціалістів *інженерного*, тобто *технічного* профілю.

У дослідженні передбачено детально аналізувати специфіку підготовки фахівців технічного напрямку у вишах, водночас коректне визначення змісту акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку вимагає оглядового аналізу основних принципів, що вирізняють особливості професійного навчання студентів саме інженерних спеціальностей.

Процес підготовки майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів, а саме інженерів, був предметом наукового аналізу багатьох учених (П.Журавльов [83], В.Козаков [111], Е.Лузик [143], І.Мартинюк [151], М. Шубас [271], Л.Щербатюк [273] та інші).

Звернімося передусім до наукових напрацювань учених, які зосередили дослідницьку увагу на особистісному контексті підготовки майбутніх фахівців технічного профілю.

На думку Т. Картель, вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку майбутніх інженерів, на сучасному етапі тяжіють до прискореного, випереджального та інноваційного розвитку інженерної освіти, намагаючись забезпечити відповідні умови для їхнього успішного професійного становлення, подальшого самоствердження та кар'єрного зростання. Зумовлено це тим, що новітні технології, які використовуються у всіх галузях виробництва, вимагають від молодих фахівців не просто освіченості, а передусім *професійної зрілості*, відповідальності, активності, здатності працювати в нових соціально-економічних умовах. Такі вимоги значно актуалізують проблему професійного становлення майбутніх інженерів [99].

Дослідницею О. Картавих ґрунтовно висвітлено аксіологічні засади формування *загальної культури* студентів вищих технічних навчальних закладів. Автор зазначає, що культурне відродження *вищої технічної*

школи, необхідність вирішення складних соціальних, економічних і духовно-моральних проблем спонукають по-новому розглядати наявну систему розвитку вищої освіти, її здатність в умовах нових ринкових відносин забезпечити збереження й нарощування інтелектуального й культурного потенціалу суспільства [98].

О. Картавих зазначає, що в основі сучасних перетворень, мають відбуватися зміни насамперед в освітній сфері, основним принципом яких є підготовка спеціаліста, здатного вдосконалювати свої професійні якості, відтворювати й розширювати свій життєвий досвід, перетворювати матеріальні умови життя суспільства, його культуру, накопичувати і створювати нові цінності. Тому освіта передбачає підвищення рівня культури особистості, її духовно-моральне збагачення. Через систему освіти кожне молоде покоління мусить постійно переходити на більш високі щаблі культури, корелюючи з базовими загальнолюдськими вічними цінностями.

Як бачимо, дослідниця вважає принциповим у сучасних умовах приділити увагу формуванню здатності фахівця-інженера до самовдосконалення, професійної самореалізації [97].

Аналогічну думку висловлює О. Попова, зазначаючи, які кардинальні зміни, що відбуваються у вітчизняному виробництві, активне впровадження інноваційних технологій, використання все більш ускладнених зразків новітньої техніки, істотне підвищення ролі людського чинника, широка інформатизація всіх сфер життя вимагають перегляду підходів до професійної підготовки інженерних кадрів, оновлення змісту, технологій та організації інженерної освіти в Україні, зміни її сутнісних аспектів і пріоритетів. Філософи, соціологи, психологи й педагоги пов'язують цей процес, передусім, з розробленням якісно нових концептуальних підходів до формування нової генерації інженерних кадрів у вищих технічних закладах України [194].

У зв'язку з цим формування творчої особистості майбутнього

інженера в технічному ВНЗ набуває характеру національної проблеми, від розв'язання якої залежить стратегія інноваційного розвитку держави, утвердження в суспільній свідомості відповідних норм і цінностей, інтелектуально-творчих і моральних якостей інженерних працівників. Щоб кожен інженер був носієм високих духовних цінностей, в основі яких пріоритетність гуманізму, повне розкриття творчого потенціалу, реалізація здібностей і таланту, вищій технічній школі потрібно вирішити безліч проблем, зокрема, створити в кожному вищому навчальному закладі такі педагогічні умови, які б сприяли самореалізації особистості, що, у свою чергу, стимулюватиме активний прояв потенційних творчих можливостей, розкриття самотності майбутнього інженера.

Як зауважує О. Картавих, освіта в системі вищої технічної школи має стимулювати *самовиховання і самоосвіту*, а також розвивати у студента культурні потреби, ціннісні уявлення, інтереси в галузі культури, орієнтувати його здібності на творчу діяльність. Проведений О. Картавих аналіз практики формування (на базі загальної культури) інтелігентного фахівця дає можливість їй констатувати:

- викладання інженерно-технічних і гуманітарних наук зорієнтоване на всебічний аналіз сучасних соціальних проблем у контексті розвитку світової культури;
- культура майбутніх фахівців має формуватись із залученням нового творчого мислення;
- взаємодія суб'єктів педагогічного процесу, що включає співробітництво викладачів і студентів, повинна створювати таке середовище взаємовідносин у вищому закладі, яке б сприяло розвитку у майбутніх фахівців якостей інтелігентної особистості;
- єдність професійної й загальної культури студентів має бути спрямована на розвиток самостійного оволодіння духовно-моральними цінностями, створення підґрунтя для реалізації майбутніми фахівцями

свого інтелектуального і духовного потенціалу у професійній діяльності [97].

Грунтовно висвітлила специфічні ознаки професійного становлення майбутніх інженерів О. Завалевська, яка визначила, що в сучасному розумінні інженер – це фахівець, який, спираючись на теоретичні знання, професійні навички, ділові якості, забезпечує на основі аналізу, розрахунків та інших методів створення, перетворення або підтримку в працездатному стані технічних, технологічних та інших систем із заданими параметрами їх функціонування.

Інженер, на думку О. Завалевської, є основним носієм науково-технічного прогресу, що перетворює його ідеї та закони в конкретні конструктивно-технологічні форми та рішення. Ураховуючи специфіку виробництва, принципи та методи вирішення виробничих завдань, увесь інженерний склад можна поділити на такі групи: конструювання й проектування; промислове виготовлення нових виробів і систем; пошуково-дослідницькі роботи; експлуатації виробів, споруд та систем. Кожен вид професійної діяльності ставить перед особою конкретні вимоги, які в інженерній діяльності стрімко оновлюються відповідно до потреб часу. Особливості інженерної діяльності, складної навіть виснажливої праці, важко перерахувати [84].

Як зазначає Л.Щербатюк, техніка – це те єдине, що об'єднує всіх інженерів, незалежно від того, в якій сфері суспільного життя використовується їхня праця [273].

Відтак, на думку О. Завалевської, у процесі становлення інженерної діяльності склалися певні ознаки, типові для цієї професійної групи. Їх можна звести, на думку більшості дослідників, до знань, здібностей, покликань, ролі в суспільній практиці, життєвим позиціям, потребам, мотивам, інтересам, особливостям характеру. Етимологія слова «інженер» пов'язує його зі значеннями «розум, здатність, обдарованість, природна схильність» [84].

Дослідницею Т. Картель виокремлено й схарактеризовано традиційні концептуальні підходи щодо розуміння сутності професійного становлення особистості (діяльнісний, особистісний, інтегральний, гуманістичний) та кардинально нові: акмеологічний та гендерний.

На думку вченої, умовами, що забезпечують ефективність процесу професійного становлення майбутніх інженерів у системі «вищий навчальний заклад – ринок інженерних спеціальностей» на сучасному етапі виступають: забезпечення професійного спрямування змісту і способів викладання гуманітарних дисциплін; стимулювання мотивів суб'єктного включення майбутніх інженерів у процес професійної підготовки з урахуванням їхніх вікових, гендерних і індивідуальних особливостей; використання соціальних технологій щодо визначення майбутніми інженерами власної життєвої перспективи у напрямі пошуку місця роботи і професійного працевлаштування.

Як бачимо, Т. Картель пов'язує професійне становлення фахівця технічного профілю з успішністю визначення ними як власних життєвих перспектив, так і перспектив на ринку праці. Водночас, можна зробити висновок про те, що підготовка майбутніх інженерів у ВНЗ має здійснюватись із урахуванням з-поміж інших – акмеологічного підходу [99, с.9].

Грунтуючись на наукових висновках учених Д. Заводчикова, Е. Зеєра, Н. Крилової, Н. Тализіної, Ю. Фокіна, С. Barry, D. Carr, A. Dudman, L. Fan, S. Wearne щодо якостей, які необхідні сучасному інженерові, та на зіставленні основних вимог професіограм до оптантів професії інженера, С. Ісаєнко було схарактеризовано зміст особистісно-творчого компонента *професійної культури інженера* як поєднання професійно-значущих та особистісних якостей фахівця. До професійно-значущих, на думку С. Ісаєнко, належать професіоналізм (компетентність, знання основ наукової організації праці, інженерна ерудиція, дослідницькі навички і вміння, розуміння професійного обов'язку тощо) і досвідченість (уміння на

практиці застосовувати теоретичні знання) інженера. До особистісних якостей інженера віднесено: морально-психологічні; вольові; розумові; організаторські; ауто-адаптаційні якості; здатність до самооцінки, самовдосконалення, самоорганізації, саморозвитку і творчої самореалізації [93].

Сучасне життя неможливо уявити без послуг, що надають фахівці зв'язку, проте постійні зміни технологій, величезний потік інформації безпосередньо впливають на системи механізмів та засобів діяльності зв'язківця, від якого вимагають суттєвої перебудови цільових настанов, ціннісних орієнтацій, системи знань та вмінь, необхідних для самореалізації. Наразі ця проблема набуває значної актуальності для України, підводячи до переосмислення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців. Пріоритетним напрямом трансформації технічної освіти стає підготовка «споживача» інформації відповідно до сучасних досягнень науки і техніки та формування компетентної особистості, готової до творчого пошуку, самовдосконалення й постійного розвитку. Розв'язати цю проблему покликаний компетентнісний підхід, що слугує відображенням потреби суспільства в підготовці фахівців, які не лише володіють знаннями, постійно їх оновлюючи, а й володіють способами зіставлення того, що знають і вміють, зі своїми планами та ситуацією.

Аналізуючи специфіку підготовки майбутніх фахівців зв'язку, Г.Сорокіна зазначає, що їм має бути притаманна специфічна функціональна компетентність, яку вчена тлумачить як результат оволодіння фахівцем компетенціями щодо певного виду його професійної діяльності на мотиваційному, когнітивному та операціональному рівнях. Г. Сорокіною визначено функціональну компетентність фахівця зв'язку як якість особистості, що характеризується цілісною системою особистісно-осмислених знань, умінь і навичок, усталених цінностей, наявністю власного досвіду здійснення інженерної діяльності, які забезпечують оволодіння функціональними компетенціями щодо певного виду

професійної діяльності на трьох рівнях (мотиваційному, когнітивному, операціональному) для вирішення проблемних ситуацій та отримання оптимального результату. В основу функціональної компетентності покладено структуру діяльності, відповідно до якої виокремлено компоненти функціональної компетентності, кожен з яких відображає мотиваційний, когнітивний і діяльнісний аспекти її формування.

Сучасний зв'язківець (за Г. Сорокіною) – це висококваліфікований фахівець, який обізнаний з різними видами обладнання зв'язку, програмним забезпеченням і його супроводом та може гнучко переорієнтувати систему своєї діяльності на новій основі з урахуванням темпу змін технологій галузі. Функціональні компетентності якісно маркують професійне становлення майбутніх фахівців зв'язку, забезпечуючи належне виконання різних видів професійної діяльності, тому їх формування є важливим завданням вищої професійної освіти [233].

Сьогодні технічні вищі навчальні заклади орієнтуються на ринок освітніх послуг, між ними виникають конкурентні відношення. Ринок вимагає від вищих навчальних закладів відповідної стратегії й тактики діяльності на ринку освітніх послуг.

Це пояснюється такими положеннями:

- вищий інженерно-технічний навчальний заклад є одним з основних виробників освітніх послуг, і його самостійна діяльність на ринку освітніх послуг пов'язана з підготовкою кваліфікованих кадрів, що має велике значення для економіки країни;

- підготовка кваліфікованих кадрів відбувається за безпосередньої наявності студента, який так само, як продавець, буде пропонувати свою робочу силу як товар на ринку робочої сили.

Ми погоджуємось із висновками Г. Сорокіної про те, що *специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців зв'язку* полягає в тому, що ця діяльність має прикладний характер, оскільки спрямована на розроблення, упровадження нових і супровід наявних технологій зв'язку, водночас у

процесі своєї діяльності інженер ставить вимоги до проведення фундаментальних досліджень або сам є виробником нових фундаментальних знань, тобто через інженерію наука перетворюється в продуктивну силу, а виробництво стає застосуванням науки.

На нашу думку, важливим аспектом підготовки сучасного фахівця електрозв'язку є посилення іншомовної підготовки студентів, адже робота із сучасним програмним забезпеченням, технічними документами, так само, як і ефективне послуговування ресурсами всесвітньої віртуальної мережі потребує підвищеної підготовки з іноземної (англійської) мови, а саме: володіння спеціальною термінологією, спілкування з іноземними колегами тощо.

Обґрунтовуючи необхідність урахування потенціалу іноземної мови для системної підготовки фахівців електрозв'язку, враховуємо думку Г. Медведь про стан досліджень у галузі комунікативної культури, який засвідчує, що комунікативній культурі майбутніх інженерів зв'язку не приділялося достатньої уваги з боку науковців. І хоча перспективи розвитку суспільства в напрямку глобальної інформатизації свідчать про те, що сьогодні, як ніколи, зростає рівень вимог до підготовки саме інженерів зв'язку, змістом професійної діяльності яких є обмін інформацією між людьми, установами і країнами. Практика викладацької діяльності у вищому технічному навчальному закладі засвідчує, що лише незначна частина майбутніх фахівців зв'язку досягає високого рівня комунікативної культури в умовах некерованого розвитку цього складного особистісного утворення. Більшість студентів мають нерозвинену комунікативну культуру. Тобто в них відсутні ґрунтовні теоретичні знання щодо психолого-педагогічних засад спілкування, простежується наявність лише окремих, не оформлених у них умінь, комунікативних навичок, слабо розвинені особистісні показники професійної комунікативної культури [154].

Відтак, на думку Г. Медведь, здебільшого майбутні зв'язківці не пов'язують досконале володіння комунікативними знаннями і вміннями з високим рівнем професіоналізму. Як наслідок, у них відсутня стійка мотивація до опанування професійної комунікативної культури. Це негативно позначається на особистих досягненнях у процесі навчальної діяльності, надалі у професійній діяльності сфери зв'язку, веде до різкого зниження професійного рівня, до розчарування у професії та до її зміни [154].

Орієнтиром системи змісту вищої інженерно-технічної освіти з формування вільно мислячої, творчої особистості майбутнього фахівця як носія духовно-моральної культури є нова концепція вищої технічної освіти, змістовими компонентами якої є фундаменталізація і гуманітаризація. Загальна культура, сформована *гуманітарною освітою*, передбачає комплекс загальнонаукових, загальнокультурних, художньо-естетичних знань, що складають духовно-моральний та інтелектуальний зміст особистості, за допомогою якого визначаються її життєві інтереси.

Діяльність суб'єктів педагогічного процесу під час вивчення *гуманітарних* дисциплін, які сприяють формуванню загальної культури, мотивується їхніми уявленнями про професійні цінності, а тому може спонукатися й управлятися різними формами мотивації, що відрізняються за змістом і рівнем узагальнення (за О. Картавих).

С. Ісаєнко на основі аналізу досліджень науковців щодо структури соціально-професійних компетенцій студента (С. Мартиненко, Е. Симанюк, М. Степко, А. Хуторської), потрібних для його успішної професійної діяльності та відповідних документів Ради Європи (1992–1996), Всесвітнього конгресу з інженерної освіти (1992), Європейської федерації національних асоціацій інженерів (ФЄАНІ, 2001) встановлено, що володіння іноземною мовою визнається важливим чинником формування особистості сучасного фахівця, базовим складником його професійної підготовки [93].

За О. Завалевською, культура мовлення як складник загальної культури є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства, оскільки українська мова набула статусу державної та розширює сферу свого функціонування, досконале володіння мовою стає важливим компонентом професіограми фахівців різного профілю [85].

Нам імпонує визначення Г. Медведь, а саме: професійна комунікативна культура майбутніх інженерів зв'язку – це динамічне утворення у свідомості особистості, яке допомагає їй швидко і ефективно адаптуватися до мінливих умов професійного спілкування, реалізувати себе як особистість і професіонала та досягати поставлених професійних і особистісних цілей, використовуючи професійну комунікативну культуру як інструмент. Її особливості полягають у необхідності вільно користуватись як комунікативними знаннями і вміннями під час безпосереднього спілкування з керівництвом, колегами, клієнтами, так і вміннями організовувати спілкування під час використання радіо- та телекомунікаційних засобів [154].

До змісту поданого визначення ми вважаємо необхідним додати аспект володіння саме іноземною мовою, оскільки поступове приєднання України до європейської співдружності вимагає посилення аспекту комунікацій іноземною мовою.

До того ж, фахівці електрозв'язку використовують термінологію саме іноземного походження. Єдине інформаційне середовище інфокомунікацій вимагає від фахівців постійного співробітництва та вільного спілкування зі світовими виробниками сучасного обладнання, знання інноваційних технологій і постійного вдосконалення знань за допомогою сучасних видань світової технічної літератури, що може бути забезпечене тільки знаннями технічної англійської мови.

Визначення специфічних ознак професійної діяльності фахівців електрозв'язку слід розпочати з аналізу напрямів підготовки спеціалістів відповідного профілю у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Підготовка фахівців у галузі зв'язку в Україні здійснюється в Державному університеті телекомунікацій (м. Київ), Харківському національному університеті радіоелектроніки (м. Харків), Одеській національній академії зв'язку ім. О. С. Попова (м. Одеса).

Державний університет телекомунікацій є провідним багатопрофільним вищим навчальним закладом освіти в галузі зв'язку та сфері інформатизації, має IV рівень акредитації, здійснює підготовку фахівців з вищою освітою з широкого спектру технічних та інших напрямків за освітньо-професійними програмами усіх рівнів, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, має розвинену інфраструктуру наукових і навчально-наукових підрозділів і установ, високий рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення. В університеті розширюється міжнародне співробітництво з зарубіжними фірмами та навчальними закладами Європи. Випускники ВНЗ поєднують фундаментальні наукові знання, професійні навички та громадську зрілість і забезпечують галузь професійними фахівцями. Серед напрямків діяльності студентів факультету – наступні:

- побудова та експлуатація сучасних широкопasmових мультисервісних транспортних мереж на базі єдиних протоколів, сумісних з Інтернет-протоколами;

- вдосконалення технологій, методів дослідження та вимірювання параметрів волоконно-оптичних ліній зв'язку;

- проектування, побудова та обслуговування цифрових систем передачі на базі мультиплексних технологій;

- освоєння технологій SDH, xDSL, DWDM, IP, ATM та інших;

- побудова та експлуатація систем широкопasmового абонентського доступу з використанням перспективних технологічних рішень, зокрема волоконно-оптичних ліній, технологій пасивної оптичної мережі, технологій широкопasmового радіодоступу;

- структура та принципи функціонування мережі Інтернет, розвиток та оптимізація всіх елементів телекомунікаційної інфраструктури українського сегмента Інтернет;

- побудова та технічна експлуатація сучасних систем рухомого (мобільного) зв'язку, використання систем абонентського радіодоступу;

- побудова та технічна експлуатація систем цифрового телебачення;

- розвиток супутникових систем зв'язку;

- освоєння методів організації радіомоніторингу та радіочастотного менеджменту.

Факультет інформаційних радіотехнологій та технічного захисту інформації Харківського національного університету радіоелектроніки готує фахівців за спеціальностями «Радіотехніка та телекомунікації», «Кібербезпека», «Комп'ютерні науки та інформаційні технології», «Електроніка». У вищому навчальному закладі підготовка фахівців зв'язку здійснюється на таких факультетах: факультет інфокомунікацій (ІК), Інфокомунікаційної інженерії (ІКІ), Інформаційно-мережної інженерії (ІМІ), Метрології та технічної експертизи (МТЕ).

Фундаментальну підготовку фахівців зв'язку здійснює Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова.

Професійне навчання майбутніх фахівців електровз'язку, телекомунікацій здійснюється за такими напрямками: «Інформаційні мережі зв'язку», «Інформаційні технології та системи у бізнесі», «Телемедицина», «Програмне забезпечення інформаційних мереж», «Телекомунікаційні системи та мережі», «Волоконно-оптичні системи передачі», «Мультисервісні засоби телекомунікацій» і «Мобільний зв'язок».

Базова вища освіта в Академії для громадян України проводиться за 12-ма спеціальностями: «Автоматизоване управління технологічними процесами» (8.05020201), «Економіка підприємства» (7(8).03050401), «Журналістика (Реклама та зв'язки з громадськістю)» (061), «Інженерія

програмного забезпечення» (121), «Інформаційні мережі зв'язку» (7(8).05090301), «Комп'ютерно-інтегровані технологічні процеси і виробництва» (7(8).05020202), «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» (7(8).03060104), «Менеджмент організації і адміністрування» (7(8).03060104), «Системи технічного захисту інформації, автоматизація її обробки» (7(8).17010201), «Соціологія» (054), «Телекомунікаційні системи та мережі» (7(8).05090301), «Технології та засоби телекомунікацій» (7(8).05090303).

У вищому навчальному закладі реалізовується також система інтеграції різних напрямів, зокрема, студенти отримують додаткову підготовку — «комп'ютерна графіка», «web-дизайн», «web-програмування», «бази даних», «С++», «курси з робототехніки», школа тележурналістів і фахівців з телевізійного виробництва, академія Cisco Systems, курси «Захист інформації та кібербезпека телекомунікацій», курси іноземних мов, курси ІС бухгалтерії, курси з оцінки майна тощо.

Підсумовуючи можна зробити висновок про те, що загальнотехнічна підготовка фахівців електрозв'язку вирізняється фундаментальністю, проте недосконалою, на нашу думку, є гуманітарна складова підготовки.

Специфіка підготовки фахівців електрозв'язку зумовлена тим, що у ХХІ сторіччі наука та освіта стають стратегічним ресурсом розвитку інформаційного суспільства, могутнім чинником світової інтеграції, засобом відтворення та нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу. Розвиток наукоємних телекомунікаційних та інформаційних технологій стає одним з основних показників розвитку суспільства. З 2005 року більше 50% фахівців, зайнятих у світовому виробництві, працюють у сфері інфокомунікацій. Розвиток інформаційного суспільства визначається розвитком інформаційної інфраструктури та галузі телекомунікацій, які єднають країну зі світовою спільнотою. Сьогодні стає загальновизнаним фактом, що засоби

телекомунікацій знаходяться на етапі революційного перетворення, яких охопив всі системи і мережі електров'язку та інформаційні послуги.

Аналіз нормативних документів галузі (Концепція розвитку галузі електров'язку) засвідчив, що розвиток телекомунікацій на найближче десятиріччя буде визначатися лібералізацією та глобалізацією ринку телекомунікації. Лібералізація зумовлена переходом від монопольної структури надання послуг до конкурентного середовища і, як результат, лавиноподібним зростанням кількості операторів недержавної чи змішаної форм власності та кількістю мереж, заснованих на сучасних технологіях.

Головним проявом глобалізації в телекомунікаціях є зменшення ролі національних кордонів. Глобалізація підтримується новітніми інформаційними технологіями, такими як Інтернет, що призводять до розмивання міждержавних кордонів. У прогнозованому періоді розвиток галузі телекомунікацій та інформатизації буде характеризуватися конвергенцією різноманітних технологій та послуг, процесів і мереж. Конвергенція послуг забезпечує розширення функціональних можливостей для користувачів. Конвергенція процесів дозволяє провайдерам послуг працювати з обладнанням різних виробників з різними технологіями. Конвергенція мереж веде до зникнення різниці між мережами загального користування, корпоративними мережами, мережами передання даних, телефонними мережами. У новому сторіччі телекомунікації будуть цифровими, мобільними і персональними, внаслідок чого зникне різниця між місцем проживання і роботою, своєю країною і зарубіжжям, між реальною присутністю і телеприсутністю. В умовах різкого зменшення терміну життєвого циклу обладнання та інтеграцією надаваних послуг все більшої ваги набуває адаптивне програмне забезпечення, яке надає багатofункціональність термінальним пристроям.

Так, за останні десять років з'явилися технології, за якими було реалізовано ядро телекомунікаційних мереж: Internet, асинхронний режим передавання даних (ATM), синхронні цифрові ієрархії SDH, волоконна оптика з дедалі більшим ущільненням каналів (WDM та DWDM) та бездротові мережі передавання даних (як стільникові мережі третього покоління, так і широкосмугові радіосистеми Wi-Fi, WiMAX, LTE, 3D друкування та сканування тощо). Також спостерігається тенденція зростання швидкості передання даних та зниження тарифів мобільного зв'язку та послуг мережі Інтернет.

Згідно стратегії розвитку зв'язку України для ефективного та оперативного вирішення питань розвитку спеціальностей і спеціалізацій, адаптації навчальних планів до вимог швидкого оновлення технологій телекомунікацій необхідно проведено структурну розбудову системи освіти галузі – створення у рамках інтеграції підрозділів науково-дослідних та вищих навчальних закладів галузі, інститутів за напрямками – телекомунікацій, поштового зв'язку, радіо, інформатизації, економіки та менеджменту. На нашу думку, вдосконалити систему підготовки сучасних фахівців зв'язку може увиразнення акмеологічного аспекту професійної підготовки студентів, оскільки саме акмеологічна культура визначає прагнення фахівця до постійного оновлення знань, підвищення професіоналізму.

Підготовка майбутніх фахівців зв'язку включає підготовку фахівців для підгалузі «поштовий зв'язок». Поштовий зв'язок – це єдина мережа об'єктів, маршрутів, технологій, технічних засобів, трудових ресурсів, нормативної документації, структур керування, призначених для надання населенню, підприємствам, установам, організаціям послуг поштового зв'язку.

Спеціаліст поштового зв'язку повинен мати глибоку підготовку за низкою досить складних і віддалених один від одного напрямів, які не

можуть бути надані в межах будь-якої іншої спеціальності чи спеціалізації.

До таких напрямків, зокрема, відносяться:

- створення, модернізація та оптимізація мереж перевезення пошти;
- телекомунікаційні мережі поштового зв'язку;
- технологічні процеси та інформаційні технології поштового зв'язку;
- автоматичні лінії, машини та механізми з оброблення пошти;
- розпізнавальні системи поштового зв'язку;
- автоматизовані системи управління, контролю і проектування

поштового зв'язку.

Інформаційні мережі поштового зв'язку мають спільні з інформаційними мережами електрозв'язку теоретичні методи дослідження і проектування, спільні методи формування, злиття, передавання, розподілу та доставки інформаційних потоків. Втім, інформаційні мережі поштового зв'язку мають і чітко визначену специфіку.

Якщо функції інформаційних мереж електрозв'язку полягають лише в передаванні інформаційних електронних потоків, то функції інформаційних мереж поштового зв'язку полягають у переданні інформаційних потоків трьох типів: матеріальних, документальних та електронних.

На відміну від інформаційних мереж електрозв'язку в інформаційних мережах поштового зв'язку слід враховувати як масу поштових відправлень, так і час їх просування, що складає основу специфіки поштового зв'язку, і водночас основу спеціалізації «Мережі поштового зв'язку».

Головні тенденції технічного розвитку в галузі електрозв'язку можуть бути сформульовані як перехід:

- від спеціалізованих телекомунікаційних мереж, що надають спеціалізовані послуги, до відкритих і взаємодіючих мереж з інтеграцією усіх видів інформаційних послуг;

- від технологій, орієнтованих на передання мовного трафіка, до цифрових, пакетних технологій передання трафіка даних і мультимедійного трафіка;

- від традиційних термінальних пристроїв у вигляді телефону, факсимільного апарату, персонального комп'ютера, ТВ-приймача до мультимедійних терміналів з інтеграцією функцій доступу до різноманітної інформації;

- від абонентського доступу на базі мідного кабелю до широкосмугового доступу, який буде забезпечуватися різноманітними системами, наприклад, волоконно-оптичними та коаксіальними, радіодоступу, супутникового доступу, мережами кабельного телебачення тощо.

Згідно стратегії розвитку зв'язку України загального користування передбачається:

- проведення структурних перетворень (реструктуризація, лібералізація та формування ринку послуг) для прискорення розвитку зв'язку в ринкових умовах;

- створення технічної бази інформатизації шляхом впровадження новітніх технологій, інтеграції Єдиної національної системи зв'язку (ЄНСЗ) в європейську та глобальну інформаційні інфраструктури.

Основними пріоритетами розвитку галузі зв'язку України є:

- забезпечення розвитку телефонних мереж шляхом завершення створення цифрових мереж, прискорення переобладнання наявних мереж на базі новітніх технологій і цифрового обладнання;

- сприяння прискореному розвитку фіксованого та рухомого радіозв'язку;

- створення єдиної інтегрованої багатосервісної широкосмугової мережі;

- впровадження нових видів послуг та нових технологій оброблення, перевезення і доставки усіх видів поштових відправлень на основі

комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів у поштовому зв'язку, використанні комп'ютерних методів оброблення повідомлень;

- дослідження, розроблення та впровадження нових принципів організації зв'язку, організація розроблення та виробництва в Україні основних видів технічних засобів зв'язку на рівні європейських і світових стандартів якості.

Забезпечення зв'язку України технічними засобами повинно базуватися насамперед на виробництві вітчизняного обладнання на рівні кращих світових зразків і здійснюється згідно з Комплексною програмою створення Єдиної національної системи зв'язку України і Комплексною цільовою науково-технічною програмою «Розроблення та виробництво засобів зв'язку», в яких передбачено:

- розширення науково-виробничої кооперації між провідними науковими та навчальними центрами галузі;

- створення науково-технічних центрів для координації робіт за напрямками, які мають забезпечити розроблення основних вимог до апаратури, метрологічного забезпечення, сприяти сертифікації обладнання, проводити єдину технічну політику щодо технічних засобів зв'язку.

Виконання таких масштабних завдань ставить нові вимоги до випереджувального кадрового забезпечення та науково-технічного розвитку галузі. Перед закладами освіти постає завдання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для галузі телекомунікацій, де освітянський рівень працівників галузі, сформований ще 10-20 років тому, не відповідає бурхливому зростанню технологічної бази та новітніх засобів телекомунікацій. Галузь електрозв'язку перебуває у складному періоді реструктуризації і має стійку потребу в підготовці фахівців високої кваліфікації.

Особливо гостро постала проблема підготовки фахівців стоїть для підгалузі поштового електрозв'язку. Підготовкою спеціалістів для

поштового зв'язку не займається жодна установа вищої освіти в Україні. Серед керівних та інженерно-технічних робітників підгалузі поштового зв'язку дуже низька доля фахівців із вищою освітою з поштового зв'язку (менше 3%).

Відтак, виникла необхідність привести у відповідність сучасним процесам та потребам Концепцію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для галузі зв'язку та сфери інформатизації, приділивши увагу новим напрямам освіти та науки, дистанційним та інтерактивним формам навчання, більш повно інтегрувати освіту-науку-виробництво в єдиний комплекс, покликаний підготувати сучасного фахівця зв'язку.

Концепцію підготовки сучасних фахівців зв'язку у вищих навчальних закладах для галузі зв'язку та сфери інформатизації розроблено з метою забезпечення якості підготовки таких фахівців зв'язку, які гарантують вихід галузі на передові рубежі науково-технічного прогресу, докорінного поліпшення професійної підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів, магістрів, їхньої конкурентоздатності, компетентності та високої громадської відповідальності з урахуванням завдань й умов роботи вищих навчальних закладів.

Підготовка фахівців для підгалузі електрозв'язку теж має певну специфіку. Аналіз тенденцій технічного розвитку підгалузі електрозв'язку доводить, що головні напрями розвитку, що спричиняють зміни потреб у спеціальностях підготовки, є інтеграція технологій на основі цифрових методів передання усіх видів інформації у галузях зв'язку, мовлення та інформатизації. Застосовуються єдині методи подання інформації, єдині протоколи обміну між різними системами, єдині апаратно-програмної платформи обробки тощо. Різко зросла потреба у фахівцях з цифрової обробки інформації, особливо з погляду інтеграції індустрії виробництва засобів зв'язку в галузі.

Використання волоконно-оптичних ліній зв'язку революційно змінило вигляд телекомунікаційних мереж, призвело до різкого зростання пропускної здатності мереж і дозволило надавати користувачам принципово нові послуги – доступ до мультимедійних баз даних, проведення відеоконференцій тощо;

Крім того, слід звернути увагу також на значне зростання відсотків програмного продукту в загальній вартості телекомунікаційних мереж. Усе більше функцій телекомунікаційних систем забезпечується апаратно-програмними або виключно програмними засобами. Сьогодні близько 70% собівартості телекомунікаційних систем складає інтелектуальна (програмна) вартість і тільки 30% – апаратне забезпечення. Це призвело до різкого збільшення потреби у програмних засобах, а отже, до збільшення потреби у спеціалістах, які здатні вирішувати ці питання для галузі зв'язку. Завдання, що постають перед галуззю, неможливо вирішувати без застосування сучасних комп'ютерних систем і телекомунікаційних комплексів, які, у свою чергу, потребують сучасного вітчизняного апаратного та програмного забезпечення.

Таким чином, спеціальна підготовка для підгалузі електрозв'язку повинна включати:

- ґрунтовне вивчення теоретичних засад телекомунікацій;
- інтенсивну підготовку до програмування та сучасних інформаційних технологій;
- поглиблену підготовку бакалаврів за спеціальностями, оскільки підготовка за єдиним навчальним планом в рамках одного напрямку «Телекомунікації» фахівців не в змозі задовольнити потреби галузі зв'язку;
- підготовку фахівців з юридичних питань, маркетингу, проектування і будівництва інфраструктури телекомунікацій, стандартизації, сертифікації та ліцензування для зв'язку фахівців у галузі безпеки життєдіяльності.

Отак, зросла необхідність у підготовці бакалаврів не з напрямів, а за спеціальностями, що дозволить у рамках напрямку «Телекомунікації» відкрити нові спеціальності з розробки засобів зв'язку, інформатизації, програмного забезпечення систем зв'язку, мобільного зв'язку.

Аналіз сучасних підходів до підготовки фахівців зв'язку дозволяє стверджувати, що для ефективного та оперативного вирішення питань розвитку спеціальностей і спеціалізацій, адаптації навчальних планів до вимог швидкого оновлення технологій телекомунікацій необхідно провести структурну розбудову системи освіти галузі, зокрема створення, у рамках інтеграції підрозділів науково-дослідних та вищих навчальних закладів галузі, інститутів за напрямками: телекомунікацій, поштового зв'язку, радіо, інформатизації, економіки та менеджменту.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики, випускник-бакалавр (фахівець у галузі електрозв'язку) повинен здобувати і поглибити такі компетенції.

Компетенції соціально-особистісні :

- розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей (адаптивність, комунікабельність, толерантність, правова грамотність) відносно природи (принципи біоетики);

- компетенція самовдосконалення (здатність учитися, здатність до критики й самокритики, наполегливість у досягненні мети, турбота про якість виконуваної роботи, креативність, здатність до системного мислення);

- здатність до ефективної комунікаційних взаємодії (сприймати інші погляди, створювати нормальні безконфліктні стосунки в колективі тощо) як рідною, так і іноземними мовами.

Загальнонаукові компетенції:

- базові уявлення про основи філософії та релігії, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання історії України та її культури, розуміння

причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності;

- базові знання фундаментальних розділів математики та фізики в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом теорії інформації та теорії телекомунікацій, розуміння процесів під час передавання електричних сигналів лініями зв'язку;

- базові знання з інформатики й сучасних інформаційних технологій, навички використання програмних засобів і роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет – ресурси;

- володіння способами та методами, що забезпечують безпеку життєдіяльності та охорону праці.

Інструментальні компетенції:

- навички роботи з електротехнічними вимірювальними приладами та автоматизованими діагностичними комп'ютерними контрольними вимірювальними комплексами;

- навички роботи з нормативно-технічною документацією з телекомунікацій;

- навички роботи з комп'ютером, з його технічним та програмним забезпеченнями (носіями інформації, базами даних тощо).

Професійні компетенції.

Загальнопрофесійні:

- сучасні уявлення про інформацію, способи її обробки, розділення, розподілу, захист під час передавання в системах та мережах електрозв'язку;

- уявлення про сучасні телекомунікаційні технології (з теорією систем, принципами побудови телекомунікаційних, інформаційних та транспортних систем та мереж, цифрових систем комутації тощо).

- уявлення про сучасні електронні компоненти та технічні засоби електрозв'язку (побудова і функціонування мікропроцесів, пристрої збереження та копіювання, документування інформації тощо).

Спеціалізовано-професійні:

- здатність контролювати і діагностувати стан обладнання і програмного забезпечення інформаційних та телекомунікаційних мереж, мереж теле - та радіомовлення, систем передання, систем комутації, кінцевих пристроїв користувача, залежно від методів технічної експлуатації;

- здатність аналізувати результати вимірювання параметрів та робочих характеристик інформаційних та телекомунікаційних мереж, систем передання, систем комутації тощо;

- здатність виконувати профілактику і відновлювальне техобслуговування обладнання інформаційних та телекомунікаційних мереж, систем передання, систем комутації тощо;

- здатність монтувати, налагоджувати та ремонтувати цифрові та оптичні модулі обладнання мереж PDH та SDH, кабельну систему транспортної мережі;

- здатність брати участь у проектуванні нових та (модернізації наявних) телекомунікаційних, інформаційних та транспортних мереж, цифрових систем комутації, систем передачі, ліній зв'язку та інших пристроїв електрозв'язку;

- здатність виконувати адміністрування технічного стану телекомунікацій мережі, керування та синхронізації мережі зв'язку, ведення статистичних даних, проводити паспортизацію каналів та обладнання;

- здатність забезпечувати номенклатуру та нормативну якість надання послуг електрозв'язку.

Аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника технічного ВНЗ свідчить, що загальна культура студента майже не

урахована, зокрема повністю відсутній акмеологічний аспект підготовки майбутніх фахівців-інженерів.

1.2. Сутність та структура акмеологічної культури фахівця електрозв'язку

Серед соціальних пріоритетів нашого суспільства одним із найважливіших є постійне вдосконалення професійної підготовки спеціалістів електрозв'язку, яким характерне прагнення до вершинності професійності через прогнозування, планування, моделювання, проектування майбутнього, визначення своєї ролі в цьому процесі. Продовжуючи позитивні надбання традиційної системи вищої професійної освіти студентів технічних закладів, сучасні підходи до неї дозволяють створювати умови, що приводять знання майбутнього професіонала у відповідність із сучасними науковими поглядами і теоріями. У цьому контексті гарантується майбутньому фахівцю електрозв'язку право вибору такого шляху, що дозволяє досягати все вищих ступенів професіоналізму.

Синтезуючи знання багатьох наук, застосовуючи основні елементи сучасних підходів, більш конкретне уявлення про вдосконалення професіоналізму, професійної компетентності надає поняття «акмеологічна культура». Базовим у словосполученні «акмеологічна культура» є феномен *культура*, як одна з фундаментальних міждисциплінарних наукових категорій.

У дослідженні враховано наукову позицію І. Пальшкової, яка правомірно зазначила, що з погляду сучасної філософії, культурології, соціології, культура «несе в собі» образ людини, вона ж виявляє, «показує» цей образ людині. Культура – це «дзеркало», в якому людина бачить себе і пізнає себе [182]. На думку І. Пальшкової, основною ознакою культури є те, що вона складалась й існує як культура «галузєва», що зумовлене

прогресуючим розподілом праці в суспільстві і створенням відповідних цьому розподілу суспільних відносин, способами пошуку, збору та збереження будь-якої інформації тощо.

Так, акмеологічна культура фахівця, відповідно логіки, яку запропонувала І. Пальшкова, має бути обґрунтована шляхом виокремлення тих ознак, які визначають її приналежність до феноменів культури і водночас розмежовують з іншими видами [182]. Феномен «акмеологічна культура» розглядаємо як цілісність, щоб у подальшому, за допомогою формальної логіки таку характеристику можна було поширити на певний клас об'єктів. При цьому слід врахувати, що феномен акмеологічної культури має бути визначений у межах родових і видових відносин, де означений феномен посідає певне місце. Лише після цього можна буде з'ясувати напрями й об'єктивні причини, що призвели до виокремлення акмеологічної культури серед інших феноменів культури.

Таким чином, дослідження феномена «акмеологічна культура фахівця електрозв'язку» розпочнемо з аналізу феномена «культура» (зокрема - його змісту та структури), висвітлимо характеристику поняття «акмеологічна» як комплекс ознак, що відрізняють її від інших феноменів, зокрема – професійна культура фахівця, загальна культура особистості тощо. Насамкінець, спираючись на загальну структуру феномена «культура» обґрунтуємо структурно-компонентний склад акмеологічної культури фахівця електрозв'язку, що дозволить визначити обставини, які забезпечать її формування у студентів.

Вважаємо, що потребує також висвітлення поняття «професійна культура», оскільки саме професійний контекст закладено в основу розуміння акмеологічної культури фахівця електрозв'язку.

У теоретичних інтерпретаціях феномен «культура» в цілому визначається як історично зумовлений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах організації життя і діяльності людей. Відзначено, що культура задає систему ціннісних

уявлень для кожної людини і регулює її індивідуальну, соціальну поведінку, служить базою для постановки і здійснення пізнавальних, практичних, професійних і особистісних завдань. Доведено метасистемний характер культури на основі предметного та функціонального тлумачення сутності культури, в її змісті виділено описовий (зовнішній) і пояснювальний (внутрішній) вияви.

Виокремлено три основних підходів до дослідження феномена культури: аксіологічний, діяльнісний і особистісний.

Згідно з аксіологічним підходом, культура розуміється як:

- сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством (А. Зворикін, Г. Францев, Н. Чавчадзе);

- сукупність образів, система цінностей, ідей, що детермінують упорядкованість і керованість соціальними системами (А.Кребер, Т. Парсонс, К. Мадсен);

- сукупність програм майбутніх, потенційно можливих видів і форм людської діяльності (В. Степин);

- проект людського існування, що містить багатогранну композицію ідей, цінностей, зразків поведінки, які відіграють величезну формувальну роль у розвитку цивілізації, так само як і в розвитку окремої особистості [283].

- особливий механізм у цілісності соціуму, який фіксує, породжує, удосконалює, узагальнює ті прояви людей і спільнот, які долають стихійне самовираження й самовияв, перетворюють їх у надситуативні [24, с.445].

Таким чином, у рамках аксіологічного підходу на перший план виходять прогностичні можливості культури, які відіграють роль «моделей потрібного майбутнього», за визначенням А. Деркача [76].

Згідно з діяльнісним підходом, культуру розуміють як:

- спосіб реалізації творчих сил і здатностей людини в конкретній діяльності, виробленої з погляду суспільної значущості (В. Давидович, І. Ісаєв, Ю. Жданов, М. Каган, Є. Маркарян);

- усталена система норм, що впорядковують діяльність, взаємодію й спілкування людей (О. Джиоєв, І. Семенов).

Отже, у рамках діяльнісного підходу на перший план виходять формувальні можливості культури, підкреслюється, що саме культура формує соціально спрямовану активність людини, орієнтуючи її на перетворення середовища й пов'язаний із цим саморозвиток індивіда [126].

Згідно з особистісним підходом, культура розуміється як:

- певна властивість особистості, що проявляється в здатності до самоконтролю, творчої реалізації своєї діяльності, думок, почуттів (Е.Боголюбова, М. Іовчук, Н. Злобін);

- процес творчої самореалізації сутнісних сил, здатностей людини, що виражає міру влади людини над зовнішньою й над його власною психічною й фізичною природою (І. Ісаєв). [91]. Тобто в межах особистісного підходу основне значення надається внутрішній позиції особистості, а про рівень розвитку культури судять за ступенем гармонійності цієї позиції, тобто за тим, якою мірою така особистісна позиція відповідає соціальним вимогам, якою мірою створені особистістю зразки, що за своєю соціальною значущістю можуть стати надбанням людської культури [91].

На думку Т. Спіріної, категорію «культура» слід досліджувати через призму наукових підходів, зокрема: філософсько-антропологічного (А. Моль, П. Гуревич, Е. Тайлор), у контексті якого культура розглядається як відображення людської природи; філософсько-історичного (А. Гелен, М. Каган та ін.), що визначає бачення феномена «культура», незважаючи на притаманний традиціоналізм, у контексті динаміки та еволюції; соціологічного (У. Бекет, Ю. Давидов, Б. Маліновський, Е. Маркарян, А. Радкліфф-Браун), в межах якого досліджувана категорія розглянута як суспільне явище.

Родовими ознаками культури, на думку Т. Спіріної, є: належність до продукту суспільної праці; сукупність матеріальних і духовних цінностей; результат творчої діяльності; критерій духовно-емоційного світу; засіб підвищення активності, цілеспрямованості особистості. У контексті діяльнісної теорії походження культури вона тлумачиться як процес людської праці з метою створення матеріальних і духовних цінностей, які є результатом цієї діяльності [235].

Зміст і характеристики феномена «професійна культура» визначаються базовими категоріями «культура», «особистість» та «діяльність».

У філософії професійна культура розглядається у взаємозв'язку з формуванням світоглядного, соціально-аксіологічного, логіко-гносеологічного потенціалу (М. Каган); у культурології – як специфічний спосіб людської діяльності, що має важливе значення для розвитку суспільства та особистості (А. Арнольд). Психологічна наука значущість професійної культури фахівця визначає спрямованістю поведінки національних, етнічних та інших груп на загальнозначущі цінності як сукупність загальних стійких смислів (Е. Клімов) [102].

У педагогіці професійна культура фахівця розглядається як передумова формування його професіоналізму (В. Краєвський); показник професійної готовності; міра та спосіб творчої самореалізації особистості в професійній діяльності (І. Ісаєв); суспільна та особистісна цінність (Є. Бондаревська); соціально-професійна якість суб'єкта праці; сукупність спеціальних знань та досвіду їх реалізації у професійній діяльності (О. Новиков); відображення зрілості та розвинутої всієї системи соціально значущих особистісних якостей; сукупність соціальних цінностей, моральних переконань, норм, правил, які сформувалися історично та регулюють професійну діяльність особистості в суспільстві (Є. Зеєр, І. Зарецька та ін.).

Професійна культура особистості не обмежується професійними знаннями, вміннями, навичками, а ґрунтується на особистісних якостях, що виявляються у загальній культурі.

Т. Спіріною проаналізовано підходи до визначення професійної культури, що передбачає її змістове тлумачення за такими ознаками: атрибутивної властивості окремої професійної групи людей (І. Ісаєв); певного рівня оволодіння професією, тобто способами та прийомами вирішення професійних завдань (В. Гриньова); сукупності професійно-етичних та індивідуально-професійних якостей особистості (Є. Гармаш) [235].

Як зазначає І. Михайліченко, на основі аналізу предметного та функціонального підходів до тлумачення сутності культури можна стверджувати, що професійна культура має колективний характер, тобто її носієм є певна соціально-професійна група [158].

Автор визначає також природу та способи формування ціннісного ядра професійної культури, що екстраполює в особистісному вимірі на основі знань, інформації, життєвого досвіду провідні ідеї, смисли та уявлення, ставлення до людського буття та існування, відпрацьовані у соціальній групі протягом тривалого часу історичного розвитку. Враховуючи феноменологію культурної діяльності, розроблену Л. Виготським, В. Давидовим, М. Каганом, П. Гуревичем, науковцем доведено, що професійна культура є інтегральною характеристикою фахівця, що проектує його загальну культуру в професійній сфері й може формуватися лише в процесі цілісної соціальної діяльності особистості [158].

В контексті дослідження важливою є думка Г. Медведь щодо специфіки *професійної культури інженера зв'язку*. Авторка тлумачить її як особистісну категорію, що формується у свідомості людини під час опанування професійного досвіду, сприяє її адаптації в суспільстві та якісному виконанню в ньому професійно значущих ролей. Передання

професійного досвіду, у свою чергу, здійснюється за допомогою професійної комунікативної культури [154].

Виходячи з проблеми, що розглядається у дослідженні, та вирішенні її в межах акмеологічного підходу, звернімося до його витоків і визначення його місця у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців електрозв'язку під час їхнього навчання у ВНЗ.

Насамперед, зупинимося на понятті акмеології як відносно нової міждисциплінарної галузі наукових знань, відкритої в результаті узагальнення багаторічних досліджень у вітчизняній та зарубіжній науці (В. Беспалько [20], О. Бодальов [29], В. Вакуленко [41], А. Деркач [77], В. Зазикін [86], Н. Кузьміна [125], В. Максимова [144], А. Реан [202] та інші).

У Великому тлумачному словнику (2004) *акме* визначається як соматичний, фізіологічний, психічний і соціальний *стан* особистості, що характеризується зрілістю її розвитку, досягненням найвищих показників у її діяльності та творчості [170]. Як свідчить аналіз довідкових джерел, *акме* є багатомірною характеристикою стану дорослої людини, що охоплює певний період її прогресивного розвитку і пов'язана з досягненнями найвищих показників в особистісно-соціальному розвитку, професійній діяльності, творчості, а вершина (міра досягнення) та пік (проміжок часу) відбивають суттєві ознаки.

У розумінні сутності акмеологічної культури фахівця будемо ураховувати наукову позицію В. Гладкової [59]. Розмірковуючи над сучасними змінами освітньої парадигми, автор зауважує, що сучасні глобалізаційні процеси пов'язані насамперед з виходом на передній план соціальної синергетики, яка досліджує загальні закономірності соціальної самоорганізації та акмеології.

Людина, з позиції теорії самоорганізації, розглядається як дисипативна структура, що існує за рахунок постійного обміну з довколишнім середовищем речовиною, енергією та інформацією. Мета

будь-якої дисипативної структури – це досягнення максимально можливого стійкого стану в контексті тих умов середовища, в яких вона перебуває. Водночас самоорганізація людини на шляху до акме є багатоетапним процесом, що узагальнено може бути представлено самопідготовкою та самореалізацією [60].

На думку В. Гладкової, предмет акмеології характеризується трьома універсальними ознаками, які є показниками визначення предмета: стан, властивість і гармонія. Ці універсалії є найважливішим показником характеристики всього багатоманіття властивостей процесу удосконалювання (акмеологічності). Стан – це перший принцип акмеологічності. Стан (стан сутності) розуміється як досягнення найвищої досконалості в будь-якій сфері діяльності, як матеріалізований результат підсумкової діяльності. Сутність розглядається при цьому як об'єктивна реальність, природа якої виявляється в її загальних атрибутах та одиничних ознаках. Наукове пізнання, спрямоване на вивчення матеріального світу, керується важливою методологічною установкою – переходити від опису об'єкта, що вивчається, до його пояснення. Сутність, як основа явищ, не може існувати сама по собі, до явища. При розгляді «акме» сутністю є конкретний результат діяльності, конкретний констатований стан. Якщо розглядається діяльність людини, то стан має два аспекти – ствердження (в якомусь документі чи праці) результатів діяльності людини та визнання її заслуг (реальний результат –е те, за що відбулося визнання). Властивість – другий принцип акмеологічності. Властивість розуміється як процес удосконалювання, критерієм відповідності якого є збіг цілого і частин індивідуального та загальнозначущих соціальних результатів. Якщо стан, як сутність буття, є матеріальною характеристикою, що розкриває внутрішню сторону об'єкта, то явище у формі різних властивостей розкриває зовнішню сторону об'єкта.

У науковому доробку В. Гладкової міститься концептуальне

положення, яке визначальним для розуміння акмеологічної культури фахівця. Акмеологічність, як стверджує В. Гладкова, полягає в тому, що людина постійно долає поріг минулого. В реальній дійсності завжди існує небезпека зупинитися на досягнутому. Тому необхідні додаткові зусилля для нового сходження. При доланні минулого і просуванні до нової вершини людина набуває нові властивості, завдяки яким створюються умови неперервного виявлення акмеологічності.

Особливу увагу в розумінні сутності акмеологічності, зауважує В. Гладкова, відіграє поняття суб'єкт діяльності як видатна акме-людина, що досягла найвищого результату у будь-якому виді індивідуальної творчої діяльності. Якщо акме-людина і суб'єкт діяльності розглядаються в єдності, то це означає максимальну самореалізацію особистості у формі конкретного продукту діяльності.

У дослідженнях В. Гладкової самореалізація розглядається у двох аспектах – як самовираження (реалізація всіх прагматичних нормативів відповідних бажань суб'єкта у формі певних цінностей) і як самоствердження (передбачає суспільне визнання цих цінностей) [58].

В акмеології найбільш поширеною є думка вченої Н. Вишнякової, яка порівнює процес досягнення людиною акме впродовж професійного життєвого шляху з айсбергом [47].

Глибинна частина айсберга порівнюється з *ресурсною (підсвідомою) сферою творчої зрілості* людини, до якої віднесено творчий потенціал, що поєднує оригінальність мислення, уяву, інтуїцію, обдарованість, ініціативність, чуттєвий досвід і природні задатки особистості. Найбільш глибинна – надсвідомою сферою, яка базується на вселенській акме і генетичному досвіді саморозвитку особистості.

Уявно видимим пластом айсберга є *фізична зрілість* що характеризується досягненнями здорового способу життя, енергією, фізичною силою і досконалістю, фізіологічною гармонією.

Наступний пласт айсберга порівняно з *особистісною зрілістю*

людини, яку представлено як високий рівень розвитку здатності до саморозвитку, особистісне зростання (рух до акме) і розквіт сутнісних сил людини. Особистісна зрілість базується на когнітивній сфері, що поєднує потреби і допитливість.

Вище знаходиться *міжособистісна зрілість* людини, яку подано як розвиток комунікативної сфери (досвід спілкування, колегіальність, взаєморозуміння, доброзичливість), управлінської сфери (взаємодія, вплив і досвід управлінської діяльності), співтворчість (співробітництво, спільна творчість, імпровізація, емпатія і творчий пошук у процесі спілкування). Черговий пласт айсбергу порівняно з професійною зрілістю, яка складається з професійної майстерності, покликання, досвіду самоактуалізації, громадянської та управлінської зрілості.

Значно вищий пласт – *креативною зрілістю* людини, до якої віднесено розвиток процесів самості, творчої індивідуальності, дивергентного мислення, винахідливості, конструктивності, новаторства, що позитивно впливає на самопобудову власного «Я».

Найвищим пластом уявного айсберга є *духовна досконалість* дорослої людини, що ґрунтується на оригінальності світосприймання, духовних цінностей, феноменальної креативної особистості, духовній зрілості та культурі, аксіологічних переконаннях і духовному відродженні [47].

Як бачимо, в межах акмеологічної проблематики принципово значущим є визначення поняття «зрілість». На думку О. Ганжі, в акмеологічній концепції професійної освіти *зрілість* розглядається як характеристика рівнів становлення особистості в процесі професійного навчання [54].

Зрілість є суб'єктивно-об'єктивною категорією, що показує суб'єктивний життєвий досвід і природні ресурси людини, яка підростає, а також об'єктивні закономірності вікового розвитку та освіти. Кожен вид зрілості є передумовою досягнень на новому віковому й освітньому етапі

життєдіяльності людини, її рівневого, ступеневого сходження до вершини життєвого макроакме, до життєвої й професійної зрілості.

З позиції теорії акмеології зрілість є акмеформою, яка взаємодіє з іншими акмеформами, що пояснюють вершини, інтегральні характеристики цілісного розвитку людини: індивідуальність, творчість, здоров'я, духовність тощо. В процесі визрівання людини, здатної розв'язувати нові, більш складні завдання в житті, навчанні та праці, враховуються якісні зміни у фізичному й психічному розвитку, здоров'ї, освіченості й вихованості, мотивації діяльності, в особистісній сфері й творчій самореалізації індивідуальності людини [55].

В акмеологічних концепціях, на думку О. Ганжі, (зокрема концепції професійної освіти) інтегральним показником цілісного розвитку майбутнього фахівця, його мікроакме, є феномен зрілості. Вивчення особливостей соціально-професійного розвитку особистості передбачає аналіз не лише того, як вона привласнює соціальний досвід і залучається до життя суспільства, а й яким є зміст її оригінального (ціннісного) внеску, що збагачує цю життєдіяльність. Саме залежність засвоєння і відтворення соціального досвіду і є основою, з позицій якої може розкриватися стан розвитку особистості.

На думку О. Ганжі, соціальна зрілість особистості обов'язково містить активну життєву позицію особистості й досягається у неперервній єдності виховання та самовиховання, в активному, постійному прагненні самої особистості до більш швидкого досягнення вищих рівнів соціальної зрілості, в її потребі саморозвитку [55].

Залежно від сфери виявлення соціальна зрілість є певною здатністю особистості до взаємодії з середовищем, що дозволяє їй ефективно посідати відповідне місце в структурі первинних утворень. Тому оцінка рівня розвитку особистості, як суб'єкта діяльності соціуму в кожному із напрямів діяльності, уможливорює одержання комплексної характеристики соціально-професійної зрілості.

Продуктивними в контексті нашого дослідження є критерії зрілості фахівця, що розроблені О. Ганжою. *Самовизначення*: прагнення здобути професію; бажання досягти успіхів у житті; виявлення взаєморозуміння та адекватної поведінки стосовно оточення; використання можливостей середовища для реалізації своїх прагнень; урахування думок тих, хто його оточує. *Активність*: бажання здійснення самореалізації; бути корисним іншим; бути лідером; мати активну життєву позицію. *Відповідальність*: мати достатній рівень фахової підготовки; демонструвати відповідальність за покладені обов'язки; враховувати думки інших; бути відповідальним за себе та інших [54].

Ураховуючи актуальність і затребуваність акмеологічних розробок для всіх ланок освіти, вітчизняними науковцями здійснено ґрунтовні дослідження різних аспектів акмеологічної культури особистості, акмеологічної позиції фахівців, розробляються нові способи та технології підготовки майбутніх фахівців на засадах акмеологічного підходу.

Розглянемо наукові напрацювання учених, у яких акмеологічна культура не визначена термінологічно, водночас у них містяться продуктивні для нашого наукового дослідження висновки.

Так, у дослідженні Л. Рибалко (2008 р.) науково обґрунтовано акмеологічні засади самореалізації особистості, що включають основні положення й ідеї акмеології, педагогічної акмеології, теорії розвитку особистості, професіоналізму, гуманістичної психології й педагогіки. Авторка зосередила дослідницьку увагу на акмеологічному підході до підготовки вчителя.

Л. Рибалко доведено, що розробка акмеологічних засад професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя вимагає: а) вивчення загальних положень акмеології щодо самореалізації особистості; б) узагальнення матеріалу з акмеології та педагогічної акмеології і виділення засадничих досягнень акме розвитку особистості, формування професійного акме, забезпечення готовності до професійно-педагогічної

самореалізації, реалізація яких суттєво впливає на отримання позитивних результатів дослідження; в) виявлення конкретних акмеологічних положень щодо розкриття сутності професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя [206].

Науковцем розроблено модель науково-методичної системи забезпечення готовності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації на акмеологічних засадах. Згідно з розробленою моделю готовність майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації забезпечувалася: реалізацією положень акмеологічного підходу до розкриття питань самореалізації особистості, зокрема професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя; спрямуванням мети і завдань професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя на формування готовності та досягнення акме, виявленням і розвитком зв'язку між структурою, функціями самореалізації та її змістом у фаховій підготовці майбутнього вчителя; залученням майбутніх учителів до різних видів діяльності: виховної, навчально-пізнавальної, дослідницької, самоосвітньої; здійснення моніторингу за напрямками (мотиваційно-стимулювальний, діагностико-інформаційний, актуалізаційно-прогнозувальний, проектувально-реалізувальний, коригувально-удосконалювальний); упровадженням технології, яка спрямовує студентів на досягнення акме, розвиток особистості, формування акме в професії вчителя; постійним відстеженням динаміки показників і рівнів професійно-педагогічної самореалізації за виявленими критеріями сформованості; отриманням продуктивного результату – готовності.

Крім того, у дослідженні Л. Рибалко вперше розроблено і використано професіограму з елементами акмеограми майбутнього вчителя. Розроблено та експериментально перевірено технологію забезпечення готовності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації з позиції акмеологічного підходу, яка передбачала проведення моніторингу якості підготовки за напрямками й упроваджувалася в експериментальних групах

як способи: стимулювання досягнення успіху в процесі професійно-педагогічної самореалізації (E_1); саморозкриття внутрішнього потенціалу засобами акмеологічного тренінгу (E_2); формування індивідуального стилю професійно-педагогічної самореалізації (E_3) [204].

Як бачимо, науковець пов'язує професіоналізм фахівця зі здатністю до самореалізації, постійного самовдосконалення, наголошуючи на потенціалі акмеологічного підходу у професійній підготовці студентів.

У дослідженні Х. Шапаренко (2008 р.) висвітлено специфіку формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу. Авторка доводить, що система формування професійної компетентності студентів у ВНЗ буде успішною, якщо вона буде здійснена на основі акмеологічного підходу. Акмеологічна стратегія професійної освіти розуміється Х. Шапаренко як проектування, планування і організація функціонування освітньої системи, орієнтованої на професійні досягнення майбутнього педагога, максимальне використання його особистісного і професійного потенціалу з застосуванням акмеологічних технологій [266].

Автором уперше теоретично обгрунтовано акмеологічні засади досягнення більш високого рівня професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів під час професійної підготовки у ВНЗ (акмеологічні положення, що визначають мету як досягнення вищих щаблів професіоналізму, завдання як шляхи формування професійного «акме», методи і форми їх реалізації). Дослідницею науково обгрунтовано структурні компоненти професійної компетентності вихователя дітей дошкільного віку на засадах акмеологічного підходу, а саме: особистісний, змістово-процесуальний, рефлексивно-оцінювальний, креативний.

Дослідником уперше розроблено і експериментально перевірено технологію формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного

підходу, яка передбачає етапи особистісно-професійного зростання: підготовчий, процесуальний, рефлексивний і узагальнювальний. Уточнено критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності: мотиваційно-цільовий критерій з такими показниками: мотиваційна спрямованість інтересів і потреб, педагогічна спрямованість на досягнення вищих шаблів професійної компетентності; змістово-процесуальний – якість професійно-педагогічних знань і розвиненість умінь, що забезпечують формування професійної компетентності; рефлексивно-оцінювальний - уміння здійснювати самоаналіз та самооцінювання, прагнення до самовдосконалення; креативний - здатність до саморозвитку власних можливостей та творчого перетворення дійсності з метою різнобічного розвитку дітей [269].

Як бачимо, науковець пов'язує професійну компетентності фахівця з прагненням до самовдосконалення, творчої самореалізації в професії, процесами самоаналізу та рефлексії.

Досліджуючи специфіку формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки, науковцем Г. Коваленко (2010р.) на основі аналізу психолого-педагогічної, акмеологічної літератури з'ясовано сутність акмеологічної позиції майбутнього вчителя як новоутворення, що виявляється в прагненні особистості досягати позитивних самозмін у професійній підготовці, ставленні до дитини як найвищої цінності, дотриманні морально-етичних правил поведінки в повсякденному житті, успішній реалізації особистісно-професійного потенціалу в різних видах діяльності вищого педагогічного навчального закладу. Акмеологічна позиція майбутнього вчителя, на думку авторки, формується в процесі цілеспрямованого переорієнтування його поглядів, переконань, думок, ідейних принципів на розвиток природи самості [107].

Автором з'ясовано, що у функціях краще, ніж у структурі, відбивається природа акмеологічної позиції особистості, і тому спочатку

було виокремлено функції, а відтак, структурні складники позиції майбутніх учителів на досягнення акме в професії вчителя. До функцій акмеологічної позиції майбутнього вчителя науковцем віднесено самопізнання, самореалізацію, самоствердження, саморозвиток, самооцінку [108].

У дослідженнях Г. Коваленко також обґрунтовано складники акмеологічної позиції майбутнього вчителя:

- мотиваційно-ціннісний складник як спрямування мотиваційно-ціннісної сфери студентів на розкриття акмеологічного потенціалу в процесі фахової підготовки;

- когнітивно-пізнавальний складник як оволодіння майбутніми вчителями знаннями про власну «Я»-концепцію, розвиток процесів самості;

- діяльнісно-поведінковий складник як оволодіння студентами вміннями виявлення й дотримання стійкої акмеологічної позиції.

Автором науково обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність поетапної технології формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки, що реалізується на стимулювально-регулятивному (стимулювання до виявлення та реалізації студентами мотивації досягнення акме в процесі фахової підготовки), змістово-процесуальному (оволодіння студентами знаннями з педагогічної акмеології, реалізація методів і прийомів, спрямованих на відпрацювання вмінь майбутніх педагогів визначати й дотримуватися стійкої позиції акме-досягнень), особистісно-удосконалювальному етапах (сприяння самовдосконаленню і саморозвитку професійно-педагогічних якостей студентів) [108].

Одним із актуальних завдань післядипломної педагогічної освіти в Україні, як вважає дослідник О. Гречаник (2011 р.), є формування акмеологічної компетентності вчителя. У наукових розробках ученої з'ясовано суть акмеологічної компетентності вчителя як інтегративного

особистісного новоутворення, що характеризується усвідомленим постійним прагненням самовдосконалення в процесі професійної педагогічної підготовки/перепідготовки, інтегрованими педагогічними та акмеологічними знаннями і вміннями, розвиненими особистісними акмеологічними якостями (самооцінка, саморефлексії, самокорекції, самопрогнозування). Акмеологічна компетентність вчителя, продовжує авторка, формується в процесі цілеспрямованого переорієнтування його поглядів, переконань, думок, ідейних принципів на розвиток природи самовдосконалення [66].

Дослідником також обґрунтовано складники акмеологічної компетентності вчителя:

- мотиваційно-ціннісний як спрямування мотиваційно-ціннісної сфери вчителів на постійне самовдосконалення власного потенціалу;

- змістово-процесуальний як оволодіння вчителями інтегрованими педагогічними та акмеологічними знаннями і вміннями в системі післядипломної педагогічної освіти;

- особистісно-рефлексивний як розвиток особистісних акмеологічних якостей (самооцінка, саморефлексії, самокорекції, самопрогнозування) вчителя.

Зазначимо, що О. Гречаник обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов, а саме: стимулювання слухачів післядипломної педагогічної освіти до постійного самовдосконалення в процесі професійної педагогічної підготовки/перепідготовки; оволодіння слухачами інтегрованими педагогічними та акмеологічними знаннями і вміннями в системі післядипломної педагогічної освіти; розвиток особистісних акмеологічних якостей (самооцінка, саморефлексії, самокорекції, самопрогнозування) вчителя, що реалізуються за допомогою відповідних прийомів, методів, форм, засобів на теоретичному, практичному, науково- дослідному етапах [66].

Феномен «акмеологічна культура» у переважній більшості тлумачень пов'язується із поняттями «професійний розвиток», «самореалізація в професії», «професійне самовизначення».

Ми приймаємо думку Т. Картель [99], яка проаналізувала специфіку кожного з цих понять відповідно до своєрідності професійної діяльності фахівця технічного профілю.

За Т. Картель, *професіоналізація* – це цілісний безперервний процес формування особистості як інженера, який починається з моменту вибору ним професії, опанування професійної ролі і завершується, коли він припиняє активну трудову діяльність.

Професійний розвиток майбутнього інженера Т. Картель тлумачить як процес набуття ним якостей особистості професіонала в результаті професійного навчання, виховання та соціалізації; це активне якісне перетворення особистістю майбутнього інженера свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нового його складу й способу життєдіяльності – *творчої самореалізації у професії*.

Професійне самовизначення Т. Картель розуміє як визначення себе відносно критеріїв професіоналізму, які склались у суспільстві; процес формування особистістю свого ставлення до професійної діяльності і спосіб його реалізації за допомогою узгодження особистісних та соціально-професійних потреб.

Крім того, зауважує Т. Картель, *професійна ідентичність* також є одним з провідних критеріїв становлення професіонала. Це певний стан особистості, який фахівець сам собі задає і до якого прагне. Усвідомлюючи необхідність формування професійної ідентичності, спеціаліст сам вирішує, в якій мірі варто приймати певну форму діяльності, певний спосіб професійної взаємодії і себе як професіонала.

Грунтовно висвітлено акмеологічну проблематику в аспекті підготовки фахівців у ВНЗ А. Смульською [232].

На підставі аналізу філософської, психолого-педагогічної,

акмеологічної літератури А. Смульська стверджує, що *провідним механізмом формування акмеологічної культури особистості є саморозвиток* [229], у якій саморозвиток розглядається як цілеспрямований процес розгортання прихованих задатків, здібностей, умінь, якостей або зародження і становлення нових властивостей і якостей людини. Саморозвитку, продовжує авторка, властива доцільна внутрішня активність і усвідомлена спрямованість на виявлення і самовдосконалення значущих для особистості властивостей та якостей.

З позиції вивчення проблеми формування акмеологічної культури майбутніх фахівців, саморозвиток доцільно представлено авторкою як:

- тенденцію до саморозкриття і саморозгортання творчого потенціалу студентів у різних видах діяльності - навчальній, виховній, науково-дослідницькій, громадській;

- усвідомлена робота над собою з метою самовдосконалення й самореалізації на основі внутрішньо значущих прагнень і благосприятливих зовнішніх впливів;

- цілеспрямовані, багатоаспектні самозміни особистості, які позитивно сприяють духовному, моральному, практичному самозбагаченню, саморозгортанню і самоздійсненню.

Не можна відхиляти той факт, зауважує А. Смульська, що об'єктом саморозвитку можуть виступати негативні якості людини. У такому випадку неправильно буде думка, наприклад, у студентів про зміст і напрями саморозвитку. Якщо якісною характеристикою внутрішньої мети-ідеалу саморозвитку виступає самоздійснення, то саморозвиток перетворюється в духовну діяльність, спрямовані на досягнення акме [228].

А. Смульська доводить, що саморозвиток, який, з одного боку, є безперервним процесом розвитку й удосконалення індивіда, є показником і одночасно умовою особистої зрілості, однією з найнеобхідніших потреб людини, умовою й гарантією її свободи. З іншого боку, саморозвиток

особистості повсякчас належав до кола проблем, які визначали сутність будь-якої суспільно-економічної формації, тому що ефективна діяльність кожної з них значною мірою зумовлена тим, на яких принципах ґрунтуються відносини індивіда й суспільства, яку роль і місце посідає в цих відносинах особистість – творець соціальної дійсності, наскільки повно суспільство використовує її потенційні можливості, різноманітні якості (знання, вміння) [229].

Для окремого індивіда, наголошує дослідниця, саморозвиток постає як проблема з того моменту, відколи він відчуває себе не лише складником суспільства, а й усвідомлює свою індивідуальність у процесі взаємин з іншими шляхом обміну сутнісними силами, тобто почуттями, емоціями, вміннями, навичками, знаннями, здібностями, потребами. Що ж до суспільства в цілому, то для нього саморозвиток особистості починає відігравати справді позитивну роль у тому випадку, якщо воно усвідомить цінність, неповторність кожної окремої людини й почне використовувати її сутнісні сили.

В цьому контексті суголосну думку висловлює Т. Картель наголошуючи, що процес саморозвитку фахівця є одним із ключових у процесі професійного становлення інженера. Дослідницею доведено, що професійне становлення майбутнього інженера є, по суті, продуктивним процесом розвитку й *саморозвитку його особистості*, освоєння й *самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності*, визначення свого місця у світі професії, реалізація себе в професії й *самоактуалізація* свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму [99, с.14].

Професійне становлення майбутнього інженера, за Т. Картель, це, з одного боку, динамічний процес формоутворення особистості, адекватної вимогам професійної діяльності, що передбачає формування професійної спрямованості, професійної свідомості й самосвідомості, професійно важливих якостей, пошук оптимальних способів якісного й творчого виконання професійно значущих видів діяльності відповідно до

індивідуально-психологічних особливостей особистості, а з іншого боку – процес удосконалення структури останніх через розв'язання протиріч між актуальним рівнем їх сформованості, соціальною ситуацією й розвивальною провідною діяльністю [99,с.37].

Не визначаючи термінологічно акмеологічну культуру, Т. Картель наголошує, що дієвість професійного становлення особистості майбутнього інженера залежить від таких факторів: психологічно обґрунтованого вибору професії, професійного відбору оптантів, які мають інтерес і схильність до професії, формування у них професійної спрямованості, додавання змісту й технології професійно-освітнього процесу розвивального характеру, послідовного освоєння фахівцем системи взаємозалежних видів діяльності [99, с.110].

Відповідно до цього професійне становлення майбутнього інженера розуміється Т. Картель як складний і багатоступеневий процес, який детермінується низкою факторів, що припускає у своїй структурі п'ять основних стадій, пов'язаних між собою таким чином, що перехід до кожної наступної з них закладається у ході попередньої. Перша стадія пов'язана з виникненням і розвитком звички до праці й працьовитості, формуванням загальної спрямованості на працю на основі вироблення загальнотрудових умінь і навичок, особистого загальнотрудового досвіду. Психологічним критерієм оцінки ефективності здійснення цієї стадії є ставлення особистості до себе як суб'єкта обраної трудової діяльності, що набула настанову на вдосконалювання особисто значущих загальнотрудових якостей. Друга стадія пов'язана з виникненням і формуванням в особистості професійних намірів під впливом загального розвитку й первісного орієнтування у різних сферах професійної праці. Психологічним критерієм у цьому випадку виступає задоволеність вибором професії або спеціальності. Третя стадія пов'язана із професійним навчанням, тобто цілеспрямованою підготовкою до обраної професійної діяльності. Психологічним критерієм продуктивності здійснення цієї стадії

виступає професійне самовизначення, для якого характерним є сформованість в особистості ставлення до себе як до суб'єкта обраної професійної діяльності, а також наявність такої професійної спрямованості, в якій відбивається настанова на розвиток професійно важливих якостей. Четверта стадія – це входження особистості в професію, що характеризується активним оволодінням обраною професією й знаходженням свого особливого місця у виробничому колективі. Психологічним критерієм цієї стадії є міра оволодіння особистістю предметним і соціальним контекстами професійної діяльності. П'ята стадія – це повна реалізація особистості в самостійній високопродуктивній професійній праці. Психологічним критерієм цієї стадії служить ступінь оволодіння операційною складовою професійної діяльності, а також рівень сформованості в особистості професійно значущих якостей і позитивного ставлення до праці, міра творчості й майстерності, якими особистість володіє [99, с.141].

З позиції суб'єктного підходу розглядає акмеологічну культуру фахівця В. Вакулук, наголошуючи, що формування акмеологічної культури – це здійснення комплексного дослідження й відновлення цілісності суб'єкта, який проходить ступінь зрілості, коли його індивідуальні, особистісні суб'єктнодіяльнісні характеристики вивчаються в єдності, у всіх взаємозв'язках і опосередкуваннях для того, щоб сприяти досягненню вищих рівнів, на які може піднятися кожний [42].

Підсумовуючи результати аналізу наукових позицій учених, можна конкретизувати, що *акмеологічна культура особистості* є особистісно-професійним новоутворенням, в основі якого є прагнення досягти нових вершин у професійному розвитку; прагнення людини до якомога більшої реалізації в професії, прагненні до постійного самовдосконалення як представника певної професії та наявності спеціальних знань щодо процесів самості, тобто свідомого рефлексивного ставлення до професійного становлення.

Відтак, аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що визначення сутності акмеологічної культури фахівця враховує на такі положення:

- акмеологічна культура не лише зумовлює ефективність саморозвитку як чинника досягнення акме і самоствавленням, але й сама є результатом саморозвитку особистості;
- культура особистості з позиції акмеологічного підходу є інтегральною її характеристикою, що реалізується в різних формах;
- розвиток акмеологічної культури є потенційно варіативним, але спрямованість його єдина - досягнення акме;
- здатність до самоствавлення характеризує кожну людину, піки її розвитку можуть виявлятися у будь-які періоди життя людини і тому становлення акмеологічної культури не обмежується певним часом;
- особливості розвитку акмеологічної культури (нерівномірність і неоднаковість) зумовлені особистісними характеристиками і життєвим досвідом людини;
- важливими ознаками акмеологічної культури є невизначеність моменту зародження її, впливу різних факторів та умов на її сформованість та неадекватність зовнішнього опису результатів, що необхідно враховувати у дослідженні;
- акмеологічна культура є саморегулювальним системним утворенням, містить структурно-функціональні складники, володіє інтегративними властивостями цілого.

На думку А. Смульської, акмеологічна культура відіграє інтегративну, координаційну, проектувальну, регулювальну функції у професійній діяльності фахівця. Ураховуючи наукову позицію вченої опишемо функції акмеологічної культури у професійній діяльності фахівця електров'язку [231].

У межах інтегративної функції акмеологічна культура гармонізує взаємодію різноманітних властивостей і характеристик на кожному рівні

внутрішньої організації фахівця-зв'язківця, сприяє розвитку самості як загального системоутворювального чинника, інтегрує якості інженера як індивіда, особистості та суб'єкта, розвиваючи його індивідуальність. На рівні індивіда інтегровальна функція акмеологічної культури виявляється в узгодженості темпераменту і задатків спеціаліста як передумови формування здібностей, зокрема й акмеологічних, розвитку його внутрішнього світу; на рівні особистості – забезпечує об'єднання в єдине системно-структурне утворення ціннісно-сміслової, мотиваційно-цільової та емоційно-вольової сфер особистості фахівця електрозв'язку; на рівні суб'єкта – дозволяє інженеру максимально повно реалізувати свою суб'єктність у взаємодії з колегами. Сутність координаційної функції акмеологічної культури полягає у тому, що відбувається узгодження сутнісних сил фахівця електрозв'язку і можливостями їх виявлення в професійній діяльності.

Проектувальна функція акмеологічної культури передбачає «випереджаюче відображення» особистісно-професійної траєкторії інженера, спрямованої на досягнення акме і самоздійснення. Регулювальна функція акмеологічної культури фахівця електрозв'язку забезпечує ефективність процесів самоактуалізації, самовдосконалювання, самореалізації, саморозвитку.

При визначенні структури акмеологічної культури фахівців електрозв'язку урахуємо наукову позицію О. Картавих, зокрема її алгоритм визначення компонентів загальної культури студентів вищого технічного навчального закладу [97]. Авторка зосередилась на проблемі формування загальної культури студентів вищого технічного навчального закладу.

Оскільки вищий технічний навчальний заклад – це лише ланка в ланцюжку соціальних інститутів, де формують культуру майбутнього спеціаліста, тому реформування вищої технічної освіти розглядається як багатоаспектна проблема, яка має важливе соціальне й наукове значення і

потребує нового педагогічного мислення, використання сучасних педагогічних підходів та забезпечення гуманітарного впливу на індивідуальний розвиток кожного студента.

О. Картавих наголошує також на тому, що необхідно враховувати, що навчання, освіта й самоосвіта мають організовуватися на особистій зацікавленості студента, його індивідуальних інтересах, здібностях до відтворення загальної культури, а також на баченні студентом перспективи власної підготовки, самоосвіти і самовиховання, де формується здібність, спрямована на самовідтворення в культурі, усвідомлення і цілеспрямоване перетворення навчальної діяльності, у процесі якої здобуті студентами знання стають основою їхньої майбутньої професійної майстерності. Цілісність педагогічного процесу сприяє об'єднанню знань, умінь, навичок, прагнень та інтересів студентів у єдине ціле і слугує не тільки орієнтиром, але й визначальним якісним критерієм ефективності процесу навчання [98].

О. Картавих виокремлює такі компоненти загальної культури особистості: *оцінно-мотиваційний* (інтерес і позитивне відношення до творів мистецтва, до явищ культури; художня оцінка творів мистецтва й довколишнього життя); *гностичний* (передбачає знання про історію культурних процесів світового і національного плану, поняття і знання про теорію мистецтва, твори музики, театру, живопису); *діяльнісний* (система умінь, що зумовлюють здатність до культурно-творчої діяльності: інтелектуальні вміння, комунікативні вміння) [98].

Як бачимо, авторка розподіляє зміст загальної культури за такими аспектами: мотиваційний, що відображає внутрішні спрямування фахівця, його прагнення оволодіти культурою за всіма характерними рисами. Гностичний, або знанневий чи пізнавальний, тобто такий, що ураховує поінформованість фахівця (професійну та загальну). Діяльнісний, або практичний, до якого віднесено функціональні можливості спеціаліста у

професійній діяльності та у спілкуванні з довколишніми та професійним середовищем.

У наукових джерелах поширеним є підхід до структурування акмеологічної культури, запропонований О. Деркачем. Відповідно до цього підходу, акмеологічна культура має формуватись *ступенево*: спочатку формується акмеологічна грамотність, далі – акмеологічна компетентність [74].

Такий механізм виокремлення компонентів акмеологічної культури потребує додаткового висвітлення, адже він не збігається з алгоритмом структурування акмеологічної культури, що є поширеним у вітчизняних наукових дослідженнях.

У дисертаційному дослідженні Ю. Артьомова акмеологічна компетентність розуміється як інтегральна здатність зрілої особистості будувати свій поступальний професійний розвиток з постійним ускладненням завдань і зростанням рівнів досягнень, що найбільше повно реалізують наявні в людини психологічні ресурси [10]. На перший погляд, опираючись на це визначення й представивши поняття «акмеологічна компетентність» як видове стосовно поняття «акмеологічна культура», надзвичайно просто його визначити. У дійсності ж відносини цих двох понять, і тим більше, цих двох феноменів набагато більш складні, чим просто відносини виду й роду або частини й цілого.

Недосконалим, на нашу думку, є визначення поняття «акмеологічна культура», надане Е.Кондратьєвою [117, с.109-113]. Дослідниця розглядає акмеологічну культуру як особистісну й діяльнісну характеристики людини, що включає в себе як особистісні суспільно-значущі досягнення людини, так і способи засвоєння дійсності (рефлексивні, організаційно-діяльнісні, психотехнологічні тощо), які вона використовує для досягнення своїх цілей [117]. Нам видається, що це визначення занадто широке й не дає чіткої й однозначної уяви про сутність акмеологічної культури як

особистісного новоутворення й механізму досягнення акме й самоздійснення.

Е.Кондратьєва [117] розглядала як один з елементів акмеологічної культури акмеологічну компетентність, виділила два значення цього поняття. У першому, більш широкому змісті акмеологічну компетентність вона розглядала як систему знань, умінь, навичок, що сприяє розв'язанню системних суперечностей між особистістю й діяльністю, можливість, що дає зберігати цілісність особистості в діяльності й забезпечувати їх розвивальний взаємовплив. У більш вузькому сенсі учена трактує акмеологічну компетентність як поінформованість особистості про досягнення й можливості акмеології [117].

На нашу думку, в цій структурі не вистачає мотиваційного компонента, адже мотивація до самоздійснення, рефлексивне ставлення до потенціалу постійного самовдосконалення в професії є визначальними в акмеологічній культурі. В цьому контексті розглянемо наукову позицію В. Селезньової, яка запропонувала такі компоненти акмеологічної культури, як: ментальний, ціннісний та креативний [214].

До ментального компонента авторка відносить акмеологічний менталітет фахівця, тобто його природжену здатність та схильність до постійного саморозвитку. Для нашого дослідження важливим є те, що акмеологічний менталітет, на думку В. Селезньової, базується на наявності певного обсягу знань щодо механізмів саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення.

Наступний компонент, за В. Селезньовою, має відображати наявність професійного ідеалу, як орієнтиру для досягнення вершин саморозвитку та самореалізації в професії – ціннісний компонент. Водночас саме цінності є основою професійних дій фахівця, критерієм оцінювання успішності професійної діяльності [214].

Насамкінець, креативний компонент акмеологічної культури відображає творчий підхід до професійної діяльності, креативність у

виконанні професійних завдань, постійний пошук різних механізмів самовдосконалення. Саме такий розподіл змістових елементів акмеологічної культури за компонентами є найбільш оптимальним для визначення складників структури акмеологічної культури фахівців електрозв'язку.

Продуктивною в контексті нашого дослідження є твердження А. Смульської про зв'язок акмеологічної культури особистості та її акмеологічних цінностей. До *акмеологічних цінностей* дослідниця відносить: акмеологічну спрямованість (інтерес до професійної діяльності та навчання в університеті; прагнення працювати над собою, покращуючи особистісно-професійні якості; виявлення схильності до самоактуалізації, самооцінки, самоствердження, саморозвитку на заняттях і в позанавчальний час), найвищі особистісні ідеали (ідеал досконалості людини, образ успішного фахівця), загальнолюдські цінності (добро, обов'язок, совість, честь, дисциплінованість, сенс життя, гідне ставлення до народу, Батьківщини, праці, до самого себе), ціннісні професійні орієнтації (поважливе ставлення до довколишніх), особистісно-професійні якості (розвинений інтелект, аналітичний склад розуму, прогностична здатність до передбачення наслідків своїх дій, емоційна рівновага, персональна відповідальність за дії і вчинки, самостійність, незалежність), розвиток яких забезпечує успіх професійної діяльності.

Разом із цим, А. Смульська пов'язує формування акмеологічної культури з наявністю у людини мотивації досягнення успіху. Розглядаючи це поняття авторка зазначає, що мотивацію досягнення слід розглядати як сукупність чинників, що впливають на силу прагнення людини досягати значних результатів, успіхів у професійній діяльності. Мотивація досягнення стимулює розвиток мисленнєвих процесів майбутнього професіонала, мобілізує його творчі сили, сприяє продуктивному пошуку і вирішенню пізнавальних завдань в процесі оволодіння основами професійної діяльності. Мотиви досягнення виявляються, перш за все, в

прагненні майбутнього спеціаліста мати репутацію та авторитет серед населення, отримати визнання у професійному колі компетентних колег, набути престижу грамотно виконаними професійними обов'язками, гуманним ставлення до людини. Прагнення досягати успіху, високих результатів у діяльності свідчить про наявність у суб'єкта сильної мотивації досягнення: наполегливий у досягненні мети, не задовольняється здобутим результатом, щоб не зробив, намагається виконати це краще, ніж раніше, для нього головне в житті – це переживання радості успіху внаслідок досягнення високих результатів, ставить віддалені цілі, не задовольняється нескладним завданням і легко досяжними цілями, захоплюється роботою, досягаючи нових цілей, відчуваючи радість успіху.

Крім того, А. Смульська проаналізувала чинники, що впливають на розвиток мотивації досягнення успіху у професійній діяльності.

Дослідниця описує їх таким чином:

1. *Мотив досягнення* як загальна, відносно стійка риса особистості, яка виявляється у прагненні до успіху, бажанні досягти високих результатів і відчувати при цьому задоволення. Мотив досягнення формується протягом життя людини. Приклад дорослих, наполегливість, доведення розпочатої справи до кінця, власні успіхи сприяють формуванню високого рівня мотиву досягнення успіху. Цей мотив виявляється у прагненні до успіху. Люди з високим показником мотиву досягнення прагнуть досягти високих результатів, успіхів у професійній діяльності. Індивіди з низьким показником сили мотиву досягнення байдужі до успіхів, не бажають напружуватися і досягати високих результатів. Мотив досягнення є відносно стійкою рисою особистості. Однак він є й динамічним утворенням і починає актуалізуватися у взаємодії із ситуативними факторами, такими як цінність і ймовірність досягнення успіху в певній професійній діяльності. Мотив досягнення складається з двох протилежних мотиваційних тенденцій: прагнення до успіху та уникнення невдачі. Високий рівень мотивації досягнення означає, що в людини

переважає прагнення до успіху; низький рівень мотивації свідчить, навпаки, про те, що домінує прагнення уникати невдачі.

2. *Очікування успіху* як ступінь суб'єктивної впевненості в тому, що діяльність матиме успіх. Від того, наскільки людина впевнена в успіхові, залежить мотивація її діяльності. Чим більше людина сподівається на успіх, тим більше зусиль вона схильна докладати, тим сильнішою буде її мотивація досягнення. Серед факторів, що впливають на очікування успіху, важливе місце посідають такі: уявлення про здібності (суб'єктивна оцінка своїх здібностей), яке формується на основі успіхів і невдач у минулому; суб'єктивна складність завдання (оцінка сприятливості ситуації). Очікування високого (позитивного) результату сприяє формуванню в людини «почуття ефективності», яке спонукає її краще працювати. Віра у свої здібності, у власну спроможність подолати труднощі стимулює до наполегливої роботи. А коли людина невпевнена у своїх силах, коли не сподівається на успіх, то це її знемотивує, відбиває бажання працювати. Віра у власний успіх залежить від успішності в попередніх спробах діяльності, від відповідного налаштування на успіх. Якщо людина часто досягала успіху в минулому, це позитивно впливатиме на формування надії на успіх. Поразки, невдачі негативно впливають на успіх, впевненість, надію.

3. *Суб'єктивна цінність та привабливість успіху* в професійній діяльності як стимулювальний фактор досягнення успіху. Важливим є поєднання зусиль, здібностей, результатів, винагороди, задоволення, сприймання іншої людини, оскільки така єдність забезпечує розуміння значущості виконуваної діяльності та ролі успіху в житті людини [227].

Таким чином, у дослідженнях науковців (О. Картавих, В. Селезньової, А. Смульської) міститься підґрунтя для виокремлення структурних компонентів акмеологічної культури фахівця.

Відтак, умовно розподіляючи ознаки акмеологічної культури фахівця електрозв'язку на компоненти, ми керуватимемось результатами наукових

напрацювань В. Селезньової, ураховуючи водночас специфіку професійної діяльності фахівців електрозв'язку [214].

Під акмеологічною культурою майбутніх фахівців електрозв'язку розуміємо новоутворення, що дозволяє осмислювати процес акме-зорієнтованого саморозвитку як життєву цінність, створювати умови для їхньої самореалізації в процесі життєдіяльності, забезпечувати можливість розроблення фахівцем власного маршруту професійного самовдосконалення у телекомунікаційній та інженерно-технічній діяльності на основі рефлексивного ставлення до процесів самоті.

У студента, що опанував акмеологічну культуру як систему, формуються такі якості, як здатність до самотрансценденції, відповідальність за самоздійснення й готовність до саморозвитку й самовідновлення, постійному породженню нових форм і способів задоволення потреби в самоздійсненні.

Узагальнення викладеного дозволяє дійти певних висновків. Акме, самоздійснення й цілісність людини, слід розглядати не як ідеальні образи, а як постійний рух до них через співвідношення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделлю її цілісності.

Ефективність акме-орієнтованих самозмін та інтеграція всіх рівнів внутрішньої організації людини як цілісності й модальностей її життєздійснення зумовлені розвитком такого особистісного новоутворення (надалі особистісної якості), як акмеологічна культура. Водночас акмеологічна культура виступає як інтегральний показник цих самоперетворень. Студент, який володіє розвиненою акмеологічною культурою, не просто реалізує себе, роблячи вибір між репродуктивними способами розвитку; він якісно перетворює себе, знімає психологічні бар'єри, переосмислює життєві очікування, шукає можливості для розвитку акмеологічнозначущих якостей, виробляє власну траєкторію досягнення акме й самоздійснення.

Е. Сіляєва [222, с. 185-193] розглядає процес формування культури особистості в процесі соціально-професійної адаптації винятково як процес формування новоутворень.

Автор у такий спосіб описує психологічні механізми виникнення й закріплення в структурі особистості новоутворень. У типовому стані особистості як системи завжди домінують одна або кілька складників, зумовлених специфікою ситуації або діяльності суб'єкта, а також структурою властивостей особистості (наприклад, емоційної, вольової або інтелектуальної тощо). Домінувальні структури й підсистеми особистості найбільш чутливі до змін. Тому домінування й «напруженість» тих чи тих складників у структурі психічного стану в ході адаптації сприяє утворенню й закріпленню відповідного новоутворення в структурі особистості.

Е. Сіляєва підкреслює, що обумовлюють формування новоутворень у структурі особистості тільки стани, що мають високий або низький енергетичний складники, тобто нерівноваги. Виникнення нерівновагих станів зумовлене порушенням симетрії, пов'язаної із внесенням потоку інформації й енергії у відкриту систему, якою є особистість і соціум. Цей процес пов'язаний з розсіюванням енергії суб'єкта за допомогою дій, вчинків і виникненням нових структур і утворень у структурі свідомості. Це – важлива особливість нерівновагих станів – бути ланкою, що передуює виникненню особистісних новоутворень[222].

Ми виокремимо в процесі формування новоутворень кілька етапів.

Перший етап – зародження новоутворення - пов'язане з формуванням динамічного опорного ядра, що полягає із психічних процесів, у яких це новоутворення (а далі - властивість) проявляється у конкретній діяльності або ситуації, у процесі якої воно розвивається.

На другому етапі новоутворення стає більш вираженим і закріплюється в конкретній діяльності й поведінці, вдосконалюється опорне ядро, підвищується стійкість його елементів і динамічність у межах ситуацій професійної діяльності й спілкування. Це досягається за рахунок

повторення психічних станів і їх центрування в межах повторюваної діяльності, тобто виникнення типових стійких ситуацій.

На третьому етапі сформоване новоутворення саме репродукує психічні стани певного типу, виду й знака, завдяки яким воно виникло, а також у якості складеного елемента зумовлює інші психічні стани .

Слід зазначити, що, розглядаючи процес формування культури особистості як процес формування новоутворень, Е. Сіляєва виходить із розуміння культури особистості як «включення в соціум», оволодіння «людськими» якостями й властивостями. Процес формування культури особистості в такому випадку рівнозначний процесу її соціалізації. При цьому в якості новоутворень виступають різнорівневі якості й властивості, що в сумі утворюють культуру особистості.

Зазначимо, що таке розуміння культури правомірно, однак недостатньо при дослідженні генезису акмеологічної культури особистості. Водночас можна говорити про те, що описані Е. Сіляєвою психологічні механізми виникнення й закріплення в структурі особистості новоутворення, безумовно, діють і в процесі розвитку акмеологічної культури особистості. Як будь-який вид особистісної культури акмеологічна культура – це високого рівня узагальненості інтегральне утворення, і водночас - єдність знання, відносин, переживання й життєвого досвіду [222].

Акмеологічну культуру розуміємо майбутнього фахівця електрозв'язку більш широко – як інтегральну здатність студента будувати свій поступальний розвиток у різних сферах життєдіяльності з постійним ускладненням завдань і зростанням рівнів досягнень, що найбільш повно реалізують наявні в ньому психологічні ресурси, тобто сукупність усіх компетенцій як соціально-особистісних, наукових, так і спеціалізовано-професійних, а також певний досвід цієї діяльності.

До структури акмеологічної культури фахівця електрозв'язку відносимо:

гностичний компонент як комплекс пізнавальних можливостей студента, що збагачує знання щодо власної «Я-концепції», поінформованість щодо механізмів самореалізації та самовдосконалення в майбутній професійній діяльності;

аксіологічний компонент як сукупність цінностей професійної діяльності, що формується на основі усталеного професійного ідеалу та відповідного ціннісного ставлення до самореалізації в професії;

творчий компонент забезпечує прагнення до пошуків шляхів самореалізації в майбутній професійній діяльності та здатність до оптимального та раціонального використання пізнавальних і професійних можливостей відповідно контексту професійної діяльності, що постійно змінюється.

1.3. Педагогічні умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки

В умовах розширення академічних свобод, самостійності, варіативності й альтернативності змінюється стратегія підготовки фахівців: їх необхідно готувати відповідно до потреб діяльності регіону, потреб працедавців, запитів суб'єктів ринкових відносин, подолання суперечності між теорією і реальним життям. Сьогодні людина повинна психологічно готуватися до необхідності швидко опанувати навички й виконувати різні функції, тобто бути універсальним працівником. Ринок праці визначає, що головним стає не кількість знань, що, звичайно, важливо, а здатність вирішувати проблеми, вміти виявляти себе в непередбачених ситуаціях.

Отже, для формування акмеологічної культури молоді необхідні інструментальні знання, практичні навички й водночас прагматичне та критичне мислення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування акмеологічної культури майбутніх фахівців у процесі професійної

підготовки у вищому навчальному технічному закладі дозволяє дійти певних висновків.

Проблема формування особистості фахівця електрозв'язку сьогодні є актуальною педагогічною проблемою, що потребує ретельного вивчення й вирішення. Її актуальність зумовлена потребою суспільства, що зростає, у творчій особистості фахівця; в її фундаментальній акмеологічній грамотності; а також безупинно розвиваючою особистісною акмеологічною якістю, або культурою, тому що прагнення до досягнення особистістю свого найвищого професіонального рівня тісно пов'язане і є запорукою того, щоб стати дійсно конкурентноспроможним фахівцем. Недостатня теоретична й практична розробленість системи формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі суголосно пов'язана із зазначеною проблемою.

Сьогодні вищі технічні навчальні заклади орієнтуються на ринок освітніх послуг, між ними виникають конкурентні відносини. Ринок вимагає від вищих навчальних закладів відповідної стратегії й тактики діяльності на ринку освітніх послуг. Це пояснюється такими положеннями:

- вищий інженерно-технічний навчальний заклад є одним з основних виробників освітніх послуг, і його самостійна діяльність на ринку освітніх послуг пов'язана з підготовкою кваліфікованих кадрів, що має велике значення для економіки країни;

- підготовка кваліфікованих кадрів відбувається за безпосередньої наявності студента, який так само, як продавець, буде пропонувати свою робочу силу як товар на ринку робочої сили;

- «товар» вищого інженерно-технічного навчального закладу буде репрезентований на ринку робочої сили, і має орієнтуватися на потреби саме цього ринку. Можна навіть говорити про те, що ринок робочої сили для вищого інженерно-технічного навчального закладу – це первинний ринок, від якого буде залежати стан справ на ринку технічних послуг.

При організації процесу формування акмеологічної культури фахівців у вищих інженерно-технічних навчальних закладах потрібно звертати увагу на ефективність цього процесу. Ефективність педагогічного процесу залежить від умов, у яких цей процес здійснюється. Особливе місце у формуванні акмеологічної культури майбутнього фахівця відводиться таким педагогічним умовам, які позитивно впливають на професійний рівень та творчу самореалізацію майбутніх фахівців, на вдосконалення їхньої діяльності, сприяють їхньому гармонійному розвитку.

Перш ніж розглянути педагогічні умови формування акмеологічної культури майбутнього фахівця електрозв'язку, розглянемо сутність основних понять. У філософському словнику «умова» визначається як категорія, в якій відображено універсальні відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає й існує [252]. Умови складають середовище, в якому виникає, існує й розвивається те чи те явище або процес. Поза цим середовищем вони не можуть існувати.

У психології під «умовою» розуміють сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища [252]. Отже, умова є зовнішньою обставиною стосовно предмета різноманіття об'єктивного світу.

У практиці розрізняють необхідні і достатні умови. Необхідні умови наявні тоді, коли виникає якась дія. Достатні – неодмінно викликають цю дію. Використовуючи термін «педагогічний», матимемо на увазі процес формування фахівця, який навчатиметься за визначеною сукупністю умов.

У педагогіці існують різні підходи до визначення змісту поняття «педагогічні умови». Так, З. Курлянд педагогічні умови розглядає як сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і технологій, матеріально-просторового середовища, які спрямовані на розв'язання дослідницьких завдань [134].

Педагогічні умови переважно тлумачаться у наукових джерелах як відповідні чинники, педагогічні обставини, які сприяють (або протидіють) проявам педагогічних закономірностей, зумовлених дією чинників [134].

Н.Кузьміна вважає, що чинник є об'єктивною причиною, яка зумовлює певне явище та основною рушійною силою, що призводить до тих чи тих результатів [128].

О. Дубасенюк визначає чинник як фактор, що відкриває природу і побудову шуканого об'єкта дослідження, можливі причини відмінностей на рівнях об'єкта дослідження [80]. На думку А.Садкової, чинник є основною внутрішньою та зовнішньою причиною, що зумовлює підвищення рівня якості явища і підлягає корекції або регуляції в межах певного процесу [213]. Відтак, переважна більшість учених тлумачать педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, технологій і прийомів підвищення ефективності навчально-виховного процесу і матеріально-просторового середовища, що забезпечують успішне вирішення поставлених і проєктованих у дослідженні завдань.

У зв'язку з вищезазначеним, до педагогічних умов найчастіше відносять ті, які свідомо створюються в освітньому процесі і повинні забезпечувати найбільш ефективне протікання цього процесу. Таким чином, у наукових джерелах найбільш поширеним є таке тлумачення поняття «педагогічні умови»: педагогічні умови – це обставини процесу навчання і виховання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, технологій, а також організаційних форм навчання з метою досягнення дидактичних цілей.

Як сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів та технологій розглядають педагогічні умови Н.Пархоменко, Р. Серьожнікова і Л. Яковицька, досліджуючи педагогічні умови використання акмеологічних технологій у самоосвіті фахівців.

Ю. Гагін під поняттям «педагогічні умови» розуміє сукупність взаємопов'язаних умов, необхідних для забезпечення цілеспрямованого виховного і освітнього процесу. При цьому використовуються сучасні інформаційні технології, що забезпечують формування особистості, наділеної певними якостями [52].

Н. Лантух називає педагогічні умови формування культури комплексом заходів, спрямованих на розвиток стимулів активізації пізнавальної діяльності студентів тобто формування мотивації в навчальному процесі [138].

Отже, науковці довели, що педагогічними умовами можна вважати обставини, від яких залежить і на основі яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості.

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «умови» трактується таким чином: необхідна обставина, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; правила, які існують або встановлені в тій чи тій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь. Важливо підкреслити, що на відміну від причини, що породжує те чи те явище, умова складає обстановку, середовище, в яких воно виникає, існує й розвивається. Іншими словами, умова – це не лише те, що впливає на речі, але й те, без чого не може бути речі як такої, що служить передумовою, основою її виникнення [170].

Отже, поняття «умови» в контексті дослідження трактуємо таким чином: обставини, що спонукають до формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в навчально-виховному процесі класичного вищого технічного закладу; як організоване освітнє середовище, що активізує особистісне зростання і свідомі вольові зусилля на перспективні самозміни усіх учасників педагогічного процесу.

Підсумовуючи, під педагогічними умовами формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку будемо розуміти комплекс заходів, спрямованих на реалізацію акмеологічної спрямованості навчального процесу. Цей комплекс включає: впровадження в освітній процес не лише традиційних проблемних та ігрових методів навчання, а й методів, заснованих на застосуванні нових акмеологічно-педагогічних технологій (технологія контекстного навчання, технологія відкритих систем інтенсивного навчання, технологія формування інтегрально-креативного стилю мислення та інших); розвиток внутрішньоособистісної готовності студентів до формування акмеологічної культури шляхом виявлення і використання стимулів активізації пізнавальної діяльності студентів із застосуванням акмеологічно-педагогічних технологій, які вибираються в залежності від типу особистості; вироблення певного стилю педагогічної діяльності викладача, зорієнтованого на формування акмеологічної культури у студентів.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було зроблено припущення, що формувати акмеологічну культуру майбутніх фахівців електрозв'язку у процесі професійної підготовки можливо за таких педагогічних умов:

- 1) актуалізація мотивації на досягнення професійного зростання майбутніх фахівців електрозв'язку; за нашим припущенням, ця педагогічна умова переважно впливає на гностичний компонент акмеологічної культури, адже шляхом використання пізнавальних можливостей студентів, збільшення обсягу знань та поінформованість майбутніх фахівців щодо механізмів самореалізації та самодосконалення в професії уможливорюється стимулювання прагнення людини до оптимального професійного саморозвитку;

- 2) забезпечення професійної рефлексії майбутніх студентів; ця педагогічна умова передусім впливає на аксіологічний компонент

акмеологічної культури майбутнього фахівця електрозв'язку, оскільки рефлексивне ставлення передбачає усвідомлення цінностей обраної професії;

3) залучення майбутніх фахівців електрозв'язку до самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки; така педагогічна умова впливає насамперед на творчий компонент акмеологічної культури студентів, адже умови праці постійно змінюються, що вимагає постійного пошуку нових, нестандартних шляхів професійного саморозвитку.

Докладно зупинимося на обґрунтуванні виокремлених педагогічних умов.

Перша умова – *актуалізація мотивації на досягнення професійного зростання майбутніх фахівців електрозв'язку* – передбачає розвиток інтересу студентів до навчання, зокрема не лише до певної лекції, семінару тощо, але і до процесу здобуття знань під час створення ситуацій інтересу; прагнення до досягнення успіху; спонукання ставлення до майбутньої професійної діяльності як особистісної і соціальної цінності, усвідомлення значущості формування особистісних якостей і умінь, формування потреби в професійному зростанні. Також реалізація цієї умови стимулює майбутніх фахівців електрозв'язку до оволодіння системою знань про факти, явища, категорії, закономірності, принципи і методи технічної науки, способів вирішення нестандартних ситуацій залежно від змінних умов, що стимулюють до пошуково-дослідницької діяльності; збагачення змісту освіти навчальною інформацією, орієнтованою на формування професіоналізму фахівця.

Отже, формування позитивного ставлення до професії є важливим чинником підвищення навчальної успішності студентів, а також тісно пов'язане з мотивацією студентів. Водночас позитивне ставлення не може мати вагомого значення, якщо воно не підкріплюється чітким уявленням про професію (зокрема, розумінням ролі окремих дисциплін) і не в повній

мірі пов'язано із способами оволодіння нею. Мотивація студентів до навчання є одним з основних складників навчально-виховного процесу. Ставлення студентів до обраної професії потребує вивчення цілої низки питань, пов'язаних із динамікою такого ставлення. А саме це: 1) задоволеність професією; 2) динаміка задоволеності від курсу до курсу; 3) чинники, що впливають на формування задоволеності: соціально-психологічні, психолого-педагогічні, диференціально-психологічні, зокрема статево-вікові; 4) проблеми професійної мотивації, або, іншими словами, система та ієрархія мотивів, що визначають позитивне або негативне ставлення до обраної професії.

Зазначені аспекти, як і ставлення до професії в цілому, впливають на ефективність навчальної діяльності студентів. Вони, зокрема, позначаються на загальному рівні професійної підготовки, і тому ця проблема входить до кола питань педагогічної і соціально-педагогічної психології. Але наявна і зворотня залежність: на ставлення до професії, безумовно, впливають різні стратегії, технології, методи навчання; впливають на нього і соціальні групи.

Інший важливий чинник, пов'язаний з мотивом творчості в майбутній професійній діяльності, потягом до творчості і тими можливостями, які представляє для цього робота за фахом. Дослідження засвідчили, що цей чинник є більш значущим для успішних студентів та менш значущим для неуспішних. Формування творчого ставлення до різних видів професійної діяльності, стимулювання потреби у творчості і розвитку здібностей до професійної творчості – необхідні ланки системи професійного навчання і професійного виховання особистості.

Людина творча – *homo creator*, людина дієва, здатна творити. Здатність до творчості є однією з властивостей, що притаманні людині. Студенти, читаючи книжки, поповнюють свої відомості про довкілля, отримують ту чи ту інформацію, яка використовується в різних галузях, таким чином зберігаючи у своїй пам'яті безліч відомостей із будь-яких

галузей знань. На цьому етапі дуже важливо правильно поставити завдання до творчості, правильний мотив, чітко окреслені потреби виконаної роботи.

Студенти – «нація» потенційна, їхні прагнення досягати успіху чи проявити ініціативи з часом «згасають», оскільки підтримувати такі мотиви можливо спонукаючи їх до певних дій. На основі дослідження зможемо прослідкувати, чим саме керуються студенти у навчанні, їхні мотиви до обрання навчального закладу і стимули отримання знань, які є різними. Стимулом може служити прагнення відкрити щось нове у вже відомому. Сам для себе студент робить глобальне відкриття у тому, чим він користувався вже роками і ніколи не замислювався. Навчально-пізнавальний процес отримає особливе значення для такого «винахідника». Ще одним із стимулів є дослідницька робота. Спроба досягати чогось значущого, що матиме право існувати не лише для окремої особистості, але й стане прийнятим для будь-кого. Такими стимулами можуть бути власні роздуми покладені в основу твору, чи конструювання власної «машини часу», яка відкриє нові можливості. Спрямованість дій будь-якого викладача визначається його прагненням і життєвою необхідністю підвищити рівень мотивації навчання студентів – від негативного і нейтрального до позитивного, відповідального, дієвого.

Мають значення, на нашу думку, вмiле застосування заохочення і покарання, впровадження в процес навчання дискусії, ігрових технологій. Саме вони об'єднують в собі як емоційні (ситуація успіху, цікавість викладення матеріалу, моменти змагань), так і проблемно-пошукові (постановка в ситуацію вибору, самоаналіз, нестандартність пропонованих в грі завдань, поступове підвищення їх важкості) стимули.

Переваги використання ігрових форм навчання зі студентами, на нашу думку, полягають у тому, що:

по-перше, матеріал, який подається у нетрадиційній формі, дозволяє студентам отримати ґрунтовну вихідну базу для самостійного дослідження дискусійних питань;

по-друге, виникає інтерес до пошуку істини, що потребує використання джерел, які містять дискусійні положення і, відповідно, збуджують інтерес до пізнавальної діяльності;

по-третє, формуються уміння і практичні навички для логічного, несуперечливого й аргументованого ведення дискусії, в ході якої необхідно не просто відкинути якусь думку, а обґрунтувати своє розуміння проблеми;

по-четверте, розкриваються творчі можливості студентів, їхня здатність до узагальнення, нахил до теоретичного аналізу, тобто формуються навички, необхідні для самостійної навчальної діяльності.

Важливим засобом розвитку мотивації у процесі професійної підготовки є також написання студентами творів з мотиваційної тематики («Моя мрія і шляхи її досягнення», «Моя майбутня кар'єра» тощо).

Передбачається, що використання студентами в ході написання творів відповідних категорій мотивації досягнення (розроблених Д. Мак-Клелландом), таких як «очікування успіху», «позитивний емоційний стан у процесі діяльності», «схвалення» (самосхвалення) інтенсифікує розвиток відповідних мотиваційних утворень (зокрема, потреби досягнення і мотивації навчання) [286]. Оскільки сутність людини узагальнено можна представити як єдність біологічної, психологічної та соціальної підструктур, вчені поділяють потреби на біологічні, психологічні та соціальні.

Серед соціальних потреб мотивами до формування акмеологічної культури можуть бути прагнення до матеріальної винагороди, пошани. Біологічна потреба виникає у відповідь на відхилення від оптимального рівня стану організму, і відразу ж приводить в активний стан нервові центри; біологічні потреби є підвалиною життєвої винахідливості.

Пізнавальна ж потреба виникає як наслідок практичної діяльності людини, в процесі якої виникає відповідна спеціалізація нервових клітин, причина якої властива усьому живому – потреба в інформації. Науковець П. Симонов у цьому контексті зазначає, що накопичення інформації потрібне для існування живих систем не менше, ніж накопичення речовини та енергії [223].

Мотивами можуть бути предмети зовнішнього світу, уявлення, переживання, все те, в чому знайшла вираження потреба. Психологи (Б. Ананьєв [6], О. Леонтьєв [140], С. Рубінштейн [209]) також вказували на взаємозв'язок потреб і мотивів, проте не зводили їх разом, вважаючи потреби початковими, але не єдиними і не основними мотивами людської діяльності, оскільки потреба сама по собі не надає діяльності специфічної спрямованості. Дослідницею Г. Щукіною доведено, що у процесі суспільного життя на базі потреб у людини з'являються і розвиваються інші джерела його прагнень (почуття, інтереси, погляди і переконання), які спонукують людину до діяльності [274].

Мотивацію визначають так само, як сам процес спонукання особистості до певної діяльності. Активність студента є «пусковим механізмом», і результатом процесу навчання. Як «пусковий механізм», активність студента – це прагнення нового, прагнення до лідерства, радість пізнання (мотиваційно-потребовий бік особистості), а як результат навчання – це настанова на вирішення пізнавальних суперечностей, навчальних і побутових проблем – операційно-пізнавальний бік, це й готовність до виконання завдань – морально-вольовий бік.

Отже, формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки залежить не лише від рівня сформованості розумових умінь і навичок, способів розумової діяльності, але й від розвитку мотиваційно-потребової сфери особистості студента. Одна з перших потреб – пізнавальна. Допитливість – як форма прояву пізнавальної потреби – відіграє особливу роль у становленні

мислення студента, оскільки стає основою розвитку пізнавальних інтересів упродовж усього періоду навчання.

Одним із принципових підходів в успішному перебігу цього процесу у ВНЗ є коригування системи навчання, що приводить до зміни позиції студента в навчально-пізнавальній діяльності. Студент повинен бути не лише об'єктом, на який здійснюється вплив різноманітними засобами, а і суб'єктом, що спрямований на досягнення вершин своєї професійної діяльності. Такий підхід до організації навчально-виховної діяльності студентів потребує засобів, які забезпечували б його реалізацію. У навчанні такими є засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів: методи, засоби й форми навчання.

До методів, що активізують пізнавальну й практичну діяльність студентів у процесі формування акмеологічної культури майбутнього фахівця електрозв'язку, належать ділові ігри, що сприяють підвищенню активності студентів у пізнавальній, практичній та творчій діяльності, формуванню в них умінь аналізувати ситуацію з погляду формулювання тактичних і стратегічних цілей і умов їхнього досягнення, самопізнання. Зазначений метод педагогічного впливу, за змістом, дає можливість студентові «примірити» на себе вид професійної діяльності або конкретну професію, допоможе усвідомити, яким чином він може діяти сьогодні (самодіагностувальний аспект), і дає інформацію для міркувань про майбутнє, тобто набути акмеологічної грамотності, що є одним з аспектів акмеологічної культури майбутнього фахівця електрозв'язку. Водночас, саме цей метод, спрямований на реалізацію акмеологічної спрямованості навчального процесу. Саме це і є принципово значущим в контексті обґрунтування даної педагогічної умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Друга умова – *забезпечення професійної рефлексії студентів* передбачає оцінку й аналіз власних професійних дій. Професійною рефлексією вважаємо співвіднесення можливостей власного «Я» з тим,

чого вимагає обрана професія, зокрема з наявними про неї уявленнями. Вона допомагає людині сформулювати очікувані результати, визначити цілі подальшої діяльності, скоригувати індивідуальний професійний маршрут. Важливими чинниками професійної рефлексії вважаємо самосвідомість, самоаналіз, самооцінку та самопізнання.

Свідоме ставлення до своєї професійної діяльності ґрунтується на здатності оцінити діяльність інших крізь призму особистих професійних критеріїв. Водночас така оцінка виявляється через наслідування людиною певних стереотипів. Потреба в самопізнанні виявляється в розумінні особистістю суперечності між особистими домаганнями й оцінкою її професійних дій і якостей з боку професійної групи. Таким чином, у педагогічних дослідженнях під рефлексією розуміють компонент мислення (або інтелектуальної діяльності студента), зорієнтований на усвідомлення себе в системі пізнавальної діяльності й міжособистісної комунікації.

Самоаналіз і самооцінка є регуляторами професійного зростання людини, що сприяє професійній реалізації особистості в аспекті адекватності самооцінки. Причинами її неадекватності є претензії людини щодо професійного визнання: переоцінка особистого професійного рівня разом з недооцінкою недоліків, або, з іншого боку, недооцінка особистих досягнень на тлі перебільшення недоліків. У будь-якій формі неадекватність самооцінки не сприяє ефективному самоаналізу людиною особистих досягнень. Рефлексивні вміння студентів, що формуються завдяки цій умові, пов'язані з контрольно-оцінною діяльністю інженера електрозв'язку, що спрямована на самого себе, саморегуляцію поведінки й діяльності, усвідомлення та оцінку навчальних і професійних дій, актуалізацію особистісних якостей, що відображають акмеологічну культуру, розвиток здатності проектувати свій професійний розвиток; усвідомлення себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності. Рефлексивні процеси є не лише показником усвідомленого ставлення до процесу навчання, але й інструментом, за допомогою якого здійснюється

формування акмеологічної культури фахівця під час професійної підготовки.

У наукових дослідженнях уже склалося загальне понятійне поле проблеми. Термін «рефлексія» вийшов з вузьконаукових меж і поступово укорінився з-поміж основних науково-педагогічних термінів.

Рефлексія (від лат. *reflexio* – звернення назад) – форма теоретичної діяльності людини, яка спрямована на осмислення власних дій і їх законів; діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини. Зміст рефлексії визначений предметно-почуттєвою діяльністю людини.

На нашу думку, розвиток рефлексивних здібностей студентів як механізму самопізнання, самовизначення, самоорганізації відкриває шляхи до особистісно орієнтованого навчання у сучасному технічному ВНЗ.

Педагогічна рефлексія в процесі суб'єкт-суб'єктної діяльності забезпечує можливість всім суб'єктам педагогічного процесу, впродовж професійної підготовки побачити ситуацію з позиції іншого, співставити мотиви й потреби до рефлексивного подолання утруднень у пізнавальному процесі. Розвиток пізнавальної рефлексії студента може бути здійснений в спеціально створюваних для цього практичних умовах, коли викладач і студент спільно вирішують проблему, взаємодіючи один з одним. Загальними психологічними механізмами рефлексії є: зупинка, фіксація, відсторонення, об'єктивація, огортання:

- зупинка є припиненням змістової діяльності в ситуації, що пов'язана з відсутністю засобів її вирішення; проблемно-конфліктна ситуація сприймається як невіршувана в наявних умовах, оскільки попередній досвід у якісно змінених умовах не в змозі забезпечити позитивні результати; спроби вирішити проблему відомими способами є неефективними, тому вони призупиняються як беспспективні в цій ситуації;

- фіксація: аналіз ходу і результатів попередньої роботи та формування суджень;

- відсторонення: вивчення себе, що діє у відстороненій позиції; реалізується здатність бачити свої дії в ситуації і перебудувувати її образ залежно від довільно обраної позиції;

- об'єктивація: аналіз власних дій у системі існуючих або можливих дій; відновлення минулого досвіду і конструювання моделей власного майбутнього; відстежування причин і можливих наслідків своїх дій; здійснюється переконструювання ситуації;

- огортання: повернення до початкової ситуації, але в новій позиції і з новими засобами; співвіднесення своїх цілей і своїх дій, спрямованих на їх досягнення [3].

Цінністю рефлексії як якості особистості є те, що вона формує в людини здатність «прораховувати» реальні витрати на досягнення її цілей, і лише в результаті оптимального їх співвідношення починати будь-яку діяльність. Таким чином, рефлексія дає змогу реально оцінювати особисті можливості, співвідносити їх з можливостями інших людей, включених у спільну діяльність, враховуючи при цьому стан ситуації у цілому.

Розуміння професійної рефлексії як особистісної здатності, що визначає успішність формування акмеологічної культури студентів інженерно-технічних ВНЗ, знаходимо в дослідженні І. Вегерчук, який визначає рефлексію як чинник розвитку професіоналізму, що виявляється в здатності студента до постійного особистісного й професійного самовдосконалення і творчого зростання на основі психологічних механізмів самоаналізу та саморегуляції [45].

Успішність формування акмеологічної культури студентів пов'язується Б. Вульфівим [50] і В. Харіним [254] з переходом від інформаційного освоєння професії до оволодіння нею в реальності. Рефлексія стає основою власного світорозуміння відповідальності за результати своєї діяльності. Самоаналіз, самосвідомість професійних утруднень активізує творчий потенціал фахівця, у якому не залишається місця «тупіковим» проблемам.

Самосвідомість продуктивності своєї діяльності, професійних здатностей вирішує проблему нерозв'язності професійних утруднень. У подоланні професійних утруднень рефлексія виявляється і ланцюжком внутрішніх сумнівів (обговорення із собою), що виникають у професійній діяльності, питань, проблем, труднощів, і пошуком варіантів відповіді на подію, що відбувається або очікується. Це, насамкінець, співвіднесення себе, можливостей свого «Я» з тим, чого потребує обрана професія.

В контексті обґрунтування педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку слід урахувати думку Т. Картель, яка довела, що з метою стимулювання ініціативи студентів, слід сприяти їхньому максимальному саморозкриттю й самореалізації на чотирьох рівнях вияву – як індивідів, індивідуальностей, суб'єктів навчально-професійного пізнання, спілкування й діяльності, а також як особистості інженера. Для цього студенти експериментальних мають включатись у спеціально змодельовані навчально-виховні ситуації.

У результаті такої роботи, на думку Т. Картель, студенти виявляють низку особистісних функцій, спрямованих на пошук у всьому «особистісного» смислу, зокрема це функції: вибірковості, яка виявлялась у спроможності студента до самостійного вибору; *рефлексивності*, що сприяла здатності студента адекватно оцінювати свої дії; побутовості, яка передбачала пошук майбутнім фахівцем сенсу свого студентського, професійного й особистого життя, а також творчості; самоформування свого образу «Я» як майбутнього інженера-професіонала з урахуванням своїх особливостей як представника певної статі, віку, соціального статусу; відповідальності, яка виходить із настанови «Я відповідаю за все»; автономності, що передбачала наявність позиції студента як автора своєї професійної біографії й долі, тобто як суб'єкта власного професійного саморозвитку, організатора й контролера своєї власної траєкторії професійного становлення [99].

Роль професійної рефлексії в навчально-пізнавальній і творчій діяльності студента інженерно-технічних ВНЗ полягає у тому, що:

- рефлексія необхідна при здійсненні навчально-пізнавальної і творчої діяльності;
- на основі рефлексії здійснюється управління навчально-пізнавальною діяльністю студента та її контроль;
- рефлексія є одним з основних механізмів розвитку навчально-пізнавальної діяльності студента, а також творчого «початку»;
- рефлексія необхідна при описі феноменології й механізмів діяльності студента для наступної трансляції й відтворення його навчально-пізнавальної діяльності.

Таким чином, розвиток професійної рефлексії набуває актуальності у процесі підготовки фахівців у вищих технічних навчальних закладах.

Важливим вбачається питання про взаємозв'язок навчальної діяльності студентів з рефлексією, що спрямована на розвиток самосвідомості, осмислення й орієнтацію дій суб'єкта (інтелектуальна рефлексія), на самоорганізацію, рух через самопізнання й самоаналіз себе, свого стану – внутрішніх психічних актів, власної розумової діяльності, цілісного «Я» (особистісна рефлексія) і через осмислення (аналіз) людиною особистості й діяльності партнера по спільній діяльності, взаємовідображення суб'єктами одне одного (міжособистісна рефлексія) з виходом на рефлексивну позицію студента.

Рефлексія детермінує всі інші професійні якості, тому навчальний процес у вищій школі має віднайти шляхи формування цілеспрямованого процесу рефлексії у студентів, починаючи з першого курсу.

При формуванні акмеологічної культури, в межах професійної підготовки студентів інженерно-технічних ВНЗ головним, на нашу думку, є спрямувати зусилля на розвиток співробітництва; успішне встановлення особливих відносин неможливо без рівності психологічних позицій викладача й студента. Рівні позиції в спілкуванні дозволяють визнати

право студента на власні судження й оцінки, на свій оригінальний погляд на світ, які можна відстоювати на заняттях. Завдання викладача – відмовитися від категоричних суджень і оцінок, оцінка не зовсім усувається, а лише змінює її авторство: студент отримує право оцінити себе сам.

Відкритість – одна з характеристик спілкування, що передбачає щирість і природність, взаємне проникнення у світ почуттів і переживань один одного, яка можлива тільки в умовах рефлексивної діяльності всіх учасників освітнього процесу.

Процес формування акмеологічної культури студентів інженерно-технічних ВНЗ стає керованим за умови включення механізмів рефлексії, які характеризують самосвідомість людини, осмислення нею підстав власних дій і вчинків. Водночас як вихідний момент рефлексія передбачає спостереження людини за собою, своєю діяльністю й способами її здійснення. На основі рефлексії вибудовуються такі процеси, як самоаналіз, самооцінка, самовиховання, іншими словами, відбувається самопроекування суб'єкта, засвоєння того, що він вважає потрібним мати у своєму «Я» (Ю. Кулюткін) [132].

Реалізуючи свої задуми, з огляду на особливості ситуації, фахівець із сформованою акмеологічною культурою повинен уміти вибудовувати комунікацію з різними людьми, аналізувати, контролювати, оцінювати результати своєї роботи й вносити необхідні зміни в подальшу діяльність.

Таким чином, рефлексивні процеси є не тільки показником усвідомленого ставлення до процесу навчання, але й інструментом, за допомогою якого розвивається внутрішньоособистісна готовність студентів до формування їх акмеологічної культури в процесі професійної підготовки, що також є одним із аспектів даної педагогічної умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Третьою умовою формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку є *залучення майбутніх фахівців електрозв'язку до*

самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки із застосуванням нових акмеолого-педагогічних технологій.

В умовах корінних змін, що відбуваються зараз в українському суспільстві та системі вищої освіти, різко зростає роль і значення самостійної роботи студентів у ВНЗ, яка поступово перетворюється на провідну форму організації навчального процесу. В результаті самоосвітньої діяльності студентів відбувається процес набуття, структуризації та закріплення знань. Сучасний компетентний фахівець електрозв'язку повинен володіти новітніми інформаційними технологіями, демонструвати комунікативні вміння, вільно володіти технічною іноземною мовою, вміти трансформувати отримані знання в інноваційні технології та працювати в команді, оволодіти навичками самостійного отримання знань і підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим, засвоєння студентами певної системи знань і професійних умінь є недостатнім, з'являється потреба здійснити «поворот» до навчання, що враховує індивідуально-психологічні можливості кожного, хто навчається. Реалізація цієї мети передбачає, що в сучасній вищій школі навчальний процес повинен набувати характеру самостійної праці студентів, а навчальний процес набувати акмеологічної спрямованості адже поза самостійною роботою не можна підготувати активну особистість, фахівця, необхідного сучасному суспільству і виробництву.

Складність проблеми полягає у необхідності оптимізації поєднання часу на лекційні заняття і на виконання самостійної роботи з різних дисциплін. Зараз це рідко перевищує співвідношення 3:1, тоді як у країнах, які приєднались до Болонського процесу і у США наголошується стійка тенденція зниження загального часу на читання лекцій і підвищення часу самостійної роботи студентів (у зразковому співвідношенні 1:3). На нашу думку, саме таке триразове перевищення часу на самостійну роботу студентів у порівнянні з лекційною формою занять вважається найбільш

ефективним для поліпшення якості підготовки фахівців та сприяє формуванню акмеологічної культури студентів.

На сьогодні основною відмінною рисою організації навчальної діяльності студента є орієнтація його в навчальному процесі головним чином на самостійну роботу. Згідно з Положенням Міністерства освіти і науки України про організацію навчального процесу у вищих закладах освіти передбачено відведення на самостійну роботу студентів до 2/3 загального обсягу навчального процесу. Перехід до такої форми організації навчальної діяльності зумовлений передусім відставанням темпів розвитку освітніх процесів і технологій навчання від темпів розвитку науково-технічного прогресу. Значна частина професійних знань, якими повинен оволодіти майбутній фахівець, поновлюється щороку.

Сучасний ринок праці потребує ініціативних, цілеспрямованих і творчих спеціалістів, які мають високий рівень теоретичної і практичної підготовки, вміють самостійно приймати рішення і є джерелом розвитку і прогресу галузі науки або виробництва, в якій вони задіяні. Тому особливої актуальності набувають функції творчої самостійної роботи.

Творчу самостійну роботу можна визначити, з одного боку, як роботу студента з навчальною літературою, що виконується поза основним розкладом занять, з іншого, – це постійна, цілеспрямована робота, що здійснюється студентом у ході обов'язкових за розкладом занять, де він слухає і самостійно конспектує пояснення викладача, на практичних або лабораторних заняттях, сам або в колективі виконує лабораторні роботи, розв'язує задачі. Творча самостійна робота має певні особливості, що відрізняють її від навчально-пізнавальної діяльності в цілому. Діяльність викладача в організації творчої самостійної роботи студентів повинна базуватись на основі індивідуально-орієнтованого підходу. Вона має включати такі напрями:

- розробка завдань різного рівня складності з предмета, що вивчається;

- індивідуально-орієнтований підхід при складанні завдань для різних типологічних груп.

Підсумовуючи вищесказане, ми подаємо таблицю щодо функцій творчої самостійної роботи майбутніх фахівців електровз'язку.

Таблиця 1.1

Функції творчої самостійної роботи майбутніх фахівців електровз'язку

Функції	Зміст та спрямування функції
Навчальна	Полягає в опрацюванні першоджерел. Сприяє більш глибокому осмисленню вже засвоєної суми знань
Пізнавальна	Полягає в опануванні нової суми знань, розширенні меж світогляду
Коригувальна	Передбачає осмислення новітніх теорій, концепцій, категорій, підходів до визначення сутності відомих понять, напрямків розвитку науки
Стимулювальна	Така організація самостійної роботи, коли студент отримує задоволення від результатів пізнавальної діяльності
Виховна	Спрямована на формування таких якостей як воля, цілеспрямованість, відповідальність, дисциплінованість
Розвивальна	Спрямована на розвиток самостійності, творчості, дослідницьких умінь особистості, створення позитивного емоційного середовища на занятті; поєднання групової та індивідуальної форм роботи студентів з урахуванням особливостей типологічних груп

Для отримання якісного продукту в результаті здійснення творчої самостійної роботи доцільно працювати за такою схемою: постановка мети → виявлення вихідних даних, їх аналіз → вибір способу досягнення

мети → виконання дій → проведення самоконтролю → коригування досягнення мети → коригування виконання дій. На нашу думку, така послідовність сприятиме розвитку творчих здібностей студента, цілеспрямованості, відповідальності, наполегливості, дисциплінованості. За цих умов викладач зможе більше впливати на процес формування майбутнього спеціаліста.

Справжня активізація самостійної роботи студентів характеризується не пошуком взагалі, а пошуком шляхів розв'язання проблем, не тільки засвоєнням результатів наукового пізнання, системи знань, але й самого шляху процесу отримання цих результатів, формування пізнавальної самостійної діяльності студентів, розвитку їхніх творчих здібностей. У результаті практикування самостійної роботи студент навчається вміло організовувати засвоєння знань, свою розумову діяльність, що забезпечує сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, узагальнення, готовність до пошуку необхідного рішення. Він розвиває самосвідомість, самодисципліну, особисту відповідальність, отримує задоволення у самовдосконаленні, самопізнанні, самореалізації.

Аналіз педагогічної літератури довів, що найбільш доцільною у зв'язку із завданням вищої школи є класифікація самостійної роботи, яка запропонована П. Підкасистим. За цією класифікацією виділяють самостійну роботу за зразком, конструктивно-варіативну, евристичну (частково-пошукову) і творчо-дослідницьку [191].

Самостійна роботи за зразком передбачає розв'язання типових завдань, виконання різноманітних вправ за зразком. На цьому рівні відбувається засвоєння навчальної інформації. Робота дозволяє засвоїти матеріал, але не розвиває творчу активність.

Конструктивно-варіативна самостійна робота передбачає необхідність відтворення не лише функціональної характеристики знань, а їх структури, залучення відомих знань для розв'язання інших завдань,

проблем, ситуацій. Відбувається відтворення і розуміння явищ, що вивчаються.

Евристична самостійна робота пов'язана з розв'язанням питань, проблем, висвітлених на лекціях, семінарських, лабораторних, практичних заняттях. Вона включає вироблення умінь бачити проблему, самостійно виявляти причину її виникнення, розробляти план розв'язання проблеми. При цьому здійснюється більш глибоке розуміння явищ, процесів і розпочинається творча діяльність.

При здійсненні дослідницької самостійної роботи пізнавальна діяльність набуває творчого, пошукового характеру, для її здійснення визначається система оптимального поєднання методів розв'язання проблемних ситуацій. На цьому рівні розумової діяльності проявляється інтелектуальний потенціал і творчі здібності студентів, реалізуються їх дослідницькі здібності.

Означені види самостійної роботи слід розглядати як етапи, які мають пройти студенти для досягнення найвищого рівня здібностей до творчої діяльності.

Упродовж останніх десятиріч проблема організації самостійної роботи студентів привертає до себе пильну увагу педагогів, психологів, методистів. Загальні дидактичні аспекти цієї проблеми висвітлені у працях С.Архангельського, Ю. Бабанського, Б. Коротяєва. Питанням організації самостійної роботи, пошуку форм і методів її активізації в процесі навчання присвячені дослідження О. Дзене, О. Долженко, Л. Жарового, М. Зайкіна, Ю.Зотова, І. Кобиляцького, В. Крупича, Н. Никандрова, К. Осовського, Г.Саранцева, Н. Терешина, А. Усової, Т. Шамової та інших. Проблема організації самостійної роботи студентів досліджується в працях Є. Борткевича, М. Гарунова, В. Графа, О. Долженко, І. Ільєсова, В. Казакова. Роль та місце самостійної роботи в навчальному процесі ВНЗ досліджували В. Буряк, Я. Гендлер, Т. Нечаєва, О. Нильсон, А. Петрівський та інші.

Однак соціологічні дослідження фіксують невисокий рівень зацікавленості суб'єктів освітнього процесу ВНЗ у розширенні практики самостійної роботи студентів. Причиною цьому є: консерватизм свідомості, недостатнє матеріальне та навчально-методичне забезпечення, організаційна невизначеність із перерозподілом годин на аудиторні заняття і самостійну роботу студентів. Також аналіз навчальної й методичної літератури з організації самостійної роботи студентів дозволяє відмітити істотні недоліки, що заважають повноцінній роботі з організації самостійної роботи студентів: безліч одноманітних типових завдань, відсутність рівневої диференціації навчального матеріалу, недостатня кількість спеціально передбачених для самостійної роботи методичних посібників і рекомендацій тощо.

Перехід до нової якості підготовки фахівців передбачає насамперед перегляд ставлення до змісту самостійної роботи:

- у переорієнтації навчальних планів на широке використання самостійної роботи (у тому числі й на молодших курсах);
- в активізації та індивідуалізації цієї діяльності.

У контексті нашого дослідження вважаємо ефективною педагогічною умовою формування акмеологічної культури студентів залучення майбутніх фахівців електрозв'язку до творчої самостійної роботи.

Таким чином, реалізація педагогічних умов в навчальний процес спрямований на реалізацію акмеологічної спрямованості навчального процесу і тим самим ефективно сприяє формуванню акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Висновки з першого розділу

Аналіз наукового фонду з проблеми довів, що озвиток процесів самості людини активно відбувається в професійній підготовці. Провідною

ідеєю професійної освіти фахівців технічного профілю є створення умов для розкриття і розвитку внутрішнього потенціалу кожного майбутнього фахівця, формування його позитивної «Я-концепції» в процесі опанування основ професійної діяльності. Переведення резервного потенціалу зі стану потенційного до актуального, набуття особистісно-професійної зрілості, формування професіоналізму, стимулювання досягнення *акме* є орієнтирами докорінних змін професійної підготовки майбутніх фахівців у сучасній вищій школі.

Амеологічну культуру майбутніх фахівців електрозв'язку визначено як новоутворення, що дозволяє осмислювати процес акме-зорієнтованого саморозвитку як життєву цінність, створювати умови для їхньої самореалізації в процесі життєдіяльності, забезпечувати можливість розроблення фахівцем власного маршруту професійного самовдосконалення у телекомунікаційній та інженерно-технічній діяльності, на основі рефлексивного ставлення до процесів самості.

Структуру акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку складають гностичний, аксіологічний і творчий компоненти.

Поняття «акмеологічна культура особистості» уточнено як особистісно-професійне новоутворення, в основі якого міститься прагнення досягти нових вершин у професійному розвитку.

Педагогічними умовами формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі навчання у ВНЗ визначено: актуалізація мотивації на досягнення професійного зростання майбутніх фахівців електрозв'язку; забезпечення професійної рефлексії студентів; залучення майбутніх фахівців електрозв'язку до самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки.

Матеріали розділу висвітлено в публікаціях автора [172; 173; 175; 177; 179, 287].

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО–ДОСЛІДНА РОБОТА З РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

2.1 Критерії, показники та діагностика рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки

Розуміючи акмеологічну культуру як особистісне новоутворення, що зумовлює ефективність саморозвитку як чинник досягнення акме й самоздійснення, а саме є результатом створення акмеологічних цінностей і технологій, з необхідністю підходимо до обговорення можливості виміру цього феномена.

Виміряти акмеологічну культуру можливо, оскільки існують акмеологічні еталони, що задають вектор саморозвитку людини (сформульовані у вигляді теоретичних узагальнень і реалізовані у вигляді конкретних біографій, або життєвих траєкторій, за А. Ухтомським) [248]. Вимір акмеологічної культури може здійснюватися як вимір особистісної якості і якості саморозвивальної діяльності, тобто за допомогою експертних оцінок і самооцінок, тестування, анкетування, інтерпретації результатів етапів саморозвитку, життєвого шляху в цілому.

Для вимірювання акмеологічної культури необхідно насамперед розробити критерії, показники й на цій основі схарактеризувати рівні її сформованості, що дозволить розподілити студентів на дві групи та реалізувати в одній з них визначені педагогічні умови.

Критерієм прийнято називати ознаку, на підставі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація чого-небудь. Критерії задають розмірність розгляду того чи того явища, процесу. Водночас, щоб

зафіксувати за виділеним критерієм певний стан або рівень розвитку досліджуваного явища або процесу, необхідними є також показники, тобто характеристики, які перебувають у рамках окресленої критерієм розмірності й дозволяють судити про зміни, що відбуваються. Іншими словами, показники фіксують стан або рівень розвитку досліджуваної реальності за виділеним критерієм. Таким чином, будь-який критерій стосовно будь-якого показника є більш загальним. Водночас показники можуть характеризувати різнорівневі процеси і явища, отже, за ступенем відбиття інваріантного змісту, вони також відрізняються один від одного.

І. Ісаєв наголошує, що загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв у теорії й практиці педагогічної освіти зводяться до того, що критерії повинні відбивати основні закономірності формування особистості; за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами досліджуваної системи; якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними. Напрямок розробки критеріїв і показників і ступінь їх розробленості залежать від конкретного завдання дослідження [91].

Так, на думку Н. Крилової [122, с. 103-106], загальним показником розвиненості культури особистості є прояви різнобічної творчої активності.

До критеріїв і показників розвитку акмеологічної культури можна сформулювати такі основні вимоги:

- розкриття критеріїв через сукупність показників і якість їх прояву, на підставі яких можна судити про ступінь виразності цих показників (самі якості складно вимірювати, можна говорити про вимір проявів якостей);

- достатність для коректного фіксування якісної визначеності стану розвитку акмеологічної культури;

- відбиття в критеріях і показниках динаміки розвитку акмеологічної культури;

- визначеність (атрибутивність) критеріїв, показників і рівнів їх прояву, обумовлена складністю оцінюваного феномена.

Відтак, критерії – це певне мірило оцінки змін у стані об'єкта дослідження, а показники – характеристики, що дозволяють судити про зміни, що відбуваються. Критерії мають відповідати таким вимогам: бути об'єктивними, містити найбільш суттєві моменти явища, що досліджується, охоплювати типові сторони явища, формулюватися ясно, коротко, точно, вимірювати саме те, що має перевірити дослідник. Показники фіксують певний стан чи рівень розвитку досліджуваної реальності за виділеним критерієм.

Таблиця 2.1.

Компоненти, критерії та показники сформованості акмеологічної культури фахівця електрозв'язку

Гностичний компонент акмеологічної культури	Аксіологічний компонент акмеологічної культури	Творчий компонент акмеологічної культури
<i>Мотиваційно-орієнтаційний критерій</i>	<i>Ціннісно-самореалізаційний критерій</i>	<i>Креативно-саморозвивальний критерій</i>
Показники: обізнаність із способами самореалізації у професії; наявність професійно-зорієнтованих знань; потреба в професійних досягненнях	Показники: усвідомлення цінностей професійної самореалізації; прагнення до професійного самовдосконалення; спрямованість на професійний саморозвиток	Показники: креативність професійних знань; креативність у виконанні професійних завдань; критичне мислення

Критеріальну базу для вимірювання рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку було розроблено відповідно до структури акмеологічної культури, яку описано в п.1.2.

Представимо схематично зв'язок компонентів акмеологічної культури фахівців електрозв'язку та критеріїв (з відповідними показниками її сформованості) вимірювання рівнів її сформованості (таблиця 2.1).

Мотиваційно-орієнтаційний критерій було визначено з метою діагностування рівня сформованості гностичного компонента акмеологічної культури, спираючись на те, що обізнаність із способами професійної самореалізації та високий рівень професійно-орієнтованих знань студента визначає мотиваційну сферу майбутнього фахівця електрозв'язку, зумовлює його потребу у професійних досягненнях.

Цей критерій було виокремлено спираючись на наукову позицію О. Деркача, В. Селезньової, які уточнювали акме-мотивацію як прагнення до покращення результатів, незадоволеність досягнутим, наполегливість у досягненні власних цілей. На думку дослідників, акме-мотивація містить таку мотивацію досягнення, що супроводжується високою готовністю до ризику. Така складова обумовлює формування у людини готовності приймати на себе відповідальність, рішучість у невизначених ситуаціях, наполегливість у досягненні мети, завзятості у подолання перешкод. Люди, які володіють мотивацією досягнення і готовністю до ризику, відшуковують ситуації досягнення, впевнені в успішному вирішенні проблеми, що раптово виникла, не губляться у ситуації змагання, набувають досвіду виходу із необачної ситуації. Вчені також пропонують розглядати мотивацію самоактуалізації, самореалізації, самовдосконалення в аспекті мотивації самоздійснення. Мотивація самоздійснення, стверджують О. Деркач, В. Селезньова, забезпечує принципове розкриття можливостей людини для використання їх у

професії і у соціумі, але розкритися ці можливості можуть найбільш повно лише у процесі саморозвитку [77], [214].

Ціннісно-самореалізаційний критерій було визначено з метою вимірювання сформованості аксіологічного компонента акмеологічної культури у зв'язку з тим, що усвідомлення цінностей професійної самореалізації та самовдосконалення визначають спрямованість на професійний саморозвиток у майбутньому.

Цей критерій було визначено спираючись на наукову позицію А. Смульської [231]. Дослідниця стверджує, що надзвичайно важливим є питання про мотиви прагнення до акме, а саме: *прагнення професійного зростання*, тобто досягненню максимальної професійної майстерності у відповідному виді діяльності; *прагнення соціального зростання* – досягненню максимального соціального статусу у відповідному соціальному середовищі за допомогою розвитку максимальної системи соціальних зв'язків. Перший мотив пов'язаний з досягненням максимуму у самовираженні, а другий – з досягненням максимуму у самоствердженні. Для повної самореалізації особистості, продовжує А. Смульська, потрібне сполучення обох мотивів, але тут виникає серйозна проблема. Професійне і соціальне зростання, продовжує дослідниця, можуть заходити в суперечність одне з одним і на цьому ґрунті можуть виникати гострі конфліктні ситуації. Професійне зростання вимагає не лише фізичної (відсутність непрофесійних доручень), але й духовної волі (відсутність відволікаючих від професійної діяльності непрофесійних завдань, що заважають повному зосередженню на професійних проблемах). Для успішного руху до акме потрібне не просте професійне зростання, а таке, що сполучається із виробленням власної позиції та почуттям новизни [230].

Креативно-саморозвивальний критерій було обрано з метою діагностування сформованості творчого компонента акмеологічної культури, оскільки саме креативність професійних знань та у вирішенні

професійних завдань спрямовує особистість на постійний пошук нових нестандартних підходів до самореалізації в професії.

Вибір цього критерію зумовлений передусім тим, що до механізмів, які спонукають майбутнього фахівця до самоактуалізації, саморозкриття, розгортання сутнісних сил, самопрогнозування досягнення успіху відносяться прийоми створення ситуації успіху, що конкретизують дію. В контексті дослідження метод створення ситуації успіху – це способи організації такої взаємодії викладача, майбутнього фахівця електрозв'язку та інших суб'єктів педагогічного процесу, внаслідок якої створюється можливість досягати акме-вершини в професійній діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. Це результат продуманої та підготовленої стратегії і тактики всіх учасників педагогічної взаємодії. А також це створення штучних умов, які інтеріоризуються особистістю з метою самостворення позитивного креативно-творчого середовища, яке максимально впливає на самореалізацію кожного учасника педагогічної взаємодії.

Креативно-саморозвивальний критерій ураховує також специфіку мислення фахівця електрозв'язку, зокрема – наявність критичного мислення, яке щільно пов'язане зі здатністю мислити нестандартно, виявляючи креативність у виконанні професійних завдань.

Згідно з визначенням відомого психолога С. Рубінштейна, мислення – це опосередковане, засноване на розкритті зв'язків, відносин, узагальнене пізнання об'єктивної реальності [209]. А. Леонтьєв розглядав мислення як процес свідомого віддзеркалення дійсності в таких зв'язках і відносинах, в які включаються і недоступні безпосередньому плотському сприйняттю об'єкти або їх властивості [140]. Вчені розглядали мислення як процес аналізу через синтез, як включення об'єкта в нові системи відносин, у яких він розкриває свої нові системні властивості.

Критичне мислення передбачає використання таких методів пізнання, що відрізняються контрольованістю, обґрунтованістю та

цілеспрямованістю, збільшують вірогідність отримання бажаного кінцевого результату. Ці методи використовуються під час розв'язування завдань, формулювання висновків, імовірнісного оцінювання й ухвалення рішень і вимагають навичок, які обґрунтовані й ефективні для конкретної ситуації і типу завдання. Для критичного мислення характерна побудова логічних висновків, створення узгоджених між собою логічних моделей і ухвалення обґрунтованих рішень, що стосуються того, відхилити якунебудь думку, погодитися з нею чи тимчасово відкласти її розгляд. Всі ці визначення мають на увазі психічну активність, яка повинна бути спрямована на розв'язання конкретного когнітивного завдання.

Відповідно до системи критеріїв та показників сформованості акмеологічної культури було схарактеризовано три умовні рівні сформованості: високий, задовільний, низький.

Високий рівень. Майбутніх фахівців електрозв'язку цього рівня вирізняє фундаментальність і системність професійно-зорієнтованих знань (вільне володіння технічною англійською мовою, ґрунтовні знання з профільних дисциплін та дисциплін загальнотехнічного змісту), широка палітра знань щодо способів самореалізації у професії. У процесі професійного навчання відчують потребу в професійних досягненнях, демонструють креативність у застосуванні знань і виконанні професійних завдань. Їх вирізняє чітке усвідомлення цінностей професійної самореалізації та прагнення до постійного самовдосконалення в майбутній професії. Студенти виявляють спрямованість на професійне самовдосконалення, а розвинене критичне мислення дозволяє їм розробляти власний індивідуальний маршрут оптимального професійного саморозвитку.

Студентів, яких віднесено до *задовільного рівня* сформованості акмеологічної культури, характеризує фрагментарність професійно-зорієнтованих знань і знань щодо способів самореалізації у професії. У ході професійної підготовки майбутні фахівці електрозв'язку відчують

потребу в професійних досягненнях, водночас вони послуговуються знаннями у виконанні професійних завдань традиційним способом. Таким студентам властиве усвідомлення цінностей професійної самореалізації, водночас вони не відчують необхідності постійного самовдосконалення в майбутній професії. Майбутні фахівці електрозв'язку цього рівня спрямовані на набуття професіоналізму, але відсутність критичного мислення заважає їм у плануванні програми професійного саморозвитку.

У майбутніх фахівців електрозв'язку *низького рівня* акмеологічної культури наявні елементарні професійно-зорієнтовані знання, вони не обізнані зі способами самореалізації в майбутній професії; не відчують потребу в професійних досягненнях, що виявляється в обмеженості у застосуванні знань та виконанні професійних завдань. Майбутні фахівці електрозв'язку цього рівня не усвідомлюють цінностей професійної самореалізації, невмотивовані на професійний саморозвиток, відтак, не демонструють прагнення до професійного самовдосконалення. Відсутність критичного мислення заважає їм свідомо планувати траєкторію професійного саморозвитку.

Мета й завдання педагогічного експерименту в дослідженні обумовлені висунутою гіпотезою. Метою педагогічного експерименту є перевірка ефективності педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку у процесі професійної підготовки.

Отже, з урахуванням мети визначено конкретні завдання педагогічного експерименту:

- 1) проаналізувати робочі навчальні програми дисциплін гуманітарного напрямку та фахових дисциплін з метою уточнення наповнюваності змісту професійної підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку акмеологічними ідеями;

2) узгодити критерії, показники, рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку у процесі професійної підготовки

3) експериментально перевірити вплив розроблених педагогічних умов на формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку

4) дібрати й використати прийоми, методи, форми організації навчально-виховного процесу, що впливають на ефективність формування акмеологічної культури майбутніх фахівців;

5) проаналізувати отримані результати педагогічного експерименту та визначити перспективи подальшого дослідження.

Педагогічний експеримент проведено з метою перевірки доцільності робочої гіпотези про формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Експериментальна робота здійснювалась з 2012-2016 роки на базі Навчально-наукового інституту «Інфокомунікацій та програмної інженерії» на кафедрі ЛП Одеської національної академії зв'язку імені О.С.Попова, Вінницького національного технічного університету на факультеті Радіотехніки, зв'язку та приладобудування. Упровадження педагогічних умов здійснювалося на 1-5 курсах в рамках навчальних дисциплін «Ділова англійська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням» за спеціальністю «Телекомунікаційні системи».

Педагогічний експеримент проводився в природних умовах педагогічного процесу і включав такі етапи: констатувальний, формувальний, контрольний.

Метою констатувального етапу було:

а) виявити ставлення студентів до проблеми саморозвитку та потреби у досягненнях у професійній діяльності;

б) діагностувати студентів на предмет мотивації до успіху та реалізацію їхніх потреб у саморозвитку;

в) виявити рівні сформованості кожного компонента акмеологічної культури майбутніх фахівців.

Згідно з визначеними критеріями та показниками сформованості акмеологічної культури студентів було розроблено діагностичну програму обстеження майбутніх фахівців.

З метою проведення експерименту було модифіковано форми та методи роботи зі студентами в межах аудиторної та позааудиторної роботи. Всі прийоми та методи роботи з майбутніми фахівцями електрозв'язку було наповнено акмеологічним змістом. У ході експерименту було використано різноманітні акмеологічні технології.

На нашу думку, *акмеологічна технологія* – це побудована на науковій основі, запрограмована в часі й у просторі системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних, методологічних засобів, спрямованих на забезпечення ефективності розкриття внутрішнього потенціалу особистості та оптимізацію процесу акме-орієнтованого професійного розвитку і саморозвитку.

Відбір акмеологічних технологій для студентів вищих технічних закладів здійснювалася за такими *принципами*, сформульованими А. Гусєвою:

а) *принцип варіативності*, що передбачає врахування динаміки, адаптивності акмеологічних технологій у мінливих умовах і нестандартних педагогічних ситуаціях, які виникають у реальному педагогічному процесі освітньо-виховного комплексу регіону;

б) *принцип гнучкості*, що передбачає саморегуляцію, самоналаштування, самокорекцію майбутнього інженера як суб'єкта акмеологічних технологій;

в) *принципу інтеграції*, що передбачає взаємозамінюваність елементів різних типів і видів акмеологічних технологій у педагогічному процесі та виключає абсолютизацію кожного окремого виду [68].

На нашу думку,

- акмеологічні технології є гуманістично спрямованими, оскільки покликані допомогти майбутньому інженеру у здійсненні самопізнання, самооцінювання та ефективного поступального прогресивного розвитку особистості;

- акмеологічні технології є індивідуально спрямованими на актуалізацію професійно-особистісного потенціалу майбутнього інженера, оволодіння досвідом кваліфікованого виконання інженерної діяльності та досягнення конкретною особистістю вершини професійного розвитку (професійного акме);

- акмеологічні технології є інтерактивно спрямованими, адже передбачають реалізацію інтерактивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка сприяє удосконаленню моделей спілкування, поведінки й активізує діяльність усіх суб'єктів педагогічного процесу освітньо-виховного комплексу регіону (викладачів, студентів, адміністрації навчальних закладів, громадськості).

Обрані нами *групові технології активного навчання* (мозковий штурм, синектика, методика аналізу проблемних акмеорієнтованих психолого-педагогічних ситуацій, ділові та рольові педагогічні ігри, евристична техніка активізації інтегрально-креативного стилю мислення тощо) будуть допомагати створити *акмеологічно спрямоване професійно розвивальне педагогічне середовище*, яке: а) сприятиме спонтанному і активному прояву творчих резервів особистості майбутніх фахівців електрозв'язку; б) стимулюватиме здатність студентів до творчого розв'язання педагогічних задач, до самоактуалізації, самовдосконалення і самореалізації; в) прискорюватиме процес особистісної самореалізації студентів у груповій динаміці; г) забезпечуватиме розвиток компонентів акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Позитивним, на нашу думку є те, що студенти почнуть глибше усвідомлювати свої особистісні характеристики, стануть менш категоричними в судженнях про себе та інших учасників навчально-

виховного процесу; в майбутніх фахівців електрозв'язку формуватимуться вміння в проблемній ситуації шукати й обмірковувати різні варіанти її розв'язання. Також розвиток компонентів акмеологічної культури студентів може успішно відбуватися в процесі використання розроблених *індивідуальних програм* професійного розвитку майбутніх фахівців електрозв'язку і рефлексивного практикуму (рефлексивний діалог, фасилітуючий діалог, екзистенціальний діалог).

В контексті формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку продуктивним є впровадження різних форм та методів роботи зі студентами, які вирізняються рефлексивним характером рефлексивні вправи, рефлексивні есе, твори-роздуми, рефлексивний практикум.

Рефлексивний практикум передбачає розкриття та активізацію творчого потенціалу студентів і базується на прийомах культивування неруйнівних способів саморозвитку майбутніх фахівців електрозв'язку із метою досягнення соціально значущих результатів. У процесі розробки рефлексивного практикуму для майбутніх фахівців електрозв'язку треба враховувати, що названа акме-технологія повинна мати таку логіку розвитку (за А. Деркач [77], О. Селезньовою [214]):

1) актуалізацію потреб майбутніх фахівців електрозв'язку у особистісному і професійному саморозвитку;

2) подолання стереотипів минулого досвіду, що утруднюють творчу самореалізацію студентів у житті та навчально-професійній діяльності;

3) примноження конструктивних можливостей і внутрішніх ресурсів студентів у процесі «проживання» ними різних моделей особистісного і професійного розвитку;

4) інтеграцію виявлених ресурсів у гармонійну психічну цілісність студента і реалізацію її безпосередньо в життєдіяльності майбутнього фахівця електрозв'язку.

Рефлексивний практикум сприяє розширенню сфери прояву творчої унікальності майбутніх фахівців електрозв'язку шляхом формування уявлень кожного студента про власну індивідуальну своєрідність і роль планування та своєчасного, різнобічного і наполегливого виявлення творчої активності у конкретних подіях власного життя.

Рефлексивний діалог являє собою міжособистісний або особистісно-груповий діалог суб'єктів педагогічного процесу, ціннісно-сисловою установкою якого є надихання майбутніх інженерів на саморозвиток, а метою – актуалізація потреби студентів у самоздійсненні через визначення істинних цілей і цінностей життя та саморозвиток творчого потенціалу відповідно до цих цілей і цінностей.

На думку А. Деркач [74], О. Селезньової [214], рефлексивний діалог виступає як метатехнологія, що забезпечує ефективність реалізації всіх інших акмеологічних технологій [88]. У процесі розробки технології рефлексивного діалогу ми спиралися на основні положення, обґрунтовані названими вище науковцями. Так, коли студенти-першокурсники знаходяться в нерівновісному стані самовизначення як суб'єкти професійного саморозвитку, викладачам ВТНЗ необхідно допомогти майбутнім інженерам у виборі між:

1) стратегією адаптації через досягнення рівноваги з акмеологічним середовищем, та

2) стратегією сприяння у вивільненні внутрішніх ресурсів розвитку, що включає здатність за необхідності протистояти цьому середовищу.

Вибір другої стратегії передбачає звернення студентів до рефлексії і саморегуляції як здійснення автономного особистісного вибору на основі інтеграції свободи й відповідальності та набуття нових ціннісних орієнтирів. Щоб майбутні фахівці електрозв'язку змогли досягнути акме і самореалізуватись, ще у студентські роки їм необхідно вчасно допомогти в актуалізації внутрішніх можливостей самоперетворення, що передбачає: активізацію процесів рефлексії й саморегуляції та оволодіння

студентами відповідними методами; прищеплення прагнення до постійного поповнення нових знань і вмінь, до удосконалення рівня акмеологічної культури.

А. Деркач наголошував на тому, що логіка формувального впливу полягає в тому, що йти слід не від зовнішніх впливів, зумовлених сформульованою метою впливу, а від самої людини, яка вибірково ставиться до цих впливів [73]. Тобто в рефлексивному діалозі викладач і студент виступають як дві самоорганізовані системи, в ході взаємодії яких створюється розвивальне акмеорієнтоване середовище.

На нашу думку, акмеорієнтоване середовище – це цілеспрямовано побудований простір, у якому розгортається навчально-виховний процес та науково-дослідницька діяльність, створені необхідні і достатні умови для саморозвитку студента і його просування до особистісного та професіонального самовдосконалювання за рахунок інтеграції набутих у процесі навчання професійних компетенцій відповідно з умовами і особливостями майбутньої професійної діяльності. Одним із обов'язкових принципів побудови акмеорієнтованого середовища є принцип реальності, який дозволяє уникнути схематичності, умовності в організації навчального процесу і добитися точного опису професійної діяльності.

Отже, результатом рефлексивного діалогу є вибір студентом індивідуальної траєкторії саморозвитку. Також у процесі реалізації рефлексивного діалогу було враховано теоретичні положення С. Волкової [48], Є. Врублевської [49], А. Деркача [74], О. Селезньової [214], О. Степанова [238], які стверджували, що необхідними умовами підвищення ефективності його проведення є:

- 1) володіння викладачами, які впливають на особистість майбутніх фахівців, високим рівнем соціально-перцептивної, комунікативної компетентності та здатності до фасилітації;

- 2) дотримання викладачем у діалозі позиції «психомаховика»;

3) створення спів-буттєвої спільності викладача і студента як середовища рефлексивного діалогу;

4) використання культурних текстів (першоджерела, афоризми, рядки з віршів, оповідань, есе тощо) як засобів побудови проблемно-ціннісної ситуації.

Із метою оптимізації процесу самовиховання, саморозвитку та самореалізації студентів треба використовувати засоби і технології самопізнання, зокрема, самоспостереження, самопереконування, самозобов'язання, самоорганізація життєдіяльності, самоконтроль, самозвіт, самоаналіз, аутотренінг тощо. Це дозволяє майбутнім фахівцям набути морально-психологічної стійкості, організованості, вимогливості до себе та наполегливості у досягненні мети.

Є необхідність застосувати також особистісно-зорієнтовані акмеологічні технології, які передбачають цілеспрямовану суб'єкт-суб'єктну взаємодію зі студентами викладачів ВТНЗ, адміністрації навчальних закладів, організовану як смислопошукова діяльність і спрямовану на активізацію самоперетворювальної діяльності майбутніх фахівців електрозв'язку. Така взаємодія поєднує в собі такі функції: а) функцію стимулювання студента, адже в ході взаємодії значно активізувався процес акме-орієнтованих самоперетворень майбутнього фахівця та накопичувався досвід самовдосконалення; б) функцію професійно-педагогічної підтримки студента, адже взаємодія являє собою акмеологічну підтримку майбутнього інженера в процесі акме-орієнтованого саморозвитку.

Наприклад, для оптимізації самооцінки і самоствавлення майбутніх фахівців використовується розвивальний аутопсихологічний тренінг, який сприяє виникненню позитивних змін у структурі ставлення студентів до себе: підвищується рівень самоповаги, аутосимпатії, самоінтересу, самоприйняття, самокерівництва, відкритості та

ініціативності у спілкуванні, позитивного ставлення та прагнення зрозуміти інших людей, рішучості.

Наступна технологія: *модульно-рейтингова акме-технологія*. Оскільки результати опитування студентів показали, що більшість із них (82%) усвідомлено прагнуть бути освіченими, відповідати сучасним стандартам обраної спеціальності й виражають бажання одержувати професійну акмеолого-педагогічну підтримку в період навчання у ВНЗ. А це значить, що викладач ВНЗ повинен виступати в ролі акмеолога й свою діяльність будувати з обліком акмеологічних принципів, направивши її на формування у студентів навичок побудови професійної й особистісної траєкторії розвитку. При цьому викладачу відкриваються можливості більш широко використовувати інноваційні методи навчання й активні форми проведення занять, для яких при традиційній формі навчання в нього просто немає навчального часу.

Слід зазначити, що модульне навчання підвищує не лише ефективність педагогічної праці й майстерність педагога, але й сприяє формуванню мобільності знань студента. Суть раціоналізації даної технології полягає в забезпеченні гнучкості побудови індивідуалізованого змісту навчання й простоти вибору студентами власного темпу його засвоєння. Рейтинг же дозволяє здійснити моніторинг професійно важливих знань, умінь і навичок студентів, виключити випадкові оцінки й помилки, а головне - забезпечити успішний самоаналіз і самооцінку студентом свого рівня розвитку професійної компетентності.

Інформаційна акме-технологія. Діяльність викладача при використанні інформаційної акме-технології передбачає конкретну направленість знань, виділення узагальненої, абстрагованої інформації, формування наукової картини миру, побудову теоретичних концепцій на доступному рівні, перенос теоретичного знання на розв'язання практичних завдань. Комп'ютер у такій діяльності виступає як засіб пошуку й переробки інформації, як засіб інтеграції діяльності всіх

суб'єктів дидактичної системи. Об'єктом пізнання при цьому стає теоретичний зміст предмета, об'єктом самовивчення – власні здатності виділяти головне, систематизувати й інтерпретувати інформацію, робити теоретичні узагальнення. Основні алгоритми діяльності – порівняння, аналіз і синтез, абстрагування й конкретизація, систематизація й класифікація, логічні операції, операції формування поняття – визначення, позначення в символній формі, побудови індуктивного, дедуктивного, продуктивного висновку. Основні методи навчання – евристичний, проблемно-дослідницький.

Адаптовано-індивідуалізована акме-технологія. Ця технологія спрямована на пристосування навчального процесу до індивідуальних здатностей і особистісним якостям студента, а не навпаки, тому її засобами й методиками є:

- розробка індивідуальних освітніх маршрутів, які дозволяють студентові вибрати власну освітню траєкторію, а професійній освітній установі сформуванню реальної освітньої системи;
- навчально-методичний комплекс студента.

Основними елементами *навчально-методичного комплексу студента* (далі УМКС) є: курс лекцій теоретичного матеріалу; комплект методичних рекомендацій для виконання практичних завдань; комплект питань для проведення проміжного, підсумкового й заключного контролю знань, а також самоконтролю й визначення рейтингу (індивідуального комунікативного індексу) студента; комплект завдань і проблемних питань, вправ для закріплення теоретичного матеріалу, з одного боку, і розвитку розумових здібностей, комунікативних умінь у виборі правильності розв'язків, з іншої сторони; методичні рекомендації для виконання курсових і випускних кваліфікаційних робіт.

Акме-Технологія професійних перспектив уміщує підприємницьке навчання, соціальний діалог, професійно-орієнтовану ситуація й складання студентом особистого плану кар'єрних перспектив (побудова

кар'єрограми). Дидактичною метою даної технології є індивідуально-професійний розвиток.

Підприємницьке навчання – це навчання, що будується не тільки з використанням особистісного й соціального досвіду, але й за допомогою цілеспрямованих освітніх зусиль, коли розпознається можливість використання вже наявних знань за допомогою створення нових структур з урахуванням виниклих завдань або проблем. Підприємництво розглядається нами в широкому змісті (уживати які-небудь дії для вдосконалення чого-небудь), тому припускає навчання в багатьох людей, а не тільки у викладача. Тут необхідний зворотний зв'язок з однокурсниками й соціальним середовищем, обмін ідеями, дискусії, навчання на практиці методом проб і помилок, шляхом інтуїтивного відкриття (під керівництвом педагога-тьютора), навчання саме в практико-орієнтованім освітньому середовищі на досвіді реальних проблем, навчання досягненню реальних цілей (в умовах обмеженого часу тощо), сприйняття чужих ідей, імітація діяльності.

Якщо традиційний навчальний процес орієнтований на розв'язки, то підприємницьке навчання зорієнтоване на виробничі проблеми, а це означає, що в ході традиційного навчання студентам пропонуються вирішення проблем, з якими вони не зустрічалися (принаймні, дотепер), але, рано або пізно, їм треба буде з ними зустрітися. І, навпаки, підприємницький навчальний процес розвертається в ситуації, коли студенти одержують навчальний досвід шляхом вирішення самостійно практичних проблем.

Формами *підприємницького навчання* є: управлінські ігри (наприклад, розробка комп'ютерної бізнес-гри) етапи, що імітують усі, професійної діяльності; проектні семінари (наприклад, спільне складання бізнес-плану і його вистава на розгляд експертам), у ході яких на основі ідей бізнесу розробляються бізнес-концепції; вивчення конкретних документів (наприклад: письмових текстів, аналіз, відео й т.п.); виступ засновників і

директорів успішно працюючих підприємств, які служать «прикладом з життя».

Соціальний діалог – це один зі способів соціального партнерства. Він необхідний для установки особливого типу соціально-трудових відносин, які на основі рівноправного співробітництва всіх учасників трудовий діяльності, забезпечують оптимальний баланс і реалізацію їх особистісних і професійних інтересів.

Соціальний діалог сприяє впровадженню в навчальний процес підприємницького духу й загострює увагу студентів на таких моментах:

- обговорення суперечливих і неоднозначних проблем;
- прагнення до самовдосконалення й кар'єрного зростання;
- вироблення практичних навичок роботи в команді й соціальної відповідальності;
- вивчення конкретних прикладів і здійснення проектів;
- ставлення до підприємництва як до самостійної теми в складі навчальних програм.

Соціальний діалог дозволяє досягти основної мети соціального партнерства, яка полягає в спільній розробці, прийнятті й реалізації соціально-економічної й трудової політики, заснованої на збалансованості інтересів суспільства, найманих робітників і роботодавців. Формування навичок соціального партнерства в рамках індивідуально-професійного розвитку студентів можливо за допомогою створення умов для соціального діалогу на основі наступних принципів: повноваження представників сторін (учасників діалогу); рівність сторін і неприпустимість обмеження законних прав учасників діалогу; пріоритетність гуманних методів і процедур у переговорах; добровільність прийняття зобов'язань; обов'язковість виконання домовленостей; регулярність проведення консультацій у ході співробітництва й відповідальність за прийняті зобов'язання й розв'язку. Ці принципи сформульовані на основі Закону

«Про соціальне партнерство» і вимагають більш ретельного аналізу й переломлення до освітнього процесу.

Професійно-орієнтована акме-ситуація спонукує діяти автономно й рефлексивно; навчає використовувати різні засоби досягнення професійної мети інтерактивно, входити в соціально-гетерогенні (тобто разнорідні) групи й функціонувати в них. Професійно-орієнтована ситуація тісно пов'язана із соціальним діалогом, тому що спрямована на формування в студентів організаторських умінь у ситуаціях індивідуальної й групової взаємодії, а також планування власної навчально-практичної діяльності. У професійно-зорієнтованій ситуації створюються умови для менеджменту й розвитку комерційно-зорієнтованих, актуальних з погляду ринку, практик. Відзначимо, що чим конкретніше ситуація, над якою здійснюється рефлексія, тим більше можливостей у використанні цього епізоду в навчальних цілях. Тому стимулювання студентів до конкретного опису подій у своєму компетентнісному досвіді є однією з умов успішності застосування цієї методики. Передача практичних знань більш ефективно здійснюється в промислових дочірніх компаніях, оскільки саме так досягається інтеграція академічних, науково-дослідних і виробничих підрозділів за рахунок розмивання традиційних границь між теоретико- і практико-орієнтованими дисциплінами, а це можливо тільки в умовах практико-орієнтованого освітнього середовища. У цьому випадку розвивається проектна діяльність, налагоджуються більш тісні зв'язки з бізнесом і громадськістю.

Компетентнісна акме-технологія. Не менш значимим у контексті формування акмеологічної культури студентів є така акме-технологія, яка розуміється як навчання в дії і базується, головним чином, на технологіях професійно-галузевого консультування, коучинга, модерації, фасилітації, тьюторства й наставництва. Означена технологія переслідує дві мети: перша – успішно зробити певні дії (розв'язати проблему, здійснити

проект), друга – навчатися в процесі здійснення цих дій і зробити отримані знання особистісним надбанням.

Навчання з використанням компетентнісної акме-технології передбачає оптимальну комбінацію теорії із практикою, формування й удосконалювання професійних компетенцій, вивчення передового досвіду й, нарешті, створення необхідної бази для командної роботи й самостійного поглиблення знань. Відзначимо, що необхідними умовами є: забезпечення під час кожного заняття при роботі зі студентами одночасного використання особистісно-діяльнісного й групового підходів; регулювання й напрямок процесів освоєння й рефлексії позитивного досвіду (бенчмаркінга) студентами як інструмента відпрацьовування професійних компетенцій, тобто через широке впровадження коучинга в освітній процес.

Креативно-дослідницька акме-технологія. Ця технологія передбачає роботу студентів у дослідницьких проектах, участь у колективній розробці наукових тем, планування й виконання конкретних завдань-проектів, апробування їх на практичних заняттях, колоквиумах або в ході виробничої практики. У результаті студентами здобуваються синтезовані знання по основах наук, а також розвиваються творчі, логічні, пошукові здатності й евристичні компетенції. Результати своїх досліджень студенти викладають на студентських науково-практичних конференціях, симпозіумах.

Акме-технології контролю й оцінки. Відзначимо, що основною метою цієї технології є насамперед виявлення оптимальної відповідності студента посади, вимогам, представленим у професіограмі. Кожний студент, маючи у своєму портфоліо персонограму, самостійно здійснює акме-моніторинг персонального рівня розвитку компетентності і його коректування, а на останньому курсі – професійний кліринг. Використання цієї технології дозволяє студентові самостійно виявляти свої пробіли в знаннях, оцінювати себе як фахівця, свої можливості кар'єрного зростання.

На нашу думку, практично всі акме-технології спрямовані на формування в студентів організаторських умінь у ситуаціях індивідуальної й групової взаємодії, а також планування власної навчально-практичної діяльності.

Таким чином, *акмеологічні технології* – це системне професійно-компетентнісне розвивальне навчання, побудоване шляхом проектування навчального процесу за всіма видами і складниками професійної діяльності, що забезпечує проведення поетапної діагностики. Використання в навчальному процесі зазначених акме-технологій дозволяє не тільки виявити й прогнозувати професійні компетенції, діагностувати їх, а також моделювати, відслідковувати в становленні й розвитку, тобто коректувати, але й, найголовніше, оптимізувати процес розвитку професійної компетентності студента як практико-зорієнтованого конструкта на стадії його професійного навчання.

Таким чином, у процесі цілеспрямованого професійного розвитку майбутніх фахівців прагнули, щоб застосовані технології мали ціннісно-цільовий характер, а залучення студентів до творчої самостійної роботи сприяло оптимізації особистісних і професійно-діяльнісних ресурсів студентів, що дозволяло досягнути системних ефектів від педагогічно доцільного поєднання засобів акмеологічного впливу і традиційних методів, форм, засобів та педагогічних технологій взаємодії викладачів зі студентами. Забезпечення акме-орієнтованого змісту досягалося нами завдяки тому, що педагогічні задачі і ситуації, вправи, стимульний матеріал, педагогічні ігри, тренінги, які ми пропонували майбутнім фахівцям електрозв'язку, спрямовувалися на:

- 1) активізацію мотивації самоздійснення, самоактуалізації, самореалізації і самовдосконалення студентів;
- 2) активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів щодо проблем самопізнання та саморозвитку;
- 3) ранню професійну ідентифікацію майбутніх фахівців;

4) здійснення акмеологічного впливу та аксіологічно насиченого спілкування суб'єктів освітньо-виховного комплексу (викладачів, студентів, адміністрації навчальних закладів, громадськості тощо);

5) сприяння створенню ситуацій, що вимагали б від студентів самостійної постановки і цілеспрямованого творчого розв'язання задач та психолого-педагогічних проблем різного рівня складності в галузі самоактуалізації, самовдосконалення і самореалізації. Добираючи та розробляючи акмеолого-педагогічні технології для майбутніх фахівців електрозв'язку, ми надавали перевагу тим, що забезпечували б розвиток усіх визначених нами компонентів акмеологічної культури студентів.

2.2 Модель реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки

За результатами теоретичних розвідок було визначено педагогічні умови формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі фахової підготовки та побудовано модель реалізації визначених педагогічних умов. У сучасних умовах моделювання як один із методів наукового дослідження, широко використовується в педагогіці. Це закономірно, адже цілісний аналіз виховної системи можна здійснити шляхом взаємодії суб'єктів у процесі спільної діяльності. Модель у педагогіці визначається як концептуальний інструмент, аналог певного фрагмента соціальної дійсності, який використовується для збереження і розширення знань про особливості та структуру модельовальних процесів і який орієнтований, у першу чергу, на управління ними.

Модель (*modèle*, від латинського *modulus* – «міра, аналог, зразок») – це схематичне зображення якогось процесу чи явища, що використовується як спрощена його заміна. На думку Е. Рапацевича,

модель – система об'єктів або знаків, що відтворює деякі сутнісні якості системи-оригінала. Модель – це спрощене уявлення про реальне улаштування та процеси, явища, що протікають. Модель – речова, знакова або уявна система, що відтворює, імітує, відображає принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження (оригіналу). Модель є спрощеною версією модельованого об'єкта або явища «прототип» і в достатній мірі повторює «властивість», суттєві для цілей конкретного «модельовання» (опускаючи несуттєві властивості, в яких він може відрізнитися від прототипу).

Модель реалізації педагогічних умов було розроблено з метою проведення дослідження щодо формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку. У моделі виокремлено структурні елементи: мета, форми, методи виховної роботи, компоненти культури, педагогічні умови й етапи їх реалізації, діагностичний інструментарій, зокрема, критерії оцінки, показники сформованості акмеологічної культури та результат, визначений як сформованість акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку. Результатом упровадження зазначеної моделі є відповідність студентів певному рівню сформованості акмеологічної культури.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав безпосередню перевірку дієвості педагогічних умов, з метою комплексного впливу на гностичний, аксіологічний та творчий компоненти акмеологічної культури в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку.

Основним напрямом підготовки фахівців на факультеті Інфокомунікацій є формування якісно нового навчального середовища, відповідного сучасному стану і перспективним тенденціям науково-технічного розвитку телекомунікацій, новітнім досягненням у телекомунікаціях з метою підготовки конкурентоспроможних фахівців

галузі. Стрімкий розвиток телекомунікацій вимагає сучасних знань для кожного, хто активно бере участь у їх розробці й обслуговуванні.

Упровадження моделі реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку передбачало модифікацію форм і методів роботи зі студентами в межах аудиторної та позааудиторної роботи. Всі прийоми і методи роботи з майбутніми фахівцями електрозв'язку було наповнено акмеологічним змістом.

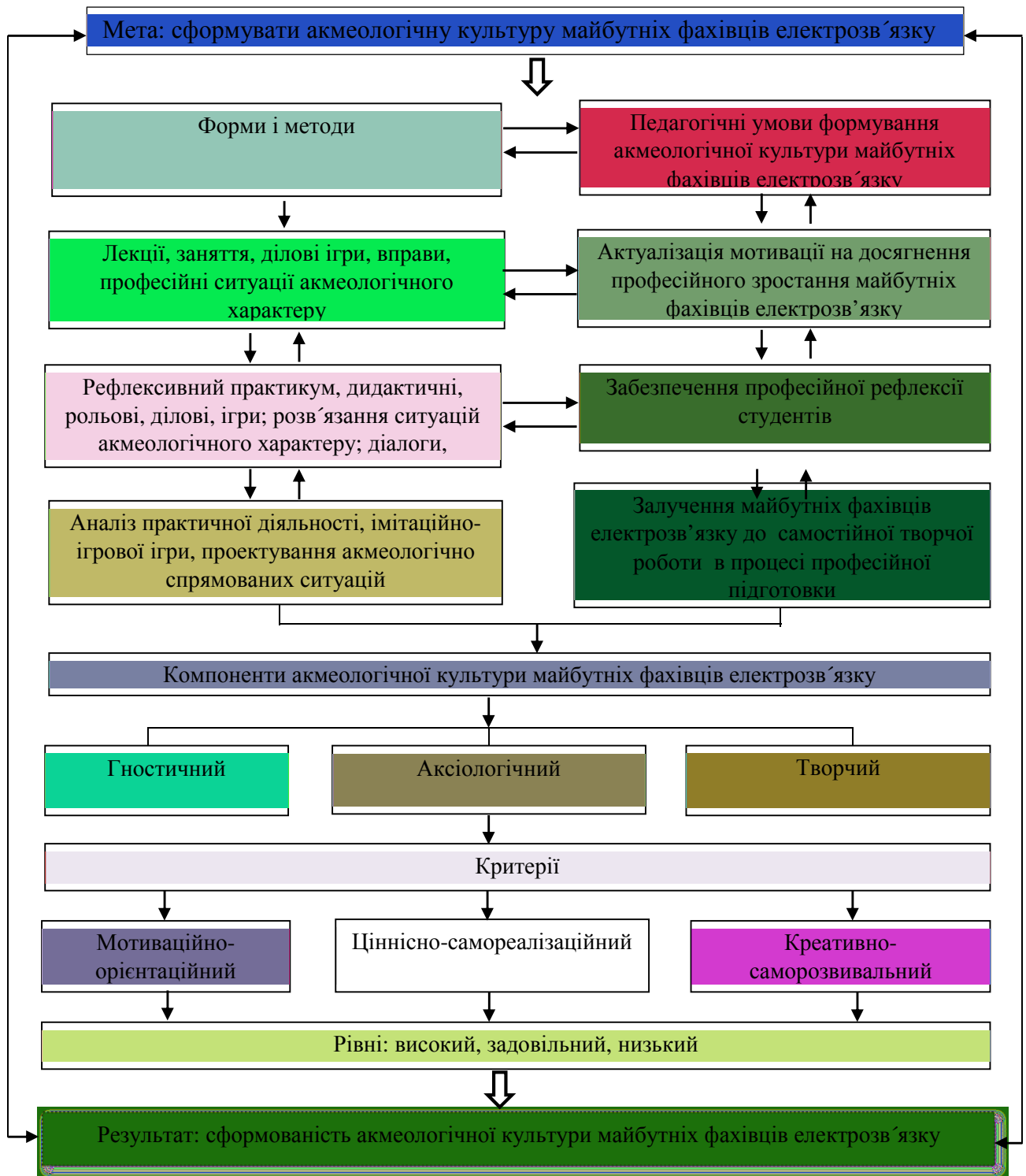

Рис. 2.1. Модель реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки

Розглянемо більш детально форми та методи роботи зі студентами, які є оптимальними для здійснення цілеспрямованого впливу на компоненти акмеологічної культури.

У технічних університетах студенти набувають широкої спеціалізації у галузі загальнотехнічних дисциплін, мають великі можливості реалізовувати власний потенціал у науково-дослідницькій роботі. Ураховуючи той факт, що фахівцям електрозв'язку бракує знань про природу людини, шляхи акмеологічного зростання, психологічні та індивідуальні особливості людини, педагогічні прийоми впливу на іншу людину, доцільним є залучення студентів до активного самовдосконалення особистісно- професійного потенціалу в наукових гуртках.

Робота в гуртках задовольняє потреби студентів у більш глибокому вивченні навчальних дисциплін, розвиває навчально-пізнавальні інтереси, пізнавальну активність, сприяє розвитку творчих здібностей, що є основами самовдосконалення особистісно-професійного потенціалу. Самозростанню й саморозкриттю сприяють індивідуальні самотійні завдання, розраховані на тривалий час, темп роботи і здібності кожного студента, визначені згідно з власними планами, бажаннями, можливостями. Позитивним є те, що в гуртках майбутні фахівці електрозв'язку розкривають власні індивідуальні особливості, професійно самовизначаються, розвивають у собі допитливість, самотійність, ініціативність, вчаться працювати в команді однодумців, розв'язуючи спільні завдання.

До механізмів, які підсилюють успішність процесу формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку, відносяться методи *активного навчання* як способи організації навчального процесу, при якому забезпечується змушена, оцінювана і керована активність тих, хто навчається, яка порівнюється з активністю викладача. Такі методи актуалізують прихований потенціал студентів, створюють можливості коригування результатів власного саморозвитку, позитивно впливають на

урегулювання власних дій і впливу соціуму. Вони активізують мислення; примушують самотійно приймати творчі за змістом, емоційно забарвлені і мотиваційно виправдані рішення; розвивають дружні стосунки між учасниками (студентами, викладачами); підвищують продуктивність навчання не за рахунок збільшення об'єму інформації, а за рахунок проникнення в її глибину і швидкості її опрацювання; не перевантажують розумові і фізичні сили студентів.

У ході формувального експерименту було ураховано потенціал самотійної творчої роботи майбутніх фахівців електрозв'язку.

Сутність взаємозв'язку акмеологічної культури і творчості полягає в тому, що самоствавлення є потенційним процесом накопичення знань і вмінь про себе і вимагає постійного творчого ставлення до розвитку сутнісних сил людини. Об'єднує ці поняття явище самотрансценденції, оскільки у творчості людина має можливість вийти за межі отриманої інформації, знань та актуальних власних можливостей, а акмеологічна культура визначає напрям цього руху.

Креативність студента відбиває прагнення (досягати поставленої пізнавальної мети, відкривати, продовжувати розпочату творчу справу, долати труднощі у пізнавальній і творчій діяльності, планувати виконання послідовних розумових дій, відшукувати варіанти, прийоми досягнення пізнавальної мети), а також емоції (почуття радості від майбутньої пізнавальної і творчої діяльності, гордість за досягнення пізнавальної або творчої мети, захоплення від можливості дещо придумати, оптимізм на початку творчої діяльності, передбачення її позитивного виходу, спокій у випадку невдачі), якості (бути самотійною людиною, відстоювати себе і власні плани, розширювати світогляд, виявляти творчі здібності).

У межах акмеологічної культури креативність студента дозволяє: виявляти і усвідомлювати значущість мети саморозвитку;

- у ситуаціях діяльності та взаємодії знаходити можливості для самоствавлення і співвідносити власні можливості з обставинами, що

склалися;

- найчіткіше усвідомлювати власні ресурси, а також об'єктивні та суб'єктивні перешкоди;
- виробляти оптимальні плани і програми саморозвитку;
- найточніше оцінювати вірогідність і значущість результатів діяльності й саморозвитку;
- досягати високого рівня самоздійснення при оптимальній величині енергетичних і часових витрат.

Отже, творчість є невід'ємною часткою акмеологічної культури фахівця, у процесі якого розкриваються акмеологічні здібності, удосконалюються творчі вміння і навички, виявляється нове позитивне ставлення до себе.

У ході формувального експерименту використовувався метод розігрування ситуацій у ролях, різноманітні рольові ігри.

Мета розігрування ситуацій у ролях полягає у визначенні власного ставлення до конкретної життєвої чи виробничої ситуації, набутті досвіду поведінки в подібній ситуації шляхом виконання «ролі», яка є близькою до реальної професійної ситуації. Цей метод допомагає навчатися через досвід та аналіз почуттів, імітує реальність шляхом «проживання ситуації у ролі», яка дісталася та надає можливість діяти «як насправді». Студенту пропонується поводитись і розігрувати свою роль, моделюючи свою реальну поведінку, якщо це ситуації, в яких він уже побував, або імпровізувати, уявляючи себе в пропонованій ситуації.

Проявити себе, висловити думку щодо професійних питань, презентувати професійні знання дозволяють різноманітні дискусії, диспути, дискусійні клуби.

Дискусія (лат. *discussio* – розгляд) – публічне обговорення спірного питання. Дискусія дає прекрасну нагоду виявити різні позиції студентів з певної проблеми або з суперечливого питання. Для того щоб дискусія була відвертою, необхідно створити в аудиторії атмосферу довіри та

взаємоповаги. Тому студентів необхідно вчити правилам культури ведення дискусії. Найкраще, коли ці правила «створюються» у процесі сумісного обговорення.

На нашу думку, інтенсифікувати процес засвоєння професійних знань, активізувати професійне мислення студентів дозволяють сучасні методи групової роботи.

Метод «Ажурна пилка» призначений сформувати у студентів навички роботи у команді з метою опрацювання значної кількості інформації за короткий проміжок часу. Позитивним ефектом «ажурної пилки» є заохочення учасників до взаємодопомоги, конструктивного співробітництва та толерантності. Основний принцип цього методу «вчимося – навчаючи». Під час роботи з використанням методу «ажурна пилка» студенти повинні бути готовими працювати в різних групах.

Спочатку студенти працюють у так званій «домашній» групі. Потім в іншій групі вони будуть виступати в ролі «експертів» з питання, над яким працювали в «домашній групі» та отримувати інформацію від представників інших груп. В останній частині заняття студенти знову повертаються в свою «домашню» групу, для того щоб поділитися тією новою інформацією, яку їм надали учасники інших груп, та обговорити її.

Функції «домашніх» груп:

1. Кожна група отримує завдання, вивчає та обговорює його.
2. Бажано обрати в групі головуючого – тайм-кіпера (той, хто стежить за часом), та особу, яка ставить запитання. Слід переконатися що кожний (кожна) розуміє зміст матеріалу, який обговорюється.

Функції «експертних» групи:

1. Після того як викладач об'єднав студентів у нові групи, учасники «домашніх» груп стають експертами з тієї теми, що вивчалася в «домашній» групі.
2. По черзі кожен учасник має: за визначений викладачем час якісно і в повному обсязі донести отриману раніше інформацію до членів інших

груп та сприйняти нову інформацію від представників інших груп.

3. Потім студенти знову повертаються «додому», де мають поділитися інформацією з членами своєї «домашньої» групи про нову інформацію, яку отримали від представників інших груп.

На заключному етапі заняття формуються спільні висновки та пропозиції.

З метою поетапної реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури студентів експериментальної групи було розроблено *спецкурс «Акмеологічна культура фахівців електрозв'язку»*, розрахований на 30 навчальних годин відповідно до ЄКТС.

Метою впровадження спецкурсу було розвинути мотиваційну сферу майбутніх фахівців електрозв'язку щодо процесів самості (самопізнання як рефлексії, самосприйняття, самоідентифікації, самовизначення, самообмеження, самоактуалізації, самопрогнозування), активізувати рефлексивні настанови і самостійну творчу роботу майбутніх фахівців електрозв'язку.

Основними завданнями спецкурсу були: систематизація та узагальнення знань майбутніх фахівців електрозв'язку щодо феномена «акмеологічна культура»; аналіз професійної діяльності сучасного фахівця електрозв'язку в контексті акмеологічної культури; посилення дослідницького і творчого складників фахової та загальнотехнічної підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку.

Специфіка спецкурсу полягала в тому, що до його роботи було залучено викладача-волонтера з міжнародної організації «PEACECORPS» зі Сполучених Штатів Америки, який координував підготовку студентів-майбутніх фахівців електрозв'язку відповідно до сучасних тенденцій у розробленні телекомунікаційних систем і систем зв'язку.

Схарактеризуємо стисло кожен з етапів впровадження моделі.

Мотиваційний етап експериментальної роботи з майбутніми фахівцями електрозв'язку передбачав спрямування їхньої мотиваційної

сфери на усвідомлення цінностей самореалізації в професії. У межах цього етапу було впроваджено змістовий модуль спецкурсу «Особистісний вимір акмеологічної культури фахівця електрозв'язку», за яким студенти усвідомлювали дефініцію феномена «акмеологічна культура», змістове наповнення понять «професійна самореалізація», «професійне самовдосконалення», «професійна зрілість», «траєкторія самореалізації в професії», «маршрут професійного самовдосконалення». Майбутні фахівці електрозв'язку опрацьовували наукові джерела з проблеми акмеології, склали портфоліо професійних досягнень, залучалися до написання есе «Я-професіонал».

Набуття знань щодо специфіки процесів самості й усвідомлення їх значущості для майбутньої самореалізації, спонукало та мотивувало майбутніх фахівців електрозв'язку до розроблення власної траєкторії самовдосконалення в професії. Студенти прагнули пізнати власний резервний потенціал, опанувати способи отримання конкретних результатів професійної самореалізації в діяльності сучасного фахівця зв'язку.

Студенти реалізовували набуті знання в ділових іграх «Аукціон знань», «Інтерв'ю з потенційним роботодавцем», діалогах «Культурні відмінності та як вони впливають на ведення міжнародного бізнесу», «Роль Інтернету в житті сучасної людини» тощо.

На *рефлексивному етапі* експериментальної роботи було розроблено рефлексивний практикум, який передбачав активізацію творчого потенціалу майбутніх фахівців електрозв'язку, озброєння їх прийомами культивування неруйнівних способів саморозвитку з метою досягнення соціально значущих результатів.

Рефлексивний практикум було впроваджено в межах змістового модулю спецкурсу «Професіоналізм фахівця електрозв'язку у площині акмеологічної культури» за такою логікою (за О. Деркачем, О. Селезньовою): 1) актуалізація потреб майбутніх фахівців електрозв'язку

в особистісному і професійному саморозвитку (рефлексивні есе «Я-концепція і професіоналізм», «Моє ідеальне професійне «Я»); 2) подолання стереотипів минулого досвіду, що гальмують творчу самореалізацію студентів у житті та навчально-професійній діяльності (твори-роздуми «Перспективи та інновації в сучасному просторі електрозв'язку», «Сучасні технології зв'язку: традиції та інновації»); 3) урізноманітнення конструктивних можливостей і внутрішніх ресурсів студентів у процесі «проживання» ними різних моделей особистісного та професійного розвитку (аналіз професійних позицій «Новатор», «Професіонал», «Лідер»); 4) інтеграція виявлених ресурсів у гармонійну психічну цілісність студента і реалізацію її безпосередньо в життєдіяльності майбутнього фахівця електрозв'язку (тренінгові вправи «Емоційний інтелект», «Емоційний оптимум фахівця зв'язку» тощо).

Практикум уміщував: розроблення презентацій «Безпека інформації в різних країнах світу», «Комп'ютерні віруси та боротьба з ними», проведення ток-шоу «Сучасна кіберзлочинність і превентивні заходи безпеки».

На цьому етапі майбутні фахівці електрозв'язку склали план-проект власного професійного самовдосконалення відповідно до сучасних тенденцій у професії фахівця зв'язку (поява нових систем електрозв'язку та телекомунікацій, розроблення надсучасних носіїв інформації з підвищеною щільністю запису інформації, поява нових засобів зв'язку у форматі 3G і 4G, розроблення проекту «Smart home», написання серверних скриптів із застосуванням серверних мов веб-програмування, як-от: PHP, Perl, ASP.NET).

На *інтегративному етапі* експериментальної роботи студенти брали участь у конкурсі EricssonInnovationAwards 2016, який дозволив їм розвивати свої інноваційні ідеї у співпраці з експертами Ericsson. За результатами такої роботи майбутні фахівці електрозв'язку набули навичок самопрезентації власних професійних можливостей, знань щодо

інноваційних можливостей сучасних технологій зв'язку в країнах європейської співдружності. Зокрема студенти готували презентації з таких тем: «Сучасні телекомунікаційні розробки», «Розумні помешкання», «Майбутнє міського життя».

На цьому етапі студентам було запропоновано взяти участь у розробленні проекту майбутньої кіберполіції, яка створюється під егідою Міністерства внутрішніх справ України. Метою кіберполіції є забезпечення захисту кожного громадянина України в мережі Інтернет і формування безпечного кіберпростору. Така робота щільно пов'язана з безпосередньою професійною діяльністю фахівця зв'язку. Ознайомлення студентів з перспективами кіберполіції та їхня участь у розробленні проекту кібербезпеки в різних сферах (банківській, спортивній, громадській тощо) сприяла збагаченню знань щодо можливостей самореалізації у професії, розвитку критичного мислення майбутніх фахівців електрозв'язку, формуванню рефлексивного і творчого ставлення до можливостей професійної самореалізації та самовдосконалення.

На інтегративному етапі було впроваджено змістовий модуль спецкурсу «Професійна компетентність та акмеологічна культура фахівця електрозв'язку», що передбачав застосування інноваційних навчальних методів: навчання з комп'ютерною підтримкою (CALL), сценарію (storyline method), симуляцій (симулятивні та ситуаційні ігри «ІТ-проект у банку», «Сервер», «Інформаційна безпека на виробництві»), каруселі, навчання за станціями, групових пазлів, рольових ігор («Інтелектуальна власність», «ІТ-менеджмент»), «кейз-стаді» («Як запровадити в Україні технології 4G?», «Як знизити тарифи на мобільний та Інтернет-зв'язок?», «Сучасні оптоволоконні системи і технології смарт-телебачення») тощо. Цей етап передбачав виконання майбутніми фахівцями електрозв'язку таких проектів: «Інтерактивні сайти», «Інтерактивні історичні сторінки академії», «Сучасні Інтернет-магазини».

У межах цього етапу особлива увага зверталася на іншомовну підготовку студентів, оскільки площина професійної діяльності сучасного фахівця електрозв'язку вимагає досконалого володіння технічною англійською мовою. З цією метою було модифіковано методику викладання іноземної (англійської) мови для студентів ЕГ, зокрема обрано комунікативний метод засвоєння англійської мови, оскільки для технічного вищого навчального закладу він є оптимальним.

У процесі навчання за комунікативним методом студенти набували здатності користуватись іноземною мовою відповідно до контексту професійної ситуації. Усі вправи і завдання були комунікативно виправданими щодо дефіциту інформації, вибору та реакції (information gap, choice, feedback). У процесі навчання за комунікативним методом було використано автентичні матеріали, тобто такі, що реально використовуються носіями англійської мови.

Мовленнєва взаємодія студентів подекуди проходила за співучастю викладача в найрізноманітніших формах: відкритих парах, тріадах, невеликих групах, з усією групою (вправи «telecommunications operator», «Mail Master», «Virtual interaction» тощо). Майбутні фахівці електрозв'язку оволодівали іншомовною мовленнєвою діяльністю на надфразовому і текстовому рівнях при обмеженому використанні рідної мови.

Завершальною формою роботи на інтегративному етапі була участь майбутніх фахівців електрозв'язку у круглому столі з теми «Як створити в Україні Силіконову долину?». Студенти проаналізували діяльність корпорацій, хардварних і софтверних компаній AMD, NVIDIA Corporation, Apple Inc., Google, Nintendo, SanDisk, Cisco Systems, National Semiconductor, Dolby Laboratories Inc., Hewlett-Packard, Intel, eBay, представили власне розуміння тенденцій покращення галузі електрозв'язку в Україні відповідно до світових тенденцій, усвідомили значення акмеологічної культури для власного професійного самовдосконалення.

На нашу думку, лише ті фахівці, які володіють не тільки знаннями, а й вільно спілкуються технічною англійською мовою, здатні впроваджувати та розвивати нові інформаційні технології, здійснювати ефективний інженеринг галузі й інформатизації на всіх рівнях її ієрархії.

Єдине інформаційне середовище інфокомунікацій вимагає від фахівців постійного співробітництва та вільного спілкування зі світовими виробниками сучасного обладнання, знання інноваційних технологій і постійного вдосконалення знань за допомогою сучасних видань світової технічної літератури, що може бути забезпечене тільки знаннями технічної англійської мови. Велика конкуренція на ринку праці серед сучасних інженерів електрозв'язку, мотивує майбутніх фахівців більш ретельно та відповідально ставитися до здобуття майбутньої професії. Впевнене застосування технічної англійської мови відкриває нові додаткові горизонти для спеціалістів телекомунікацій, а саме:

- сучасний рівень знань для вільного спілкування технічною англійською мовою;
- можливість отримання сучасних знань з нових світових технічних видань;
- можливість вільного спілкування технічною англійською мовою з фахівцями країн світу в єдиному інформаційному середовищі;
- конкурентоспроможність на ринку праці;
- можливість працевлаштування в міжнародні телекомунікаційні компанії;
- можливість працевлаштування за кордоном;
- можливість працевлаштування у відомих науково-дослідних інститутах, де стає можливим проводити наукові дослідження та брати участь у науково-технічному розвитку телекомунікацій;
- можливість вільно працювати з технічною документацією для виконання завдань розробки й експлуатації обладнання телекомунікацій;

- можливість продовжувати навчання та працювати в галузі телекомунікацій країн світу.

У зв'язку з тим, що студенти факультету інфокомунікацій не мають належної психолого-педагогічної підготовки, а жоден з навчальних курсів не містить інформації щодо специфіки акмеологічної культури сучасного фахівця, ми розпочали роботу зі студентами з ознайомлення із засадничими позиціями акмеологічного підходу до майбутньої самореалізації в професії.

З цією метою на інформаційному етапі експерименту, в групі ЕГ, проводилася науково-методична робота щодо ознайомлення студентів з основними положеннями акмеології та формуванням акмеологічної культури. В процесі роботи були проведені лекція «Акмеологічна культура особистості: рушійні сили людини, шляхи подолання перешкод, що заважають досягненню акме».

У формі круглого столу «Самоосвіта сучасної людини у вимірі культури суспільства і культури людини» було проведено диспут «Роль акмеологічної культури у виконанні професійних обов'язків майбутнім фахівцем електрозв'язку». У ході роботи студенти демонстрували власну позицію щодо необхідності урахування акмеологічного аспекту в майбутній професійній діяльності, усвідомили значущість постійного самовдосконалення в професії.

Далі, в межах експерименту, для впровадження першої педагогічної умови *актуалізації мотивації на досягнення професійного зростання майбутніх фахівців електрозв'язку*, на заняттях англійської мови в групі ЕГ, були застосовані заходи, які вирізнялись акмеологічною спрямованістю, було проведено різноманітні ділові ігри з розв'язанням відповідних ситуацій.

З метою актуалізації мотивації майбутніх фахівців електрозв'язку щодо успішного формування акмеологічної культури, в групі ЕГ, був створений позааудиторний гурток з англійської мови, розрахований на

один навчальний рік, 30 годин, до занять якого, був залучений іноземний викладач-волонтер з міжнародної організації «PEACE CORPS» (США).

На першому вступному занятті іноземний викладач після знайомства зі студентами, розповів їм про стан та розвиток ІТ-проектів в США, про дуже великий попит на професіональних дипломованих фахівців електрозв'язку та телекомунікацій, а також про престиж цієї професії. Після цього було проведено лекцію з теми «Силіконова долина», а також, презентовано відеофільм. Студенти були ознайомлені з новими фактами щодо розвитку ІТ-інженерії.

Також студенти були ознайомлені з тим, що зараз Силіконова долина вважається найбільшим Hi-Tech центром США (за іншими даними - всього світу). Тут розташовані офіси найбільших компаній з виробництва електроніки і програмного забезпечення. У роботах задіяні більше 300 тисяч фахівців. До складу цієї корпорації входить близько 7 тис. Хардварних і софтверних компаній. Найвідоміші з них: AMD, NVIDIA Corporation, Apple Inc., Google, Nintendo, SanDisk, Cisco Systems, National Semiconductor, Dolby Laboratories Inc., Hewlett-Packard, Intel, eBay.

Після перегляду фільму та обговорення його з іноземним викладачем, студентам було запропоновано домашнє завдання на наступне заняття-підготувати свій власний проект з теми «Як створити в Україні силіконову долину?».

Після першого заняття гуртку студенти жваво обговорювали задану тему лекції, переглянутий фільм, ділилися між собою думками, враженнями та ідеями щодо їхнього домашнього завдання. Вони були зацікавлені цією ідеєю створіння власного проекту, тим паче, що наступне заняття мало проходити у вигляді конкурсу, що неодмінно сприяло актуалізації мотивації для майбутнього професійного росту. Суть другого заняття полягала у перевірці домашнього завдання з теми «Як створити Силіконову долину в Україні».

Студенти мали презентувати власні проекти , розробити модель та план розвитку ІТ-проектів в Україні.

Результати самостійної роботи були настільки непередбаченими та цікавими, що обговоренню проектів було присвячено два заняття. Студенти самі вирішували, кому віддати титул переможців. Ураховувалися кілька критеріїв оцінювання: новизна пропозицій, нестандартність мислення та практичні, ефективні заходи і поради. Переможці конкурсу брали участь у міжнародних телекомунікаційних конференціях, таких як: «Інфокомунікації-сучасність та майбутнє» та матеріали їх доповідей та проектів були розміщені на сайті академії.

Після перших вдалих занять в контексті акмеологічного супроводу, студенти дуже активно долучалися до роботи, вони почали мислити креативно та мали бажання рухатися уперед та дізнаватися про щось нове. Навіть, не дуже активні та ініціативні студенти групи ЕГ, демонстрували значний інтерес до занять англійської мови та нестандартних завдань.

Темою третього заняття було обрано «Розумні помешкання». Суть цього заняття полягала у ознайомленні студентів з сучасними ІТ-проектами, які можна застосувати у своїх помешканнях та у повсякденному житті.

Для студентів було проведено лекцію та презентовано відеоматеріали з теми «Сучасний будинок у США та історія його виникнення». Студенти були ознайомлені з дуже цікавими фактами виникнення терміну «розумний дім» та сучасними ІТ-проектами, які застосовуються у помешканнях США сьогодні. Також вони дізналися , що розумний дім (*розумний будинок/ smart home, digital house*) – це будинок, приміський будинок або приміщення комерційного призначення (бутік, офіс, будь-яка установа), які мають якісні системи забезпечення та операційний multi-room. За допомогою останнього, функціонально пов'язуються між собою усі електроприлади будівлі, якими можна керувати централізовано – з пульта-дисплею. Прилади можуть бути

під'єднані до комп'ютерної мережі, що дозволяє керувати ними за допомогою ПК та надає віддалений доступ до них через Інтернет. Завдяки інтеграції інформаційних технологій у домашніх умов, усі системи та прилади узгоджують виконання функцій між собою, порівнюючи задані програми та зовнішні показники (обстановку).

Розумний дім створюється за допомогою професійного проектування та програмування компаніями, що займаються розробкою проектів smart-home. Програми, що вводяться до алгоритмів multi-room розумного дому, розраховані на певні потреби мешканців та ситуації, пов'язані із зміною середовища або безпекою. Особливістю smart-home є керування з пульта, на котрому людина може натиснути одну-єдину клавішу з метою створення певної обстановки. При цьому, сама система мульти-рум аналізує навколишню ситуацію та параметри усередині приміщення, та, керуючись власними висновками, виконує задані користувачем команди із відповідними налаштуваннями. Окрім того, електронні побутові прилади, встановлені у розумному будинку, можуть бути об'єднані у домашню Universal Plug'n'Play – мережу із виходом в Інтернет.

Також студенти дізналися, що вперше термін «розумний будинок» був вигаданий Американською Асоціацією Housebuilders у 1984 році. Із винаходом мікроконтролерів, вартість на електроприлади швидко падала. Ця ж установа зазначила, що таке помешкання відмінне від звичайного своєю здатністю забезпечувати продуктивне та ефективне використання робочого та житлового середовища. За цим, віддалені інтелектуальні технології керування були прийняті будівельною промисловістю, яка поступово почала вводити їх не лише у бізнес установах, але і у домашніх помешканнях. Під час активної домашньої автоматизації 90-х років інформатика та телевізійні системи були поєднані для підтримки інтелектуальних можливостей приміщень. У 1995 році винахідники технологій Java оголосили одним із основних призначень даної технології – «збільшення інтелекту побутових приладів».

Сьогодні технології дозволяють збирати домашню автоматизацію покомпонентно: обирати лише ті функції розумного будинку, які дійсно потрібні користувачу. Тепер новітні технології керування приміщенням з'являються щодня. Навіть речі, котрі раніше розглядалися лише як красиві предмети інтер'єру тепер можуть виконувати ряд мультимедійних або побутових функцій.

Після прослухування лекції та перегляду відео, студентам було запропоновано прокоментувати побачене, надати аналіз відео, поділитися думками. Студенти були вражені побаченим, та у них неодмінно з'явилося бажання спробувати створити щось подібне в Україні.

Після обговорення відео викладачем було презентовано в якості домашнього завдання для всіх охочих взяти участь у конкурсі EIA 2016, який дозволяв учасникам розвивати свої інноваційні ідеї у співпраці з експертами Ericsson, отримати грошові призи, а також відкривав можливості працевлаштування в компанії.

У межах такої роботи було запропоновано студентам взяти участь у конкурсі «Майбутнє міського життя». Компанія Ericsson (NASDAQ: ERIC) відкрила реєстрацію на щорічний глобальний конкурс Ericsson Innovation Awards (EIA) 2016, який дозволяв студентам з усього світу розвивати свої інноваційні ідеї у співпраці з експертами Ericsson. Ця всесвітня організація стверджувала, що до 2050 року близько 70% світового населення буде жити в містах, і розвиток концепції розумних міст – відмінна можливість покращити життя мільярдів людей. Таким чином, основний акцент конкурсу цього року – використання ІКТ для поліпшення якості міського життя, щоб життя в містах майбутнього було креативним, підключеним і ефективним. У конкурсі EIA 2016 мали нагоду взяти участь команди, що склалися з 2–4 осіб. Конкурс був відкритий для всіх без винятку студентів. 9 півфіналістів мали бути обрані членами журі Ericsson, а останній півфіналіст мав бути визначений шляхом публічного голосування. Десять команд мали працювати спільно з двома обраними

експертами Ericsson, щоб розробити мінімально життєздатний продукт (MVP) і бізнес-план для своєї ідеї. Чотири команди мали бути обрані членами журі для участі в суперфіналі EIA 2016, який мав проходити в Стокгольмі. Переможці мали отримати грошовий приз у розмірі 25 000 євро, приз за друге місце мав становитиме 15000, за третє і четверте місце - по 1000 євро. Крім того, всі фіналісти і півфіналісти мали отримати можливість пройти стажування або працевлаштуватися в компанії Ericsson. Ульф Евальдссон, директор з технологій Ericsson сказав: «У майбутньому все буде підключено до мережі. Роль Ericsson – очолити цю трансформацію, відкриваючи нові можливості для розвитку інновацій та співпраці, від яких будуть вигравати споживачі, бізнес і суспільство в цілому. Ericsson Innovation Awards 2016 – це платформа для зустрічі найяскравіших інтелектів нового покоління, у яких є можливість розвивати інноваційні рішення і зробити внесок у трансформацію міського життя».

Таке креативне незвичне самостійне домашнє завдання у вигляді конкурсу і можливість переможців побувати за кордоном і отримати грошову премію, викликало великий інтерес студентів до своєї майбутньої професії та, безумовно, сприяло актуалізації мотивації майбутніх фахівців електрозв'язку щодо успішного формування акмеологічної культури. Така робота проводилась з метою усвідомлення студентами необхідності постійного самовдосконалення в професії, усвідомлення складності професійної діяльності фахівця зв'язку та пошуку нових способів оптимізації у вирішенні професійних завдань

На початку наступного четвертого заняття було перевірено домашнє завдання у вигляді розробленої презентації власних проектів з теми «Майбутнє міського життя». Підкреслимо, що це домашнє завдання було анансовано як не обов'язкове, а тільки для тих, хто бажав взяти участь у щорічному конкурсі, який проводить компанія Ericsson. Але, не зважаючи на це, свої проекти підготувала більшість студентів, тим самим довели, що

такого роду завдання сприяють актуалізації мотивації майбутніх фахівців електрозв'язку.

На другому етапі четвертого заняття була презентована тема «Інтерактивні сайти». Студентам було запропоновано прослухати інформацію стосовно даної теми та переглянути слайди з описом та інструкцією створення інтерактивних сайтів та книг. За допомогою цих навчальних інструментів, студентам стало відомо, що являє собою інтерактивні сайти, які переваги вони мають та як зробити інтерактивні сайти. Почувши словосполучення «інтерактивний сайт», багато хто асоціює його з різними flash-ефектами, що активуються залежно від місця розташування курсору миші відвідувачів сайту. Проте цей стереотип дещо невірний. Насправді, під інтерактивним слід розуміти сайт, контент якого формується «на льоту», на основі даних, отриманих від відвідувача сайту і оброблених сервером. Тому поняття «інтерактивний» можна віднести до всіх сайтів, що мають форми відправки повідомлень, онлайн-анкети та опитування, реєстраційні форми, лічильники відвідувань, форми для онлайн-замовлень та інші подібні елементи.

Для реалізації інтерактивних «властивостей» сайтів застосовуються спеціальні програмні коди – серверні скрипти. Саме серверні скрипти роблять обробку отриманих від відвідувачів сайту даних і формують відповідну html-сторінку.

Для написання серверних скриптів застосовуються серверні мови веб-програмування, такі як PHP, Perl, ASP.NET. Виконується серверний скрипт на стороні сервера: відвідувач не бачить вихідного програмного коду виконуваного скрипта, а отримує тільки готову відповідь.

Створити інтерактивний сайт означає створити сайт, що вміє «спілкуватися» зі своїми відвідувачами. Простий статичний сайт доступний лише для перегляду. Для того, щоб зв'язатися з адміністрацією сайту або ж зробити замовлення, відвідувачеві необхідно зателефонувати

за вказаним у контактних даних номером телефону, написати лист на e-mail або ж відправити факс.

Водночас студенти усвідомлювали, що інтерактивний сайт дозволяє підтримувати зв'язок між адміністрацією та відвідувачами в режимі реального часу без будь-яких допоміжних засобів, для цього системи онлайн-консультацій, онлайн-чатів (системи миттєвого обміну повідомленнями прямо на сайті) та інші подібні інструменти.

Різні інтерактивні компоненти можуть бути ефективно використані при створенні сайтів для бізнесу. Інтерактивний сайт для бізнесу дозволяє власникам сайту отримати додатковий прибуток, завдяки активному залученню клієнтів, а відвідувачам - зручний та доступний сервіс, який без сумнівів, вигідно відрізняє компанію на тлі її конкурентів.

Інтернет-магазин є найбільш типовим прикладом інтерактивного сайту для бізнесу. В інтернет-магазині відвідувач може сам сформувати своє замовлення, вибравши необхідні товари і вказавши кількість придбаних одиниць. Так званий «кошик» дозволяє розрахувати сумарну вартість замовлення, сформувати безпосередньо рахунок для оплати замовлення різними засобами. Все це виконується в режимі реального часу і користувач сам може змінювати найменування, характеристики (колір, кількість) товарів, які він купує.

Крім того, більшість сучасних інтернет-магазинів дозволяють своїм покупцям відслідковувати поточний стан замовлення: прийнятий в обробку, доставлений на склад, доставлений покупцеві тощо. Також студентам стало відомим, що створення інтерактивних сайтів може включати такі етапи:

- визначення цілей і завдань інтерактивного сайту;
- розробка концепції інтерактивного сайту;
- вибір засобів реалізації інтерактивних можливостей сайту;
- розробка дизайн-макету сайту, верстка шаблону, програмна реалізація інтерактивних компонентів, наповнення сайту контентом;

- юзабіліті-тестування сайту, перевірка інтерактивних компонентів на відповідність поставленим цілям і завданням;
- розміщення сайту в web та подальша підтримка і розвиток сайту.

Після ознайомлення студентів з новою темою, їм було запропоновано взяти участь у проекті академії «Шкала часу». Мова йшла про розробку інтерактивної історії власного створення та розвитку академії, а також про основні віхи літопису академії – від перших спроб заснування, реалізації цього задуму та аж до новітнього часу, коли академія здійснила стрибок у освітніх та наукових рейтингах. Таким чином, академія мала мати свій власний «таймлайн». Цей проект присвячувався до ювілею академії, її 95-річчя.

В контексті формування акмеологічної культури важливим є усвідомлення студентом перспектив та престижу професії. З цією метою, майбутнім фахівцям електрозв'язку було запропоновано розглянути програми обміну студентами з України та інших країн світу, взяти участь у міжнародних програмах, в яких бере участь Академія. Така робота спонукала студентів до аналізу можливостей працевлаштування у країнах ЄС, надавала можливості перевірити рівень знань, спрямовувала майбутніх фахівців електрозв'язку на розробку власної програми професійного самовдосконалення.

У ході такої роботи студенти дізнались, що на підставі укладених договорів академія бере активну участь у розробці проектів за програмами обміну TEMPUS-TACIS, DAAD тощо.

Оскільки у вищому навчальному закладі створено умови для самореалізації студентів у різних видах наукової діяльності, майбутні фахівці електрозв'язку були ознайомлені з довгостроковою магістерською програмою «Подвійний диплом», яка дозволяє студентам груп так званої «Технічної еліти», окрім диплома магістра ОНАЗ, отримати диплом магістра німецького Університету Ангальту (Німеччина).

Результатом запропонованої роботи стала презентація студентами своїх власних проектів з теми «Інтерактивні історичні сторінки академії». Оцінювали ці проекти керівництво і та власно ректор академії обрав переможця, а його проект розмістили на сайті академії для постійного перегляду всіма охочими. Це завдання дуже сподобалося студентам і вони висловили бажання продовжити виконувати такого роду завдання та проекти. Їх бажання працювати далі, стимулювало їх для актуалізації мотивації на майбутню професію.

У межах формувального експерименту майбутніх фахівців електрозв'язку було також ознайомлено з алгоритмом отримання «подвійних» дипломів випускниками Академії шляхом організації частини навчання в провідних європейських ВНЗ, що готують фахівців за аналогічними з Академією напрямками, та проходження практики на закордонних підприємствах або фірмах, що належать до телекомунікаційної галузі, а також залучення іноземних викладачів з ВНЗ-партнерів для викладання окремих дисциплін та читання спецкурсів за фахом.

Далі, після того, як було опитавано студентів, була обрана тема наступного п'ятого заняття. Нею стала тема «Інформаційна безпека». Насправді, ця тема сьогодні має високу актуальність. Студенти вважають, що кожний інтернет – користувач зтикається з цією проблемою, а боротьба з кіберзлочинами в нашій країні набирає величезних обертів. Так, на базі Міністерства внутрішніх справ України, нещодавно був анонсований конкурс на набір персоналу для так званої кіберполіції.

Головною метою кіберполіції стане забезпечення захисту кожного громадянина України в мережі Інтернет та формування безпечного кіберпростору на теренах нашої держави.

На інформаційному етапі цього заняття студентами було переглянуто відео з інтерв'ю міністра внутрішніх справ України з оголошенням про створення нового відділу міністерства. Із цього відео

стало відомо, що в Україні, як і в більшості країн світу, значної гостроти набула проблема транснаціональної кіберзлочинності. Кіберзлочинці вражають наші комп'ютери вірусами, викрадають персональні дані та ошукують громадян при розрахунках у мережі. Аби зарадити цьому, в Україні створюється Кіберполіція.

Це новий Департамент Національної поліції, який цілеспрямовано захищатиме громадян від злочинів у мережі Інтернет. Спеціальні агенти з інформаційної безпеки виявлятимуть зловмисників у соцмережі. Інспектори протидіятимуть розповсюдженню дитячої порнографії в Інтернеті та цифровому пірацтву. Також діятиме міжнародний контактний пункт з оперативного обміну інформації та реагування на кіберзлочини.

Також кіберполіція виявлятиме зловмисників, що спеціалізуються на викраденні грошей з банківських рахунків громадян. Нова кіберполіція надаватиме консультації громадянам в режимі онлайн та оперативно реагуватиме на кіберзлочини. Для цього створюються центри, спеціальні лабораторії в усіх регіонах нашої держави, а також виїзні мобільні групи. Головна мета Кіберполіції - забезпечити захист кожного громадянина України в мережі Інтернет та швидка онлайн-допомога користувачам.

Майбутнім кіберполіцейським пропонують посаду старших інспекторів та просто інспекторів із заробітною платнею від 8000 гривень. Також дуже цікавим та корисним для майбутніх фахівців електровз'язку стало дізнатися про вимоги до майбутніх потенціальних інспекторів кіберполіції та подальші перспективи . Це:

- прагнення до якісних змін у сфері боротьби з кіберзлочинністю;
- громадянство України;
- вік від 21 року;
- вища освіта (бажано юридична);
- знання законодавства, яким регулюється боротьба з кіберзлочинністю;
- вільне володіння українською, англійською та російською мовами;

- навички використання психології та соціальної інженерії;
- розуміння механізму вчинення кіберзлочинів;
- вміння приймати рішення та діяти в умовах обмеженого часу;
- достатній рівень фізичної підготовки для виконання оперативних завдань.

Також, студенти були поінформовані про вимоги до спецагентів:

- прагнення до якісних змін у сфері боротьби з кіберзлочинністю;
- громадянство України;
- вік від 21 року;
- вища освіта (бажано технічна);
- вільне володіння українською, англійською та російською мовами
- знання китайської мови буде перевагою;
- навички використання психології та соціальної інженерії ;
- розуміння принципів мережевої безпеки;
- досвід у перехопленні та аналізі мережевого трафіку;
- досвід програмування на мовах високого та низького рівня;
- досвід реверс-інжинірингу шкідливого програмного забезпечення;
- знання архітектури найбільш поширених операційних систем;
- досвід комп'ютерно-технічних досліджень;
- вміння приймати рішення та діяти в умовах обмеженого часу.

Також студенти з'ясували, що міністерство гарантує своїм майбутнім працівникам наступні опції: професійну підготовку за міжнародними стандартами, тренінги з протидії кіберзлочинності в Україні та за її межами, престижну роботу та гідну заробітну платню, а також роботу на сучасному обладнанні з використанням інноваційних технологій.

Це відео та інформація стосовно створення Міністерством внутрішніх справ кіберполіції зацікавила студентів та дала змогу ще раз переконатися у перспективності своєї майбутньої спеціальності та великому попиті на фахових інженерів електрозв'язку. Водночас вони усвідомили, що для отримання такої посади, важливим фактом є не тільки

знання своєї професії, а ще володіння спеціальними навичками, а саме – комунікативними, соціальними та мовними знаннями, та який великий конкурс вакансій їх очікує у майбутньому. На наступному етапі заняття в якості домашнього завдання студентам було запропоновано зробити доповіді з теми «Безпека інформації у різних країнах світу» та провести аналіз цієї проблеми. Студенти ще довго обговорювали цю тему інформаційної безпеки, ділилися думками та ідеями, а ми ще раз усвідомили правильність обраної теми та позитивний вплив на мотивацію щодо професійної діяльності майбутніх фахівців електрозв'язку.

Темою наступного заняття стала не менш актуальна, ніж попередня. Це «Використання інформаційно-комп'ютерних технологій і впровадження їх під час навчального процесу. Вступною лекцією стало ознайомлення студентів з цією проблемою. Під час лекції студенти дізналися, що виникнення та розвиток інформаційного суспільства (ІС) припускає широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті, що визначається багатьма чинниками.

По-перше, впровадження ІКТ у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої.

По-друге, сучасні ІКТ, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Це дає кожній людині можливість одержувати необхідні знання в постіндустріальному суспільстві.

По-третє, активне й ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам ІС і процесу модернізації традиційної системи освіти.

Важливість і необхідність впровадження ІКТ у навчання обґрунтовується міжнародними експертами і вченими. ІКТ торкаються всіх сфер діяльності людини, але, мабуть, найбільш сильний позитивний

вплив вони мають на освіту, оскільки відкривають можливості впровадження абсолютно нових методів викладання і навчання.

Як свідчать дослідження вчених, основними напрямками формування перспективної системи освіти, що мають принципово важливе значення для України, котра нині перебуває на етапі складних економічних перетворень, є такі:

- підвищення якості освіти шляхом її фундаменталізації, інформування учнів і студентів про сучасні досягнення науки у більшому обсязі та швидшими темпами;
- забезпечення більшої доступності освіти для різних верств населення;
- підвищення творчого потенціалу освіти.

Упровадження комп'ютера у сферу освіти стало початком революційного перетворення традиційних методів і технологій навчання та всієї галузі освіти. Важливу роль на цьому етапі, крім комп'ютерів, відіграють такі ІКТ: телефонні засоби зв'язку, телебачення, космічні комунікації, що переважно застосовуються в процесі управління процесом навчання і системах додаткового навчання.

Після прослухування лекції студентам було запропоновано:

- Обмін досвідом щодо використання інформаційно-комп'ютерних технологій у вигляді круглого столу;
- Міні-дискусія: переваги і недоліки інформаційно-комп'ютерних технологій.

Наступним етапом заняття було обговорення зі студентами їхнього домашнього завдання. Їм було запропоновано розробити план заняття з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій та впровадити їх під час презентації цього заняття. Далі робота в межах формувального експерименту з формування акмеологічної культури полягала у залученні майбутніх фахівців електрозв'язку до самостійної творчої роботи.

Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Рішення цього завдання навряд чи можливе тільки шляхом передачі знань у готовому виді від викладача до студента. Необхідно перетворити студента як пасивного споживача знань до активного творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її рішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність.

Реформа вищої освіти, що відбувається зараз в Україні, пов'язана за своєю суттю з переходом від парадигми навчання до парадигми освіти. У цьому плані слід визнати, що самостійна робота студентів є не просто важливою формою освітнього процесу, а повинна стати його основою. У зв'язку з тим, наступною педагогічною умовою, що сприяла формуванню акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку, було залучення студентів до самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки.

Нині з появою у ВНЗ інформаційних засобів навчання нестримно розвиваються такі організаційні форми, як дистанційне і відкрите навчання, навчання у комп'ютерних лабораторіях тощо. В якості джерел інформації все ширше використовуються електронні засоби і глобальні телекомунікаційні мережі Інтернет, а програми інтерактивного навчання все частіше застосовуються як практичні тренажери для формування і закріплення професійних умінь і навичок. При відборі сучасних методів навчання необхідно врахувати наступні критерії, відповідно до яких використані методи повинні:

- створювати атмосферу, в якій студент відчуває себе вільно і комфортно, стимулювати його інтереси, розвивати бажання практичного вживання іноземної мови;
- заохочувати студента в цілому, розвиваючи його емоції, почуття, тощо;
- стимулювати його мовні, когнітивні і творчі здібності;

- активізувати студента, роблячи його головною діючою персоною в навчальному процесі, яка активно взаємодіє з іншими учасниками цього процесу;

- створювати ситуації, в яких викладач не є центральною фігурою, тобто, студент повинен усвідомити, що вивчення іноземної мови пов'язано з його особистістю і інтересами, а не з прийомами і засобами навчання, які використовує викладач;

- навчити студента працювати над мовою самостійно на рівні його фізичних, інтелектуальних і емоційних можливостей - одночасно забезпечити диференціацію і індивідуалізацію навчального процесу;

- передбачити різні роботи в аудиторії: індивідуальну, групову, колективну, в певній мірі, стимулюючи активність студентів, їхню самостійність, творчість.

Реалізація методу навчання здійснюється через використання низки прийомів навчання, різноманітних підходів та робочих технік. «Прийоми навчання – сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної (допоміжної) мети конкретного методу» [253].

Метою навчання іноземної мови в технічному закладі на сучасному етапі є оволодіння студентами комунікативними компетенціями, що дозволяють реалізувати їхні знання, вміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань в реальних життєвих ситуаціях. Іноземна мова виступає як засіб комунікації, спілкування з представниками інших націй. Отже, ми вважаємо, що в сучасному технічному закладі не має бути місця для таких процесів, як зазубрювання, бездумне завчання текстів на іноземній мові, що не мають практичної цінності для майбутньої життєдіяльності студентів. Студенти мають бути підготовлені на основі якісного сучасного аутентичного навчального матеріалу до свідомого використання іноземної мови в подальшому житті та роботі. Адже впевнене знання іноземних мов є зараз і продовжуватиме залишатися надалі однією з провідних вимог роботодавців. Якісна мовна

підготовка студентів-інженерів не можлива без використання сучасних освітніх технологій.

Сучасні технології в освіті – це професійно-орієнтоване навчання іноземної мови, проектна робота в навчанні, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з іноземних мов (система мультимедіа), дистанційні технології в навчанні іноземних мов, використання інтернет-ресурсів, створення презентацій в програмі PowerPoint, навчання іноземної мови в комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта), новітні тестові технології (створення банку діагностичних матеріалів з курсу навчального предмета «Іноземна мова» для проведення комп'ютерного тестування з метою контролю навчання студентів).

На цьому етапі розвитку методичної науки основними методами навчання іноземних мов є комунікативний метод. Для технічного закладу цей метод є найбільш доречним, тому що у процесі навчання за цим методом студенти набувають комунікативної компетенції - здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Вони навчаються комунікації у процесі самої комунікації. Навчальний зміст: тексти повинні показувати конфлікти, які спонукають студента до висловлення власної думки. Керування навчанням здійснюється не через граматику, а скеровується комунікативними інтенціями (намірами). Студент опиняється в центрі навчання. Мовна площина: домінування мовного продукування над мовною правильністю, коректністю, помилки допускаються. Мова стає засобом комунікації. При цьому використовуються вправи комунікативного спрямування. Відповідно усі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією (information gap, choice, feedback).

Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями мови. Мовленнєва взаємодія студентів інколи,

хоч і далеко не завжди, проходить за співучастю викладача в найрізноманітніших формах: відкритих парах, тріадах, невеликих групах, з усією групою. З самого початку студенти оволодівають усіма чотирма видами мовленнєвої діяльності на понадфразовому і текстовому рівнях при обмеженому використанні рідної мови. Переваги методу: студенти вдосконалюють навички усного мовлення, долається страх перед помилками. Недоліки методу: не надається належної уваги якості мови, комунікативна компетенція досить таки швидко досягає своїх меж.

Метод рольової гри. Рольова гра є активним методом навчання, засобом розвитку комунікативних здібностей студента. Рольова гра пов'язана з інтересами студентів, є засобом емоційної зацікавленості, мотивації навчальної діяльності. Рольова гра виступає активним способом навчання практичного володіння іноземною мовою. Рольова гра допомагає подолати мовні бар'єри студентів, значно підвищує обсяг їх мовленнєвої практики.

Сучасна комунікативна методика пропонує широке впровадження в навчальний процес активних нестандартних методів і форм роботи для кращого свідомого засвоєння матеріалу. У практиці виявили досить високу ефективність таких форм роботи як індивідуальна, парна, групова і робота в команді [253].

Найбільш вживані форми парної і групової роботи в технічному закладі це:

- внутрішні (зовнішні) кола (inside/outside circles);
- мозковий шторм (brain storm);
- читання зигзагом (jigsaw reading);
- обмін думками (think-pair-share);
- парні інтерв'ю (pair-interviews) та інші.

Отже, під час розглядання деяких інноваційних методичних технологій неможливо не визнати, що конкретні сучасні концепції навчання іноземній мові доволі оригінальні, цікаві та інформативно-

значущі як в теоретичному, так і в практичному значенні, оскільки дозволяють поглянути на такі складні явища як володіння мовою, спілкування, не тільки зі своєї точки зору, а також з позиції їх осмислення іншими – американськими та англійськими дослідниками. Це у свою чергу, деякою мірою підвищує рівень професійної компетенції викладача іноземної мови, що в принципі необхідно в його практиці викладання, щоб йти в ногу з часом

Електронне навчання є передусім навчанням в інтерактивному, дистанційованому форматі через мережу Інтернет, локальну внутрішньокорпоративну мережу (інтранет). Освітня практика засвідчує його перспективність, оскільки, в першу чергу, воно розраховане на вдосконалення студентами умінь і здатності працювати самостійно, вести власне дослідження, а також сприяє розвитку почуття відкриття, творчого відчуття, переміщення студента в реальність майбутньої професії.

Аналіз провідного зарубіжного досвіду організації самостійної роботи студентів у ВНЗ дав змогу виділити такі прийоми: симуляції (інтерактивні імітатори реальних ситуацій), складання розумової карти, Бортовий журнал, Подвійні (двочастинні) щоденники, стратегія Трьохприватні щоденники, веб-квест. Одним з інноваційних способів організації СРС у зарубіжних ВНЗ є симуляції (інтерактивні імітатори реальних ситуацій), які вважаються одними з найефективніших і сучасніших практичних навчальних технологій електронного навчання. Симуляції вже набули широкого поширення.

Навчання за допомогою симуляцій розроблене та запропоноване англійськими і французькими ученими (Х. Злиштоном, Е. Персивалем, Д. Джонсом, Ф. Дзбизе, А. Пакто та ін.). Симуляція - це переміщення людей у «фіктивні, імітуючи реальні» ситуації з метою навчання або отримання оцінки виконаної роботи, це навчання дією або у дії. Симуляція розвиває швидкість реакції у відповідь; розвиває здатність оцінювати

інформацію і розпоряджатися нею, допомагає розвинути здатність вирішувати професійні завдання [290].

Викладач створює навчальні ситуації, що провокують студента на помилку. Студент провокують та спонукають на пошук альтернативного нестандартного шляху вирішення проблеми, розвиток інтуїції, подолання критичних ситуацій, помилок.

Упродовж цього завдання викладач надавав так звану «згасаючу допомогу», від англ. «скеффолдинг» - це метафора, що описує особливий тип процесу інструктажу, яка має місце в ситуаціях взаємодії викладача (чи іншого джерела) і студентів за рішенням навчальних завдань. «Згасаюча допомога» з боку викладача на початку навчання може бути частою і змістовною, а до завершення курсу значно зменшується або взагалі відсутня. Залежно від виду симуляцій, ментором може бути не лише людина, але і сам комп'ютер (віртуальний ментор). Цей метод використали на наступному занятті.

Тема заняття була «Інтерв'ю у потенційного роботодавця».

Наступний прийом організації самостійної роботи студентів - складання розумової карти. Автори цієї методики Т. та Б. Бьюзени. Складати розумову карту треба в центрі чистої сторінки, трохи розгорнувши її. Студенту необхідно підібрати зображення для вираження основної ідеї. При складанні карти потрібно використовувати різні кольори, що стимулює творче мислення і візуальні центри мозку, захоплює увагу очей, притягує інтерес. Наступним кроком студент приєднує до центрального образу головні відгалуження та приєднує до них галузі другого і третього рівнів. При цьому відгалуження треба робити викривленими, а не прямими, тому що мозок набагато сильніше притягають викривлені лінії, які ми частіше бачимо в природі. Крім того, викладач повинен повідомити студентів, що потрібно писати по одному слову на рядку, тому що кожне окреме слово або образ генерують свій власний величезний масив творчих думок. Студенти повинні

використовувати образи та зображення, які стимулюють нові творчі асоціації.

Наступний прийом - «Бортовий журнал». Суть його полягає у такому:

- упродовж 10-15 хвилин викладач читає лекцію для усієї аудиторії;
- студенти упродовж 5 хвилин заповнюють свої «бортові журнали» (ключові слова, малюнки, зв'язок з досвідом тощо);
- студенти в парах, а потім у групі обговорюють зміст своїх журналів, відповідають на запитання один одного, а в деяких випадках - звертаються за консультаціями до викладача (5-8 хвилин);
- викладач обговорює «бортові журнали» з усією аудиторією, прояснює незрозумілі моменти, відповідає на загальні запитання, обговорює із студентами зв'язок інформаційного сполучення з «реальним» життям (5-10 хвилин);
- викладач читає новий уривок лекції і цикл повторюється;
- по завершенню студенти виконують завдання «бортового журналу» і оцінюють свою участь у роботі [280].

Сучасні програмні засоби і методи роботи з різнобічною інформацією, розміщеною в Інтернеті, дають можливість вирішувати педагогічні завдання по-новому. Це стосується і організації самостійної роботи студентів. Одним із таких способів сучасної організації процесу навчання у ВНЗ є самостійна робота студентів з використанням можливостей телекомунікаційних мереж із метою створення тематичних веб-квестів .

«Quest» у перекладі з англійської мови - це тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний із пригодами або грою. Також термін слугує для позначення одного з різновидів комп'ютерних ігор. Веб-квест (web-quest) в педагогіці - проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Цей вид діяльності

розроблений у 1995 році в державному університеті Сан-Дієго дослідниками Б. Додж і Т. Марч.

У порівнянні з іншими видами завданнями, розробленими на основі ресурсів Інтернету, такими як тематичний список посилань (Hotlist), мультимедійний альбом (Multimedia Scrapbook), пошук скарбів (Treasure/Scavenger Hunt), колекція прикладів (Subject Sampler), веб-квест є найбільш складним і цікавим як для студентів, так і для викладача. Веб-квест спрямований на розвиток у студентів навичок аналітичного і творчого мислення. Викладач, який створює веб-квест, повинен мати високий рівень предметної, методичної та інфокомунікаційної компетентності. Тематика веб-квестів може бути найрізноманітнішою, проблемні завдання різняться мірою складності [281].

Результати виконання веб-квесту, залежно від матеріалу, що вивчається, можуть бути представлені у вигляді усного виступу, комп'ютерної презентації, есе, веб-сторінки тощо. Веб-квести створюються для того, щоб раціонально використовувати час самостійної роботи студентів, швидко знаходити необхідну різноманітну інформацію, використовувати отриману інформацію у практичних цілях і для розвитку навичок критичного мислення, аналізу, синтезу і оцінки інформації. Веб-квести краще всього підходять для роботи в міні-групах, проте існують і веб-квести, призначені для роботи окремих студентів.

Додаткову мотивацію при виконанні веб-квесту можна створити, запропонувавши студентам вибрати ролі (наприклад, учений, журналіст, детектив, архітектор) і діяти відповідно до них.

Далі, опишемо наступне заняття - веб-квест. Вживання цього методу максимально сприяло розвитку творчої самостійності студентів, оскільки, при виконанні такого завдання, студент повинен не тільки здійснити пошук інформації на задану тему, а ще проаналізувати та провести свій власний аналіз того, що знайде, проявити свою творчість. А цей самий

прояв є однією з умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку.

Отже, темою веб-квесту, було обрано «Хронологічна історія розвитку комп'ютерів».

На вступному етапі цього заняття, викладач пояснив значення терміна «веб-квест» та презентував кілька прикладів веб-квестів, які використовувалися раніше на заняттях англійської мови. Суттю цього веб-квесту було пошук всієї існуючої інформації на задану тему з усіх доступних інтернет-ресурсів та аналіз з подальшою хронологічною обробкою знайденого матеріалу. Обраний матеріал було запропоновано презентувати у довільному вигляді - есе, газета, доклад, відео-презентація.

З метою зробити цей квест більш ігровим та цікавим, викладач розбив групу на дві команди. Кожна команда повинна була підготувати свою власну презентацію та провести пошук матеріалу, а наступне заняття провести у вигляді конкурсу. Умови та завдання для обох команд були однаковими - їм надавався список інтернет-ресурсів, які вони мали вивчити та проаналізувати.

На наступному занятті студенти обох команд презентували своє домашнє завдання у вигляді відео-презентацій. Весь матеріал був ретельно проаналізований, а головне хронологічно розподілений по датам. Обидві команди талановито продемонстрували свої здібності працювати самостійно, але все ж друга команда попрацювала і підійшла до поставленого завдання більш професійно. Студенти другої групи знайшли додатково дуже цікаві факти стосовно історії виникнення комп'ютерів, та їхня презентація була більш інформативною та точнішою. Після анонсування результатів конкурсу та об'явлення переможців, студенти обох команд обмінювалися враженнями та думками стосовно виконаної роботи. Їм сподобалися самостійна робота у вигляді веб-квесту та такий нестандартний спосіб пошуку інформації, при якому головне місце займає творчість.

На наступному занятті було анонсовано та запропоновано студентам у вигляді самостійної роботи, їх підготовка та участь у 70-тій науково-технічній конференції професорсько-викладацького складу, науковців, молодих вчених, аспірантів і студентів. Участь і підготовка до таких наукових закладів, безумовно, потребувала від студентів певних знань і вмінь проведення публічних виступів. Вибір теми доповіді мав бути дуже ретельним та сама доповідь бути водночас актуальною та інформативною і зуміти зацікавити слухачів. Тому на наступному етапі заняття викладачем була презентована міні-лекція про те, як успішно самостійно готуватися та виступати з доповіддю на конференціях. Із цієї лекції студентам стало відомо, що інформація, що міститься в доповіді, розрахована на підготовлену аудиторію, готову до сприйняття, обговорення та розв'язання проблем.

Максимальний результат буде досягнуто, якщо учасники зібрання будуть завчасно ознайомлені з текстом доповіді. Тоді можна очікувати активного обговорення, аргументованої критики, присутніх доповнень і плідно вираженого рішення. Також студентам стало відомо про підготовку до доповіді.

Надалі в якості самостійного домашнього завдання, студентам було запропоновано підготувати доповідь до конференції (регламентом 5 хвилин) та виступити з нею на занятті перед своєю групою.

До інноваційних навчальних методів можна віднести: навчання з комп'ютерною підтримкою (CALL), ситуацію, представляють свої ідеї та варіанти розв'язання проблеми метод сценарію (storyline method), метод симуляцій, метод каруселі, метод навчання за станціями, метод групових пазлів, метод рольової гри, метод «кейз-стаді» (робота над проблемними ситуаціями, студенти розглядають проблему, аналізують в ході дискусії). Метод сценарію (storyline method) заснований на поєднанні запланованих навчальних змістів, з інтересами та ідеями студентів. Отримуючи «імпульси» від викладача (так звані ключові питання), студенти роблять

свій внесок в створення історії. Цей метод обходиться без текстових підручників. Мова йде про творче планування, підбір гіпотез, переживання, систематизацію та презентацію роботи. Спроектвана історія містить також елементи драми та рольової гри. Викладач задає лише рамки дії та представляє окремі епізоди. Студенти ставлять свої питання та знаходять самі на них відповіді.

Метод навчання реалізується поступово, за станціями. Навчальна техніка, згідно якої студенти виконують роботу над навчальним матеріалом, який упорядкований у вигляді станцій (студенти отримують робочі плани з обов'язковими та вибірконими завданнями). При навчанні за станціями у студентів є можливість вибору стосовно розподілу часу, послідовності виконання завдань та соціальної форми, що використовується (індивідуальна робота, парна робота, групова робота). Таким чином, студенти при використанні цього методу навчаються планувати свій час, опановують самооцінку та аналіз власного навчального успіху, планування та проведення етапів роботи. Робота за станціями дозволяє здійснювати диференціацію за здібностями, інтересами студентів, згідно ступеню складності завдання.

Метод симуляцій. Особливо в навчанні іноземної мови студентів інженерних спеціальностей вишів можна з успіхом застосовувати метод симуляцій. У кібернетиці цей термін використовується для моделювання та імітації реальності. У навчанні мова йде про різноманітні симуляційні ігри, які надають студентам можливість відпрацювати свої навички, застосовувати знання з метою вирішення тієї чи іншої задачі в так званому «безпечному середовищі», яке імітує реальні ситуації, наприклад, щодо роботи в компанії. Симуляція надавала можливість студентам спробувати себе в певній ролі - керівника, президента компанії, дає можливість дослідити систему роботи певного підприємства. Перед учасниками гри ставили певні завдання - заключити договір, провести перемовини, тощо. Симуляції характеризуються високим ступенем зацікавленості учасників,

що цілком поринають у гру, втілюються у свою роль, вболівають за результат роботи, оскільки від командного духу, швидкості прийняття рішень залежить загальний результат гри. Завдяки симуляції формується навичка самоаналізу та самопізнання своєї діяльності у майбутніх фахівців електрозв'язку, розвивається вміння працювати в команді. Симуляції впорядковують знання студентів, готують їх до необхідності прийняття в майбутній діяльності швидких та вмотивованих рішень [253].

Отже, під час застосування деяких інноваційних методичних технологій неможливо не визнати, що конкретні сучасні концепції навчання іноземній мові доволі оригінальні, цікаві та інформативно - значущі як в теоретичному, так і в практичному значенні, оскільки дозволяють поглянути на такі складні явища як володіння технічною мовою, спілкування, не тільки зі свого погляду, а також з позиції їх осмислення іншими – американськими та англійськими дослідниками. Це, у свою чергу, деякою мірою підвищує рівень професійних досягнень майбутніх фахівців електрозв'язку, що в принципі необхідно в його практиці, щоб йти в ногу з часом.

Наступне заняття було присвячене рольовим іграм-симуляціям. Заздалегідь була обрана тема, розподілені ролі так, щоб усі студенти мали змогу підготуватися до цієї гри. Тема цієї гри – «Як отримати позику в банку?». Суть цієї гри полягала у тому, як три групи молодих людей-студентів з маленького містечка, які не мають певного досвіду у веденні бізнесу, прийняли рішення взяти позику в місцевому банку. Всі вони написали звернення до керівництва банку з проханням надати їм гроші для початку їхнього нового діла. Задача працівників банку провести інтерв'ю з кожною групою молодих людей, підготувати певні питання, щоб з'ясувати, хто з них максимально грамотно та вдало підготував свій попередній бізнес-план.

Завданням молодих позичальників було підготувати як можна більше фінансових аргументів, які б змогли переконати кредиторів та

отримати позику. Отже, ролі були такими: молодий менеджер-асистент, працівник банку, який займається питаннями про надання позики бізнесменам та його помічники, три групи молодих початкових бізнесменів, кожна з яких має бажання відкрити своє власне діло. Перша група хотіла б відкрити свій власний спеціалізований магазин ігрових комп'ютерних дисків та програмного забезпечення. Друга група хотіла б придбати вже існуючий бізнес пов'язаний з продажу піци та доставкою її на певну адресу. Бізнес дуже прибутковий та більшість мешканців містечка коштували та відвідують цю піцерію і тому нові власники закладу не будуть змінювати назву та адресу цього закладу. Третя група студентів, яка вже надавала консультаційні послуги населенню та дає поради відповідно до того, яке комп'ютерне обладнання придбати та як створювати свої власні інтернет-сторінки. Ця група повинна була мати бажання придбати більше комп'ютерів, щоб мати змогу створювати ще додаткові програми.

Таким чином, викладач заздалегідь розподіляв усі ролі та складав сценарій таким чином, щоб усі студенти були задіяні у процесі гри, яка відбувалася на наступному занятті.

Після проведення гри студенти ділилися враженнями, обговорювали найбільш захоплюючі моменти, обмінювалися думками та ідеями щодо наступного заняття-гри. Впродовж всього часу підготовки до гри та під час самої гри, студенти проявили своє нестандартне мислення та творчий потенціал. Такого роду самостійна робота, безумовно, сприяла розкриттю їхніх талантів, що, у свою чергу, спонукало студентів та давало натхнення йти далі, продовжувати навчання, набиратися досвіду, необхідного для майбутнього професійного росту. Все це, безумовно, сприяло формуванню акмеологічної культури майбутніх інженерів електрозв'язку.

Наступне заняття теж проходило у формі ділової гри. Тема гри була «Аукціон знань». Суть цієї гри полягала в тому, що кілька студентів (гравців) прийшли нанімаються на роботу на посаду ІТ-менеджера в дуже

відому та впливову телекомунікаційну компанію. У зв'язку з тим, що попит та конкурс на цю посаду був великий, потенційний роботодавець створив тест-змагання, який складався з декількох завдань для усіх учасників та назначив журі, яке і мало оцінювати результати цього змагання. Після підведення підсумків та оголошення результатів, роботодавець мав оголосити ім'я переможця, якого він брав на цю посаду.

Отже, всім учасникам оголосили перше завдання змагання. Це було: вміння написати власне резюме за пропонованою схемою. В ньому учасники мали освітити такі питання, як:

- прізвище, ім'я, адреса;
- цілі та прагнення;
- короткий опис біографії;
- обов'язки;
- професійний досвід;
- освіта;
- власна характеристика;
- рекомендації попередніх роботодавців.

Наступне завдання мало назву «Як ти вмієш розмовляти англійською?» Робота була організована у вигляді аукціону. Суттю цього завдання було підібрати максимальну кількість синонімів та схожих за змістом словосполучень, а потім вжити їх у реченнях.

Отже, учасники мали підібрати синоніми до таких слів, як:

- Посада (position);
- обов'язки (responsibilities);
- перспективна організація (authoritative company);
- заробляти (to earn);
- бути вдячним (be grateful);
- приймати з задоволенням (to take on with pleasure);
- чекати з нетерпінням (to look forward to).

Потім, всі ці слова та їх синоніми учасники мали вживати у таких реченнях та словосполученнях, як: претендувати на посаду, про вакансію у вашому ІТ-департаменту, я звик працювати самостійно, з належною мірою відповідальності, закінчити курси ІТ-менеджера, працювати у перспективній організації, заробляти 5000 грн. на місяць, вдячний за те, що ви запропонували мені цю посаду, з задоволенням приймаю цю посаду, з нетерпінням чекаю початку роботи.

Надалі пропонували тест на перевірку здатності працювати у колективі та зокрема, у парі з певним видом завдань. Учасники мали скласти діалоги та розіграти їх згідно ролей. У діалогі фігурували дві ролі-начальника відділу кадрів та претендента на посаду ІТ-менеджера. Метою учасників змагань було: проявити всі свої вміння спілкуватися з людьми та дізнатися як можна більше інформації відповідно друг друга, як це робиться під час інтерв'ю.

Питання для інтерв'ю розкривали такі аспекти, як: ім'я, попереднє місце роботи, попередня посада, наявність рекомендацій та відгуків, знання іноземної мови та здатність розмовляти та писати цією мовою. Потім учасник, який відповідав на запитання, заповнює анкету. На другому етапі цього завдання учасник, який мав роль претендента на посаду ІТ-менеджера, мав подзвонити на фірму, в якій він мав працювати та задати їм запитання:

1. Чи отримали ви мого супровідного листа та резюме?
 2. Коли назначена кінцева дата завершення подання заяви?
 3. Вам потрібні рекомендаційні листи чи якісь відгуки?
 4. Кому я маю зателефонувати далі?
 5. Чи необхідно для претендентів на цю посаду мати попередній професійний досвід?
1. Have you received my covering letter and resume?
 2. When is the deadline for application?
 3. Do you need a letter of recommendation or any other references?

4. Whom can I contact for further information?

5. Is it necessary for applicants to have commercial experience?

Таким чином, журі мало змогу оцінювати обох учасників цього змагання-тесту, тому що обидва брали участь як у складанні питань для інтерв'ю, так і у складанні відповідей на них.

І останнім завданням цього змагання в рамках ділової гри став тест «Вміння швидко міркувати». Суть цього тесту була такою. Кожному учаснику видавався конверт з фрагментами тексту. Текст був порізаний на частини. Всім учасникам потрібно було скласти усі частини тексту таким чином, щоб стало можливо його прочитати, ніби скласти пазл. Переможцем мав стати той учасник, який першим склав вірно усі частини тексту.

Після проведення усіх завдань змагання, судді підводили підсумки, підраховуючи бали всіх учасників. Переможець був призначений та був офіційно назначений на нову посаду керівником компанії.

Після закінчення цієї гри та підведення результатів, наступним прийомом, який був застосований на занятті з англійської мови, як, на наш погляд, сприяв формуванню акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку, мав назву «Ажурна пилка». Цей прийом допоміг заохочути до навчання один одного, дав змогу засвоїти значну кількість інформації за обмежений час. Студенти повинні були підготуватися до роботи в різних групах: домашній, члені якої отримали завдання, вдома добирали інформацію, засвоювали та обговорювали її у групі; експертній, утвореній у класі викладачем із студентів – представників з кожної домашньої групи, що розробляла певну тему. Завдання полягало в тому, що кожному представнику «домашньої групи» треба було повідомити присутнім про свою тему, з членом групи обговорити всі доповіді, узагальнити їх і зробити висновок.

Отже, студенти були поділені на чотири домашні групи. В кожній групі було по 4 представника. Завданням для представників першої

домашньої групи було вивчити та потім обговорити усі типи комп'ютерних систем. Вони мали проаналізувати також всі переваги та недоліки кожної системи. У якості плану викладач давав декілька запитань з теми :

1. Який самий потужний тип комп'ютерної системи ви знаєте?
2. Де використовуються такі типи систем?
3. Який тип комп'ютерів ви маєте змогу переміщувати?
4. Для чого служить USB ?
5. Як виглядають планшети?
6. Що дозволяють робити (які опції) мають персональні цифрові асистенти?

Завданням для представників другої «домашньої» групи було підготувати доповідь про всі існуючі професії, пов'язані з комп'ютерами. Також, охарактеризувати задачі та обов'язки кожної з них.

Завданням для представників третьої «домашньої» групи було описати та надати характеристики всіх пристроїв вводу , за допомогою яких ми мали можливість вводити інформацію у комп'ютер.

Завданням для представників четвертої «домашньої» групи було описати гри, викладач підводив підсумки зі студентами. Студенти вкотре, підкреслили важливість та актуальність проведення таких видів творчої самостійної роботи у вигляді реального інтерв'ю з майбутнім роботодавцем. Вони висловили думку, що така симуляція-гра допомагла відчувати та побачити свої сильні та слабкі сторони у своїх знаннях, стимулювала йти далі та налаштовувала на професійне зростання, тим самим, допомагала формувати та розвивати свою акмеологічну культуру.

Було презентовано ще кілька прийомів інтерактивного навчання, які найбільше підходять до використання під час самостійної творчої роботи надати характеристики всіх пристроїв виводу, за допомогою яких ми отримували інформацію з комп'ютера.

На занятті, під час проведення «Ажурної пилки», викладач назначив по одному експерту з кожної «домашньої» групи та створював експертну

групу, яка мала оцінювати висупи представників «домашньої» групи та приймати потім рішення щодо переможців.

Представники домашніх груп виступали зі своїми доповідями з обраної теми один, доповнюючи одного, та потім відповідали на питання експертів.

Після проведення заходу «Ажурна пилка», всі студенти висловили свою думку стосовно результатів, обмінювалися враженнями щодо процесу підготовки до заходу та власне, його проведенням. Усім сподобався цей прийом самостійної роботи в ігровій формі, що неодноразово доводило ефективним залучення майбутніх фахівців електров'язку до творчої самостійної роботи.

Третьою педагогічною умовою формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку у рамках експерименту було забезпечення професійної рефлексії студентів.

Рефлексивна діяльність студента розвивала його здатність бачити проблеми особистої діяльності, модифікувати їх за рахунок власних внутрішніх ресурсів, самостійно здійснювати особистий вибір, нести відповідальність за прийняті рішення. Саме тому розвиток професійної рефлексії став необхідною якістю для студента і важливою педагогічною умовою для формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку.

У реальному навчальному середовищі сучасних вишів існує багато методів, які забезпечують професійну рефлексію: використання різного роду ігор, об'єднаних у навчальні сесії (О. Анісімов, Г. Щедровицький), культивування механізмів особистісної та інтелектуальної рефлексії в ситуації лабораторного експерименту шляхом вирішення нестандартних творчих завдань (В. Зарецький, І. Семенов), організація спільної діяльності під час проведення психологічних тренінгів (І. Вачков) тощо [12].

Аналіз усіх сучасних прийомів та методів, які застосовуються на заняттях англійської мови під час навчання професійній рефлексії, дав нам

змогу розробити та використати план прийомів, вправ та заходів для формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Був розроблено цикл занять, на кожному з яких було проведено вправи та вжито прийоми, спрямовані на забезпечення професійної рефлексії.

На першому занятті и проведено першу вправу у вигляді гри, яка мала назву «акваріум». Суттю цієї гри була такою: учасники об'єднувалися у групи з 4-6 осіб та ознайомлювалися із завданням. Одна з груп займала місце в центрі аудиторії, отримувала інструкцію щодо проведення групової дискусії: «Прочитайте завдання вголос; обговоріть його в групі, за 3-5 хвилин дійдіть спільного рішення або підсумуйте дискусію». Після завершення відведеного часу група поверталася на місце. Коротке обговорення того, що почули всім класом: чи погоджуєтеся ви з думкою групи? Чи була ця думка достатньо аргументованою? Також, вживали рефлексивні запитання: для чого ми це робили? Як себе відчуваємо? Потім інша група займала місце в центрі кола. Наступна група могла обговорювати інше питання або іншу проблему. Під час дискусії обговорювалася тема «Надмірне стеження та відсутність приватності у комп'ютерному середовищі». Група, яка займала місце в центрі аудиторії, мала обговорити цю проблему, виявити всі боки, як негативні, так і позитивні. Решта студентів мала слідкувати за дискусією у групі, ставити питання до неї та коментувати кожне висловлювання. Потім усі разом підводили підсумки та аргументували своє погодження або непогодження з думкою одні одного.

Головною думкою групи стало те, що сьогодні, через небезпечну загрозу тероризму, в тому числі і кібертероризму, людство, безумовно, змушено, шукати нові, більш потужні захисти своєї безпеки. Одним з таких заходів є збільшення контролю через електронні гаджети та відеоспостереження у всіх громадських місцях. Але у цього методу безпеки є, як переваги, так і недоліки. З появою нових електронних

пристроїв, стало набагато зручніше здійснювати банківські транзакції, купувати квитки та сплачувати комунальні послуги, не виходячи з дому. Все це є перевагою нових електронних технологій та недоліком є те, що тепер кожну людину стало набагато легше відстежити за допомогою мобільних телефонів, комп'ютерів, камер відеоспостереження. Всі ці технології позбавили людей їхньої власної приватності, але навряд чи ми маємо змогу вплинути на це чи якось зупинити. Після висловлювання членів групи з цієї проблеми, решта студентів разом з викладачем обсудили всі моменти та надали аргументи до тих питань, з якими вони не погоджувалися.

На наступному етапі заняття було використано прийом «Коло ідей». Його метою прийому було залучення всіх до обговорення проблеми. Порядок проведення був такий: викладач описував дискусійну ситуацію, ставив питання та пропонував обговорити її в групах.

Після того, як минув час обговорення, кожна група представляла лише один аспект проблеми, що обговорювалася;

Члени групи висловлювалися по черзі, поки не було вичерпано всі варіанти відповідей. Під час обговорення теми на дошці складався список зазначених ідей;

Узагальнювалися висловлені думки, робилися підсумки. Темою дискусії була «Культурні відмінності та як вони впливають на ведення міжнародного бізнесу».

Одна група обговорювала питання : «Як культура впливає на бізнес?», а друга група мала вирішити, на яких питаннях слід зосередитись впродовж підготовки до відрядження закордон до іноземного партнера по бізнесу та які особливості існують у процесі ведення бізнесу та перемовин в даній країні.

Під час цього завдання студенти обох груп жваво дискутували, сперечалися, всі аргументували свої погляди, намагалися переконувати один одного. Після проведення цієї справи викладач запропонував

студентам обох груп зробити самоаналіз їхньої дискусії та відповідей на питання, визначити важливість вміння як переконувати свого партнера за допомогою аргументів, так і вислуховувати та поважати думку співрозмовника, тобто, підходити до дискусії рефлексивно, з розумінням того, що ти робиш та для чого. Студенти висловили думку, що такі вправи та прийоми забезпечують професійну рефлексію та, безумовно, є дуже корисними для розвитку в майбутньому їхньої акмеологічної культури.

На наступному занятті використовували метод «Два – чотири – усі разом». Цей метод, як і попередній, також був ефективний для розвитку навичок спілкування в групі, умінь переконувати та вести дискусію. Викладач надавав студентам змогу разом вирішити складну задачу-ділему.

Ситуація була такою: одна британська компанія займалася виробництвом та продажем комп'ютерного обладнання. Ринки збуту їх обладнання були розташовані у Північній Америці, Європі та Азії. Компанія мала намір розширити та відкривати новий ринок збуту в Південній Америці. Компанія мала двох основних та штатних менеджерів по продажах. Один відповідав за продажі обладнання в Європі, а другий мав займатись продажами у Північній Америці. Тепер хтось мав займатись і бути відповідальним за продажі та поставки товару у новому регіоні- Південна Америка. Перед компанією постало питання кому з двох менеджерів доручити вести справи у новому регіоні, чи можливо взагалі найняти нову людину, яка б була відповідальна за продажі у новому регіоні. Відкриття нового філіалу у компанії означало наявність ділових подорожей декілька раз на рік для налагодження стосунків з потенціальними клієнтами та партнерами. Також, регіон Південної Америки дуже відрізнявся своєю культурою та традиціями від Північної Америки і мав багато спільного з традиціями Іспанії. Тому, прийняття остаточного рішення для компанії було дуже складним, кому саме із менеджерів доручити новий регіон. Студентам надавалося завдання

розглядати ретельно обидві кандидатури, обговорити переваги, навички та вміння кожного з них та спільно обрати необхідне рішення.

Організація роботи під час проведення цього методу була такою:

1. Студентам ставили запитання для обговорення, дискусії або аналізу гіпотетичної ситуації. Після пояснення питання або фактів, наведених у ситуації, давали їм одну-дві хвилини для продумування можливих відповідей або рішень індивідуально.

2. Об'єднували студентів у пари і просили обговорити свої ідеї один з одним. Визначався час на висловлювання кожного в парі і спільне обговорення. Попередили, що пари обов'язково мали дійти згоди (консенсусу) щодо відповіді або рішення.

3. Об'єднували пари в четвірки і просили обговорити попередньо досягнуті рішення щодо поставленої проблеми. Як і в парах, прийняття спільного рішення було обов'язковим.

Наступне заняття було присвячене забезпеченню професійній рефлексії під назвою «Прес».

Цей метод використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання та необхідно чітко аргументувати позицію з проблеми, переконати інших у правоті. Алгоритм виступу доповідача має бути чітким і включати:

позицію – «Я вважаю, що...» (висловлення думки, пояснення точки зору),

обґрунтування: «...тому, що...» (наводиться причина появи цієї думки, докази на підтримку пропозиції).

Приклад: фраза продовжується «...наприклад...» і наводяться факти, що підтверджують думку, позиції та висновки: «Отже, я вважаю, що...» (висновок з того, про що йшла мова). Застосування цього методу, безумовно, викликало та сприяло формуванню професійної рефлексії у студентів, тому що виконання всіх завдань супроводжувалося аргументованими роз'ясненнями студентів щодо їхніх думок та ідей та,

тим самим здійснювався самоаналіз усіх дій на протязі всіх етапів завдання.

Викладач озвучував ситуацію, яку студенти мали обговорити та висловити думки щодо її вирішення. Ситуація була такою. Компанія, яка займалася продажем комп'ютерних програм, мала у своєму штаті 115 працівників: 40 консультантів з продажу, 50 технічних спеціалістів (програмісти, дизайнери комп'ютерних програм) та 25 працівників адміністративного ресурсу (бухгалтери, юристи та інші). Через фінансові труднощі, скорочення продажу продукції та підняття плати за аренду приміщення, компанія була змушена перейти працювати в менше приміщення з меншою платою за аренду. Та з цим, перед компанією виникало дуже складне питання-дилема. Цей факт означав, що в новому офісі для працівників компанії ставало менш індивідуального простору під час робочого дня. Водночас часто консультанти з продажу мали завдання за межами офісу та довгий час не знаходилися на робочому місці. Тому в керівництва й виникла ідея впровадити в роботу офісу такий формат, як «гарячий стіл». Це означало, що кожен стіл чи робоче місце не закріплювалося ні за одним конкретним працівником, а кожний з працівників займав те місце, яке було за фактом вільне на момент його прибуття на роботу.

Після оголошення ситуації з завданням, викладач запропонував студентам поміркувати кілька хвилин, зформулювати свої пропозиції щодо вирішення завдання та провести дискусію з висловлюванням всіх можливих ідей із заданої проблеми.

Цей прийом, який був спрямований на забезпечення професійної рефлексії, мав великий успіх серед студентів, а обговорення ідей та аргументація власних думок щодо вирішення проблеми та прийняття раціонального рішення зайняло набагато більше часу, ніж було заплановано раніше. Ця зацікавленість вправою доводить доцільність

вживання таких прийомів під час спроби забезпечення професійної рефлексії у студентів.

Наступним прийомом у рамках занять, спрямованих на забезпечення професійної рефлексії у студентів, став «Навчаючи – учусь». Він дозволяв передавати свої знання іншим. Його суттю було наступне: студентам роздавалися аркуші з конкретною інформацією. Вони повинні були ознайомитися з її змістом і передати одному з студентів групи, при цьому отримати також інформацію від іншого студента. Після спілкування студентів у парах представник від кожної групи повідомляв групі те, про що дізналися студенти під час спілкування. У процесі виконання таких вправ, студенти не тільки отримували нову інформацію, засвоювали її під час повторення, а й передавали свої знання іншим студентам, відчуючи себе у ролі т'ютера, що безумовно, сприяло забезпеченню їх професійної рефлексії.

Отже, студенти з кожної пари отримали аркуші з інформацією щодо різних типів комп'ютерних вірусів. Кожен студент мав опис конкретного типу вірусу, їх загроз та превентивних заходів боротьби з ними. Студенти мали ознайомитись з текстом на своєму аркуші, а потім переказати максимально наближено до тексту, студенту зі своєї пари. Після того, як студенти переказали інформацію один одному, вони мали доповісти отриману інформацію іншим студентам в групі. Наступним кроком, було обговорення всієї інформації в цілому та засвоєння матеріалу з викладачем.

Після проведення цієї вправи, студенти висловили думку, що такий оригінальний спосіб засвоєння нового матеріалу був для них дуже ефективним, а групова, сумісна робота на занятті тільки підбадьорила їх та надихнула на подальше вивчення нового матеріалу, який мав стати цікавим та корисним у майбутній професійній практиці.

Наступне заняття з нашого циклу було присвячене такому заходу, як «ток-шоу». Він вживався для залучення студентів до діяльності з набуття вмінь публічно виступати, а також для розвитку вміння самооцінки,

самоаналізу своєї діяльності, самостійно та усвідомлено готуватися до виступу, вчитися аналізувати власні думки та висловлювання, що без заперечень, сприяло забезпеченню професійної рефлексії у студентів та майбутніх фахівців електрозв'язку. Планом цього заходу передбачалося таке: оголошення теми дискусії, пропозиція висловити думку окремим студентам, які готувалися до дискусії із запропонованої теми, пропозиція глядачам поставити запитання до цих студентів (ті, які запитували і відповідали, повинні були роботи це в стислій, лаконічній формі згідно з регламентом).

Отже, темою ток-шоу стала «Роль інтернету в житті сучасної людини». Безумовно, тема дискусії викликала інтерес як у студентів, які готувалися до виступу, так і у студентів, які готували питання до доповідача.

Після проведення ток-шоу, кожен студент висловив думку та бажання продовжувати запропонований цикл вправ та прийомів, спрямований на забезпечення професійної рефлексії, тому що вони чітко почали усвідомлювати важливу роль та доречність професійної рефлексії під час формування акмеологічної культури.

Підсумовуючи роботу зі студентами, змогли дійти висновку про те, що за допомогою використання різноманітних методів та засобів підвищення професійно-орієнтованих знань та знань щодо способів самореалізації у професії майбутні фахівці електрозв'язку набули знаннєвої бази для розвитку мотивації до професійного самовдосконалення, усвідомили цінність самореалізації в професії, набули навичок креативного застосування знань та оптимізації зусиль для вирішення професійних завдань.

2.3. Експериментальна діагностика рівнів сформованості акмеологічної культури студентів-майбутніх фахівців електров'язку.

На констатувальному етапі експерименту було здійснено діагностування рівнів сформованості акмеологічної культури студентів за мотиваційно-орієнтаційним, ціннісно-самореалізаційним і креативно-саморозвивальним критеріями.

Діагностувальна методика включала: тест-питальник виміру потреби в досягненнях Ю. Орлова [202, с.43], методику діагностики особистості на мотивацію успіху й уникнення невдач Т. Елерса [250,с.56], тест-питальник «Оцінка ефективності саморозвитку як фактора досягнення акме» (модифікована анкета), тести Г. Олпорта «Діагностика реалізації потреби в саморозвитку» [250,с.135], «Діагностика рівня саморозвитку» Л. Бережної [250,с.249], тест реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. Бубнова [239,с.311], методику виявлення особистісної креативності Е. Тунік [250,с.119], «Мотиваційна структура особистості» В. Мільман [250,с.268], «Діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості» С. Петрова [239], «Діагностика мотивації досягнень» А. Мехрабіана [250,с.123]., «Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості» М. Молочникова [202], «Діагностика самоактуалізації особистості» А. Лазукина в адаптації Н. Каліна [250,с.399].

Опишемо специфіку тих методик, які було модифіковано відповідно вимог дослідження.

В межах гностичного компонента, за мотиваційно-орієнтаційним критерієм, вивчали рівень потреб в досягненні у майбутніх фахівців електров'язку. Для цього був обраний тест-питальник Ю. Орлова «Шкала оцінки потреби в досягненні», але дещо змінили інтерпретацію результатів у зв'язку з необхідністю введення не більше трьох рівнів: високий (від 17 до 22 бали), задовільний (від 11 до 16 балів), низький рівень (до 10 балів).

При виявленні мотивів вступу до технічного інженерного навчального закладу нас цікавив факт оцінки інженерної діяльності, оскільки ми розуміємо, що мотиви вибору професії не є вирішальним чинником у формуванні акмеологічної культури студентів. Вважаємо, що при відсутності позитивних мотивів вибору студентами професії інженера електрозв'язку, але за наявності потенційної позитивної оцінки деяких її аспектів, виражених у професійних сподіваннях студента, це може стати сприятливою умовою для розвитку позитивного ставлення, усвідомлення покликання й розвитку готовності до інженерної діяльності.

На етапі констатації у ЕГ рівень мотиваційної спрямованості інтересів та потреб був високий, а в КГ рівень мотиваційної спрямованості, навпаки, був дуже низький та превалювали мотиви інтересу до роботи з сучасними технологіями інженерії, престиж навчання у вищому закладі та продовження сімейних традицій.

У результаті теста було з'ясовано, що бажання студентів працювати з сучасними інженерними технологіями свідчить про наявність потреби, яка задовольняє їх внутрішній інженерний інтерес. Продовження сімейних традицій свідчить про уявлення студентів, що легше навчатися тій професії, про яку щось відомо від батьків (де вони працюють, де допоможуть працевлаштуватися).

У групі КГ рівень успішності був нижче, ніж у групи ЕГ, але студенти цієї групи були працюючими і на наш погляд, мали гарні перспективи для подальшого саморозвитку та самовдосконалення своїх професійних якостей.

Також, важливим кроком для виявлення сформованості акмеологічної грамотності, була діагностика рівня мотивації у майбутніх фахівців електрозв'язку.

Виявив рівень мотивації тест Т. Елерса «Діагностика особистості на мотивацію до успіху й уникнення невдач». Було адаптовано інтерпретацію результатів введенням трьох рівнів: високого – понад 21 бали,

задовільного – від 11 до бали, низького – від 1 до 10 балів. Студентам була запропонована 41 обставина, на кожна з яких вони мушили дати відповіді «ТАК» чи «НІ».

Після обробки результатів цього тесту, було виявлено, що у більшій кількості студентів ЕГ рівень мотивації високий. Згідно використаній нами методики, це може спричиняти надмірну самокритичність до власних можливостей. При цьому особа може зазнавати надмірного хвилювання та страху зазнати невдачі. Підсвідома зневіра у власні сили викликає у студентів меншу готовність до ризику, особистісну скованість. У результаті при надмірній мотивації до успіху людина може втрачати віру в те, що вона доб'ється бажаного.

У ЕГ рівень мотивації задовільний. Згідно методики, вони здатні йти на середнього рівня ризик для досягнення бажаного, схильні орієнтуватися на власні сили, гнучко і наполегливо досягатися поставленої мети.

У більшості опитуваних студентів групи КГ навпаки, рівень мотивації низький, вони не прагнуть досягти перемоги, не схильні докладати власних сил у працю, апатичні, пасивно ставляться до життя. При такій мотивації людина не боїться ризикувати, вона не є скованою у своїх діях, бо можлива невдача не надто хвилює її.

Для виявлення рівня сформованості другого компонента акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку, аксіологічного, в межах ціннісно-самореалізаційного критерія, було застосовано такі методики, як бесіда з метою виявлення у слухачів розуміння ними суті акмеологічної культури і потреби в її формуванні, тестові завдання з професійно-лінгвістичних дисциплін, опитування студентів для виявлення рівня адекватної самооцінки їх потенціалу та рівня їх намагань.

Також було використано тест Г. Олпорта для діагностики рівня реалізації потреб у саморозвитку майбутніх фахівців електрозв'язку.

Водночас за допомогою цього опитування, мали змогу оцінити рівень сформованості творчого компонента акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Студентам було запропоновано відповісти на низку запитань стосовно їх життєвих цінностей та їх ставлення до самовдосконалення в професійній діяльності.

Усі запитання розділили на чотири групи, залежно від їх спрямованості. Перша група запитань була спрямована на ціннісну орієнтацію самоздійснення. Друга група запитань була пов'язана з адекватною оцінкою студентами їхнього потенціала та рівнем їх намагань.

Треття група запитань стосувалася рівня креативності в процесі саморозвитку, та остання, четверта група запитань, включала запитання для виявлення рівня рефлексивної саморегуляції.

Після цього, було проаналізовано відповіді студентів.

Далі, наступним тестом для виявлення рівня сформованості третього компонента акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку, творчого, за креативно-саморозвивальним критерієм, був обраний тест Л.Н.Бережнова. Тест Л. Бережнвої «Діагностика рівня саморозвитку» давав змогу визначити рівень прагнення до саморозвитку, самооцінку своїх якостей, які сприяли саморозвитку та оцінку можливостей реалізації себе у професійній діяльності. Нами була розроблена нова інтерпретація результатів за даною методикою визначення рівня прагнення до саморозвитку. Розподіл за рівнями виявився таким: високий – 40-54 бали, задовільний – 30-39 бали, низький рівень – 18 - 29 бали. Також подібна робота була проведена у ході інтерпретації результатів зі методикою визначення рівня самооцінки особистістю своїх якостей. Розподіл за рівнями виявився таким: високий – 15-18 балів, задовільний – 12-14 балів, низький рівень – 1-11 балів. Тест включав 18 питань, на кожне з яких можна було надати три припустимих відповіді. (див. додатки). Перед студентами обох груп було поставлено низку питань, зокрема: «Що

вам більш за всього заважає самовдосконалюватися?», « Які типові ускладнення ви маєте у здійсненні професійної підтримки?», «У чому б ви могли максимально себе реалізувати?», «На основі порівняльної самооцінки відбирить, які якості у вас більш розвинені».

Аналізуючи відповіді на запитання, було з'ясувано, що 10 % студентів ЕГ зазначили: для того щоб формування акмеологічної культури взагалі відбувалося, необхідно спочатку визначити мету, завдання, засоби і методи майбутньої діяльності, спроектувати її. Більшість студентів ЕГ вважає, що знайомство з можливостями акмеології у сфері інженерії і вдосконалення професійної компетентності змінить їхні погляди на краще, але 79% студентів КГ дотримуються думки, що знання акмеологічної культури до підвищення рівня професійної компетентності не потрібні або їх неможливо застосовувати на практиці. Студенти запропонували організувати і провести спецсемінари щодо ознайомлення з можливостями акмеологічного проектування в процесі формування акмеологічної культури і створення умов для їх професійного саморозвитку.

Можна відзначити, що незначна кількість студентів ЕГ (15%) інтуїтивно ідуть до необхідності застосування знань акмеологічної культури у досягненні вищих щаблів професіоналізму, але в них не вистачає спеціальних знань і практичних методів реалізації програми розвитку і саморозвитку, яка б сприяла підвищенню успіху в професійній діяльності.

На початку констатувального етапу експерименту було з'ясовано рівень сформованості акмеологічної культури студентів ЕГ та КГ за мотиваційно-орієнтаційним критерієм, використовуючи отримані під час діагностування результати ступеня прояву кожного з показників (таблиця 2.2)

Таблиця 2.2

Середньоарифметичні дані рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за мотиваційно-орієнтаційним критерієм на констатувальному етапі експерименту (%)

Рівні Студенти	Високий	Задовільний	Низький
ЕГ (n= 105)	7,71	23,11	69,18
КГ (n=108)	6,06	26,13	67,81

Результати діагностики початкового рівня сформованості акмеологічної культури за мотиваційно-орієнтаційним критерієм свідчать, що у переважній більшості студентів зафіксовано низький рівень (69,18 % в ЕГ та 67,81% у КГ) сформованості акмеологічної культури, задовільний рівень – 23,11 % в ЕГ та 26,13 % у КГ, на високому рівні сформованість акмеологічної культури спостерігається лише у 7,71% студентів ЕГ та у 6,06% студентів КГ.

За результатами діагностики ступеня прояву показників було отримано початковий рівень сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Середньоарифметичні дані рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм на констатувальному етапі експерименту (%)

Рівні Студенти	Високий	Задовільний	Низький
ЕГ (n=105)	8,40	34,10	57,50
КГ (n=108)	1,66	20,94	77,4

Відтак, на високому рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм знаходяться 8,40 % студентів ЕГ та 1,66 % студентів КГ, на задовільному рівні зафіксовано 34,10 % студентів ЕГ та 20,94% студентів КГ. Переважна більшість студентів (57,50% в ЕГ та 77,4 % у КГ) знаходилась на низькому рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм. Крім того, було діагностовано вихідний рівень сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за креативно-саморозвивальним критерієм на основі даних діагностики ступеня прояву кожного показника.

Відтак, за результатами діагностики ступеня прояву означених показників, було отримано вихідний рівень сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за креативно-саморозвивальним критерієм (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Середньоарифметичні дані рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за креативно-саморозвивальним критерієм на констатувальному етапі експерименту (%)

Рівні Студенти	Високий	Задовільний	Низький
ЕГ (n=105)	5,43	31,01	63,56
КГ (n=108)	3,88	25,49	70,63

Поданий в таблиці результат засвідчив, що переважна більшість студентів (63,56 % в ЕГ та 70,63 % у КГ) знаходяться на низькому рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за креативно-саморозвивальним критерієм, на задовільному рівні зафіксовано 31,01 % студентів ЕГ та 25,49% студентів КГ. На високому рівні опинилось лише 5,43 % студентів ЕГ та 3,88 % студентів КГ.

Для визначення загального рівня сформованості акмеологічної культури на констатувальному етапі експерименту результати вимірювання рівнів її сформованості акмеологічної культури за означеними критеріями було розподілено у такий спосіб: до низького рівня сформованості було віднесено студентів, у яких за мотиваційно-орієнтаційним, ціннісно-самореалізаційним та креативно-саморозвивальним критеріями був наявний високий рівень прояву всіх показників, до задовільного рівня – майбутніх фахівців електрозв'язку, у яких за означеними критеріями спостерігався середній рівень вияву обраних показників. Низький рівень становили студенти, у яких показники мотиваційно-орієнтаційного, ціннісно-самореалізаційного та креативно-саморозвивального простежувались, переважно на низькому рівні. (таблиця 2.5)

Таблиця 2.5

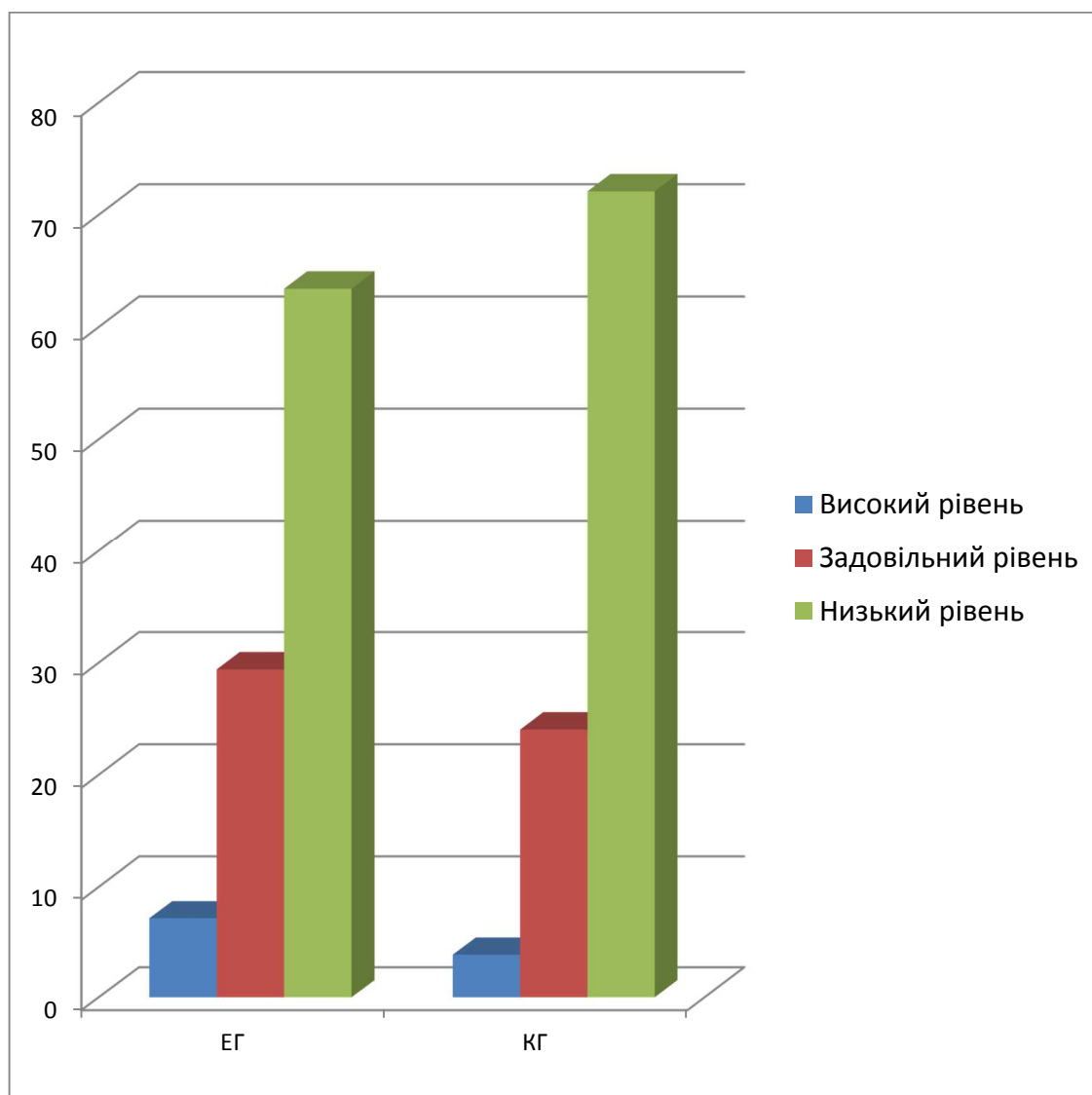
Сформованість акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку на констатувальному етапі експерименту (%)

Рівні Студенти	Високий рівень	Задовільний рівень	Низький рівень
ЕГ (n=105)	7,18	29,40	63,42
КГ (n=108)	3,87	24,03	72,10

Відтак, сформованість акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за мотиваційно-орієнтаційним, ціннісно-самореалізаційним та креативно-саморозвивальним критеріями на початковому етапі експерименту в ЕГ: на високому рівні – 7,18%, на задовільному рівні – 29,40 %, на низькому рівні – 63,42% опитаних студентів; у КГ: на високому рівні – 3,87%, на задовільному рівні – 24,03%, на низькому рівні – 72,10% всіх опитаних студентів. Відобразимо їх на діаграмі.

Діаграма 2.1.

Результати експериментального діагностування рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку на констатувальному етапі експерименту

Після впровадження моделі реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку було вдруге виміряно рівні її сформованості за ступенем прояву кожного показника.

Після проведення формувального етапу експерименту було з'ясовано рівень сформованості акмеологічної культури студентів ЕГ та КГ за мотиваційно-орієнтаційним критерієм, використовуючи отримані під час діагностування результати ступеня прояву кожного з показників. (таблиця 2.6)

Таблиця 2.6

Середньоарифметичні дані рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку за мотиваційно-орієнтаційним критерієм на прикінцевому етапі експерименту (%)

Рівні Студенти	Високий	Задовільний	Низький
ЕГ (n=105)	28,44	51,62	19,94
КГ (n=108)	7,28	27,12	65,60

Результати діагностики прикінцевого рівня сформованості акмеологічної культури за мотиваційно-орієнтаційним критерієм свідчать, що у студентів зафіксовано низький рівень (19,94% в ЕГ та 65,60% у КГ) сформованості акмеологічної культури, задовільний рівень – 51,62 % в ЕГ та 27,12 % у КГ, на високому рівні сформованість акмеологічної культури спостерігається лише у 28,44% студентів ЕГ та у 7,28% студентів КГ.

Надалі, за допомогою даних отриманих після діагностики ступеня прояву кожного з показників було з'ясовано рівень сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм.

Таким чином, за результатами діагностики ступеня прояву показників було отримано прикінцевий рівень сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм. (таблиця 2.7)

Таблиця 2.7

Середньоарифметичні дані рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм на прикінцевому етапі експерименту (%)

Рівні Студенти	Високий	Задовільний	Низький
ЕГ (n=105)	25,97	49,93	24,10
КГ (n=108)	6,89	29,63	63,48

Відтак, на високому рівні сформованості акмеологічної культури за ціннісно-самореалізаційним критерієм знаходяться 25,97 % студентів ЕГ та 6,89 % студентів КГ, на задовільному рівні зафіксовано 49,93% студентів ЕГ та 29,63% студентів КГ. Переважна більшість студентів (24,10% в ЕГ та 63,48 % у КГ) знаходилась на низькому рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку за ціннісно-самореалізаційним критерієм.

Крім того, було діагностовано прикінцевий рівень сформованості акмеологічної культури за креативно-саморозвивальним критерієм на основі даних діагностики ступеня прояву кожного показника.

Відтак, за результатами діагностики ступеня прояву означених показників, було отримано прикінцевий рівень сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку за креативно-саморозвивальним критерієм (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8

Середньоарифметичні дані рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку за креативно-саморозвивальним критерієм на прикінцевому етапі експерименту (%)

Рівні Студенти	Високий	Задовільний	Низький
ЕГ (n=105)	26,83	52,02	21,15
КГ (n=108)	7,68	28,13	64,22

Поданий в таблиці результат засвідчив, що кількість студентів (21,15 % в ЕГ та 64,22 % у КГ) знаходяться на низькому рівні сформованості акмеологічної культури за креативно-саморозвивальним критерієм, на задовільному рівні зафіксовано 52,02 % студентів ЕГ та 28,13% студентів КГ. На високому рівні опинилось лише 26,83 % студентів ЕГ та 7,68 % студентів КГ.

Для визначення загального рівня сформованості акмеологічної культури на прикінцевому етапі експерименту результати вимірювання рівнів її сформованості за означеними критеріями було розподілено у такий спосіб:

до високого рівня сформованості акмеологічної культури було віднесено студентів, у яких за мотиваційно-орієнтаційним, ціннісно-самореалізаційним та креативно-саморозвивальним критеріями був наявний високий рівень прояву всіх показників;

до задовільного рівня – майбутніх фахівців електрозв'язку, у яких за означеними критеріями спостерігався середній рівень вияву обраних показників;

низький рівень становили студенти, у яких показники мотиваційно-орієнтаційного, ціннісно-самореалізаційного та креативно-

саморозвивального критеріїв простежувались, переважно на низькому рівні (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9

Сформованість акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку на прикінцевому етапі експерименту (%)

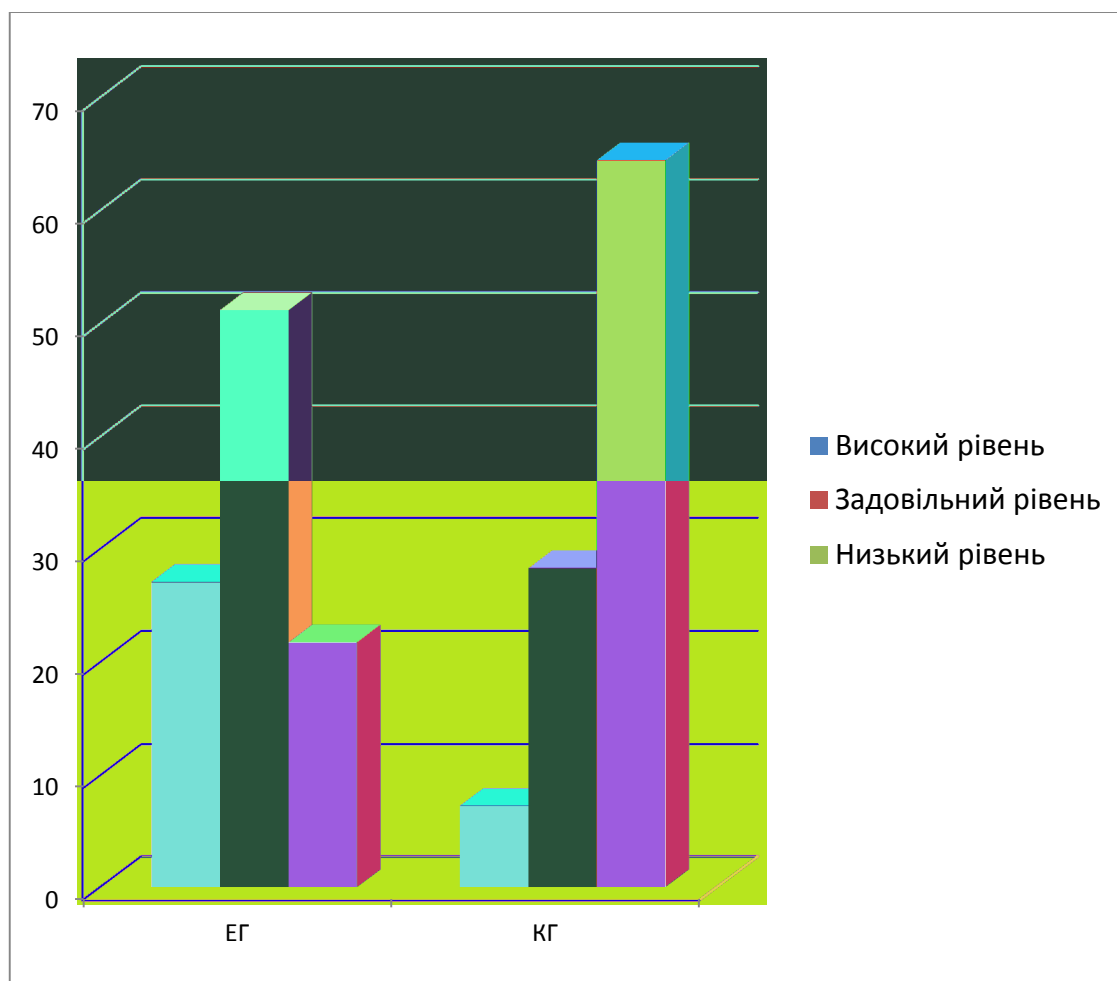
Рівні Студенти	Високий рівень	Задовільний рівень	Низький рівень
ЕГ (n= 105)	27,08	51,19	21,73
КГ (n=108)	7,28	28,29	64,43

Таким чином було з'ясовано, що за результатами впровадження моделі реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку дані щодо рівнів сформованості акмеологічної культури за визначеними критеріями та показниками значно відрізняються в ЕГ та КГ. Так, високий рівень зафіксовано у 27,08% студентів ЕГ та 7,28% студентів КГ; задовільний рівень – 51,19% студентів ЕГ та 28,29% студентів КГ; низький рівень було зафіксовано в респондентів ЕГ – лише 21,73%, а в КГ – 64,43%.

Для більшої наочності відобразимо результати на діаграмі.

Діаграма 2.2.

Результати експериментального діагностування рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку на прикінцевому етапі експерименту

Таблиця 2.10

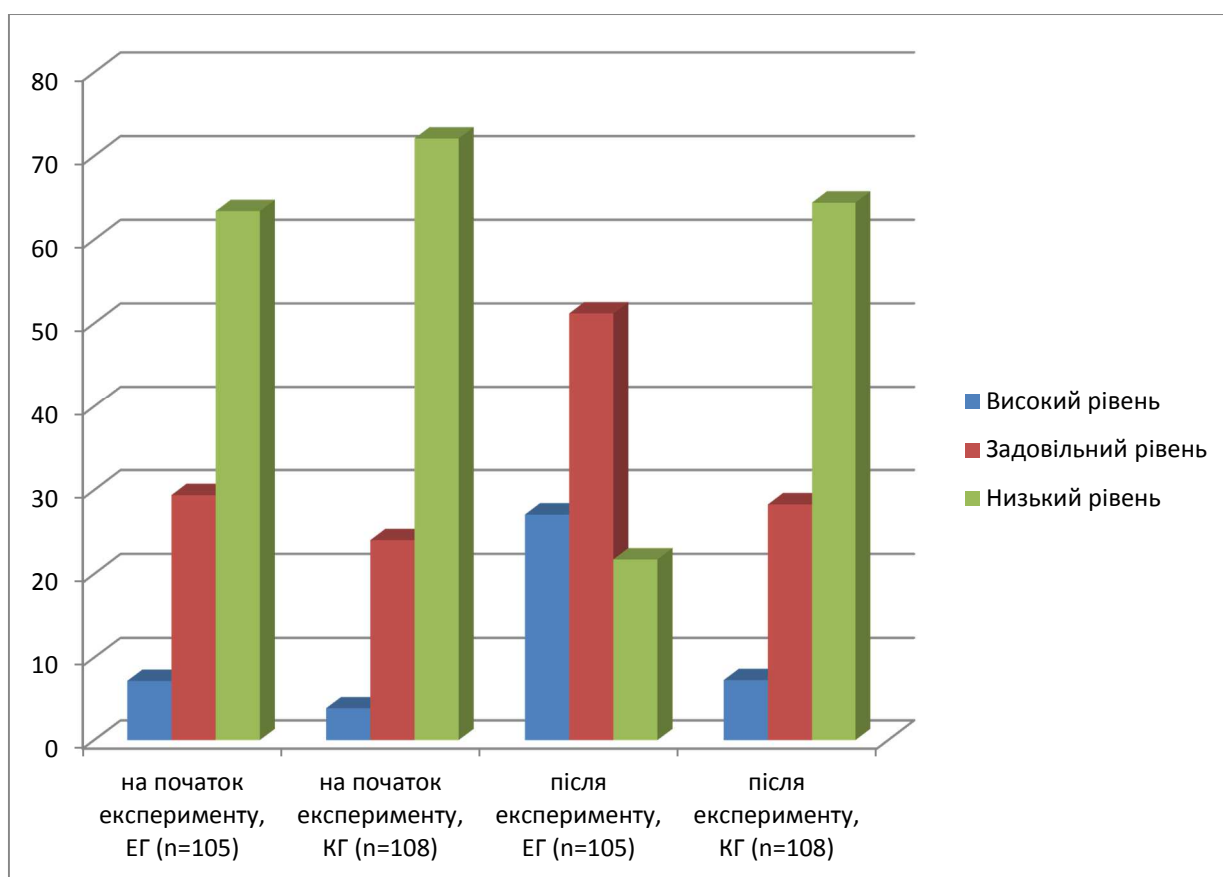
Порівняння експериментальних даних щодо рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку до та після проведення експерименту (у %)

Рівні сформованості акмеологічної культури	EG (n=105)		KG (n=108)	
	На початок експерименту	На кінець експерименту	На початок експерименту	На кінець експерименту
високий	7,18	27,08	3,87	7,28
задовільний	29,40	51,19	24,03	28,29
низький	63,42	21,73	72,10	64,43

Відобразимо наочно порівняння експериментальних даних на діаграмі.

Діаграма 2.3.

Порівняльні результати експериментального діагностування рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту

Таким чином, реалізація моделі формування акмеологічної культури забезпечила стійку позитивну динаміку сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки. Для верифікації отриманих результатів експериментальні дані знову було опрацьовано за допомогою методів математичної статистики.

Представимо математичну обробку одержаних результатів формувального експерименту. Метою опрацювання його результатів за

допомогою критерію однорідності χ^2 (хі-квадрат) було встановлення розбіжності кінцевого стану рівня сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електровз'язку (після проведення експериментальної роботи) експериментальної та контрольної груп.

Маємо порядкову шкалу ($L = 3$) з різними рівнями – «високий рівень», «задовільний рівень», «низький рівень». Характеристикою групи є відсоток студентів, які до неї входять та опинилися на тому чи іншому рівні. Для студентів групи ЕГ вектор рівнів є $n = (n_1, n_2, n_3)$, де n_k – відсоток студентів, які опинилися на k -му рівні, $k = 1, 2, 3$. Для студентів групи КГ вектор рівнів є $m = (m_1, m_2, m_3)$, де m_k – відсоток студентів, які опинилися на k -му рівні, $k = 1, 2, 3$.

Розрахунок емпіричного значення χ^2 на прикінцевому етапі формувального експерименту ($\chi_{емп\ \phi}^2 =$) здійснювався за наступною формулою.

$$\chi_{емп\ \phi}^2 = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M} \right)^2}{n_i + m_i},$$

де $N = 100$, $M = 100$, $L = 3$, $n = (27,08; 51,19; 21,73; 2,9)$, $m = (7,28; 28,29; 64,43)$.

Проміжні розрахунки наведено в додатку А (таблиця А.1).

Критичне значення χ^2 для рівня значущості 0,05 при різних градаціях шкали L (в нашому випадку $L=3$) визначається за статистичною таблицею критичних значень статистичних критеріїв для різних рівнів значущості та різних градацій порядкової шкали.

Емпіричне значення критерію χ^2 на прикінцевому етапі формувального експерименту $\chi_{емп\ \phi}^2 = 39,17$. Тобто, емпіричне значення критерію χ^2 порівняння експериментальної та контрольної групи на

прикінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи більше за критичне значення $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Таким чином, достовірність розбіжностей характеристик контрольної та експериментальної груп стосовно рівня сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку після формувального експерименту складає 95%.

Щоб бути більш впевненими, що саме за рахунок проведеного експерименту виникла значна позитивна динаміка в рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в експериментальній групі студентів, додатково визначено емпіричне значення критерію χ^2 порівняння експериментальної групи на констатувальному етапі та після проведення формувального експерименту (прикінцевому етапі). Емпіричне значення критерію χ^2 такого порівняння згідно розрахунку, що представлено в додатку А (таблиця А.2), складає 37,86, що є більше за критичне значення критерію $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Таким чином, з ймовірністю 95% можна стверджувати, що в результаті формувального експерименту відбулися значні позитивні зміни в рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в експериментальній групі.

Також було визначено емпіричне значення критерію χ^2 порівняння контрольної групи на констатувальному етапі та прикінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи. Емпіричне значення критерію χ^2 такого порівняння у контрольній групі складає 1,82, що є менше за критичне значення $\chi^2_{0,05} = 5,99$ (розрахунки представлено в таблиці А.3 додатку А). Отже, в контрольній групі за період проведення формувального експерименту не відбулися значні зміни в рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку, тому що не проводилась цілеспрямована експериментальна робота з досліджуваної теми.

Отже, з дев'яносто п'яти відсотковою ймовірністю можна стверджувати, що зміни, які відбулися в рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в експериментальній групі є достовірними, статистично значущими та відбулися внаслідок апробації моделі реалізації педагогічних умов, що є доказом її ефективності.

Відтак, отримані результати підтверджують ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку, а також відповідної моделі.

Висновки до розділу

Відповідно до структури акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку визначено критерії і показники сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку: мотиваційно-орієнтаційний (обізнаність із способами самореалізації у професії; наявність професійно-зорієнтованих знань; потреба в професійних досягненнях); ціннісно-самореалізаційний (усвідомлення цінностей професійної самореалізації; прагнення до професійного самовдосконалення; спрямованість на професійний саморозвиток); креативно-саморозвивальний (креативність професійних знань; креативність у виконанні професійних завдань; критичне мислення). На їх основі схарактеризовано рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку (високий, задовільний, низький).

Розроблено модель реалізації педагогічних умов, у якій цільові (мета) й змістові (структура акмеологічної культури) компоненти на основі прямих і зворотних структурно-функційних зв'язків з'єднані з формами (спецкурс, цикл позааудиторних годин з формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку), методами (рольові ігри, тренінги, квести, моделювання та аналіз професійних ситуацій, метод

симуляцій, творчі завдання, розроблення власних дослідницьких проєктів тощо), діагностувальним інструментарієм і результатом.

З метою поетапної реалізації педагогічних умов формування акмеологічної культури студентів експериментальної групи було розроблено спецкурс «Акмеологічна культура фахівців електрозв'язку», розрахований на 30 навчальних годин відповідно до ЄКТС. Метою впровадження спецкурсу було розвинути мотиваційну сферу майбутніх фахівців електрозв'язку щодо процесів самості (самопізнання як рефлексії, самосприйняття, самоідентифікації, самовизначення, самообмеження, самоактуалізації, самопрогнозування), активізувати рефлексивні настанови і самостійну творчу роботу майбутніх фахівців електрозв'язку. Основними завданнями спецкурсу були: систематизація та узагальнення знань майбутніх фахівців електрозв'язку щодо феномена «акмеологічна культура»; аналіз професійної діяльності сучасного фахівця електрозв'язку в контексті акмеологічної культури; посилення дослідницького і творчого складників фахової та загальнотехнічної підготовки майбутніх фахівців електрозв'язку.

Доведено статистичну значущість позитивних зрушень щодо сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку. Прикінцевий етап експерименту засвідчив, що у студентів експериментальної групи відбулися суттєві позитивні досягнення у сформованості акмеологічної культури: на високому рівні стало 27,08% (було 7,18%) майбутніх фахівців електрозв'язку, задовільному – 51,19% (було 29,40%), на низькому рівні залишилося 21,73% (було 63,42%) студентів. Майбутні фахівці електрозв'язку контрольної групи засвідчили незначні досягнення: високий рівень сформованості акмеологічної культури виявлено у 7,28% студентів (було 3,87%), задовільний – у 28,29% (було 24,03%), низький – у 64,43% (було 72,10%) респондентів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і практичне вирішення проблеми, що полягає в розробленні та науковому обґрунтуванні педагогічних умов і моделі, що забезпечують формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку в процесі професійної підготовки.

1. Акмеологічну культуру майбутніх фахівців електров'язку визначено як новоутворення, що дозволяє осмислювати процес акме-зорієнтованого саморозвитку як життєву цінність, створювати умови для їхньої самореалізації в процесі життєдіяльності, забезпечувати можливість розроблення фахівцем власного маршруту професійного самовдосконалення у телекомунікаційній та інженерно-технічній діяльності, на основі рефлексивного ставлення до процесів самості. Структуру акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку складають гностичний, аксіологічний і творчий компоненти.

Поняття «акмеологічна культура особистості» уточнено як особистісно-професійне новоутворення, в основі якого міститься прагнення досягти нових вершин у професійному розвитку.

2. Визначено критерії і показники сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку:

- мотиваційно-орієнтаційний (обізнаність із способами самореалізації у професії; наявність професійно-зорієнтованих знань; потреба в професійних досягненнях);
- ціннісно-самореалізаційний (усвідомлення цінностей професійної самореалізації; прагнення до професійного самовдосконалення; спрямованість на професійний саморозвиток);
- креативно-саморозвивальний (креативність професійних знань; креативність у виконанні професійних завдань; критичне мислення).

На їх основі схарактеризовано рівні сформованості акмеологічної

культури майбутніх фахівців електрозв'язку (високий, задовільний, низький).

3. Педагогічними умовами формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі навчання у ВНЗ визначено:

- актуалізація мотивації на досягнення професійного зростання майбутніх фахівців електрозв'язку;
- забезпечення професійної рефлексії студентів;
- залучення майбутніх фахівців електрозв'язку до самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки.

4. Розроблено модель реалізації педагогічних умов, у якій цільові (мета) й змістові (структура акмеологічної культури) компоненти на основі прямих і зворотних структурно-функційних зв'язків з'єднані з формами (спецкурс, цикл позааудиторних годин з формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку), методами (рольові ігри, тренінги, квести, моделювання та аналіз професійних ситуацій, метод симуляцій, творчі завдання, розроблення власних дослідницьких проектів тощо), діагностувальним інструментарієм і результатом.

5. Доведено статистичну значущість позитивних зрушень щодо сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку. Прикінцевий етап експерименту засвідчив, що у студентів експериментальної групи відбулися суттєві позитивні досягнення у сформованості акмеологічної культури: на високому рівні стало 27,08% (було 7,18%) майбутніх фахівців електрозв'язку, задовільному – 51,19% (було 29,40%), на низькому рівні залишилося 21,73% (було 63,42%) студентів. Майбутні фахівці електрозв'язку контрольної групи засвідчили незначні досягнення: високий рівень сформованості акмеологічної культури виявлено у 7,28% студентів (було 3,87%), задовільний – у 28,29% (було 24,03%), низький – у 64,43% (було 72,10%) респондентів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні педагогічної технології формування акмеологічної культури фахівців електрозв'язку в системі підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. А. Акмеологическое понимание субъекта. К кн.: Основы общей и прикладной акмеологии / К. А. Альбуханова-Славская. – М. : РАГС, 1995. – 205 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Альбуханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
3. Акмеологическая школа : поиски решения / под ред. В. Н. Максимова. – СПб. : Питер, 1998. – 186 с.
4. Акмеология : учеб. для вузов / под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : РАГС, 2002. – 630 с.
5. Акмеологія – наука ХХІ століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 25-26 травня 2005) / Київ. міський пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка ; Міжнар. акад. акмеол. наук). – К. : КМПУ, 2005. – 410 с.
6. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. / Б. Г. Ананьев // Человек как предмет познания. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 1. – 229 с.
7. Алфімов В. Мета – творча конкурентоспроможна особистість / В. Алфімов // Рідна школа. – 2005. – № 5. – С. 9-14.
8. Андреев В. И. Эвристика для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань, 1994. – 246 с.
9. Анисимов О. С. Акмеологические основы рефлексивной самоорганизации педагога : творчество и культура мышления : автореф. дисс... д-ра психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология (психологические науки)» / Анисимов Олег Сергеевич. – М., 1994. – 86 с.
10. Артемова Л. В. Студенти і викладачі очима першокурсників / Л. В. Артемова // Науковий вісник Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини : зб. наук. пр. – К., 2000. – С. 3–10.

11. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования / Артамонова Е. И., Екжанова Е. В., Зырянова Е. В. [и др.] ; под ред. Е. Г. Силяевой. – М., 2002. 192 с.
12. Артемов Ю. С. Мотивация акмеологической компетентности управленцев : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Артемов Юрий Семенович. – М., 2002. – 139 с.
13. Архангельский С. И. О моделировании и методике обработки данных педагогического эксперимента / Архангельский С. И., Михеев В. И., Машников С. А. – М. : Знание, 1974. – 48 с.
14. Асадуллина С. Х. Влияние саморегуляции на формирование профессионально-педагогической направленности будущего учителя : автореф. дисс... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07 «Педагогическая психология» / С. Х. Асадуллина. – М., 1986. – 18 с.
15. Асеев В. Г. Мотивация поведения человека / В. Г. Асеев. – М. : Наука, 1976. – 225 с.
16. Асмолов А. Г. Психология индивидуальности / А. Г. Асмолов. – М. : Просвещение, 1986. – 280 с.
17. Беляева А. Управление самостоятельной работой студентов / А. Беляева // Высшее образование в России. – 2003. – № 6. – С. 105–109.
18. Бердяев Н. А. Самопознание / Н. А. Бердяев. – М. : Книга, 1991. – 445 с.
19. Березюк О. С. Формування професійних якостей майбутніх учителів за допомогою педагогічного моделювання / О. С. Березюк // : Наук.-практ. конф. [«Психолого-педагогічна освіта в Україні»], (Харків, 12-13 жовтня 1994). – Харків, 1994. – С. 34–36.
20. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М., 1995. – С. 23–28.
21. Бех І. Д. Виховання особистості: навч.-метод. посіб. У 2 кн. – Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади / Бех Іван Дмитрович. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.

22. Бельчиков Я. М. Деловые игры / Я. М. Бельчиков, М. М. Бирштейн. – Рига : Авотс, 1989. – 304 с.
23. Бибарцева Т. С. Методика стимулирования творческих способностей игровыми средствами : учеб. пособ. / Т. С. Бибарцева. – СПб. : Питер, 1995. – 95 с.
24. Библер В. С. Нравственность. Культура. Современность (Философские раздумья о жизненных проблемах) / В. С. Библер // Этическая мысль : науч.-публицист. Чтения / [редкол. : А. А. Гусейнов и др.]. – М. : Политиздат, 1990. – С. 16–57.
25. Богданов Е. Н. Формирование и развитие профессионально-нравственной культуры будущего учителя : автореф. дисс... докт. психол. наук : [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Е. Н. Богданов. – М., 1995. – 35 с.
26. Богданов Е. Н. Введение в акмеологию / Е. Н. Богданов, В. Г. Зазыкин. – Калуга, 2000.
27. Богословский В. И. Информационно-образовательное пространство – область функционирования педагогических информационных технологий / В. И. Богословский, В. А. Извозчиков, М. Н. Потемкин // X юбилейная конф.-выставка [«Информационные технологии в образовании»], (Москва, февраль 2000). – Ч. III. – М. : МИФИ, 2000. – С. 103–104.
28. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. заведений] / Д. Б. Богоявленская. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 320 с.
29. Бодалев А. А. О феномене акме и некоторых закономерностях его формирования и развития / А. А. Бодалев // Мир психологии. – № 3. – 1995. – С. 73-79.
30. Бодалев А. А. Вершина развития взрослого человека: характеристика и условия достижения / А. А. Бодалев. – М. : Наука, 1998. – 165 с.

31. Бодалев А. А. О предмете акмеологии / А. А. Бодалев // Психологический журнал. – 1995. – № 1. – С. 17–34.
32. Бодалев А. А. О предмете акмеологии / А. А. Бодалев // Психологический журнал. – 1995. – № 5. – С. 73–75.
33. Бодалев А. А. Акмеология как учебная и научная дисциплина / А. А. Бодалев. – М. : Изд-во РАУ, 1993. – 12 с.
34. Бодалев А. А. О предмете акмеологии / А. А. Бодалев // Психологический журнал. – Т. Н. – 1993. – № 5. – С. 73–79.
35. Бондар Н. Є. Самооцінка особистісної зрілості в юнацькому віці / Н. Є. Бондар, І. В. Бондар // Наука і освіта. – 2004. – № 3. – С. 15–18.
36. Бондар Н. Є. Психологічний тренінг як засіб розвитку професійно-значущих якостей особистості практичного психолога / Н. Є. Бондар // Науковий вісник МДПУ. Серія : Педагогіка. – Мелітополь, 2006. – Вип. 5. – С. 53–59.
37. Бондаренко А. Основы психологии: учеб. [для студ. факультета славянских языков Киевского национального лингвистического университета]. – К.: Изд. центр КНЛУ, 2005. – 254 с.
38. Бондарь Н. Е. Представления студентов о психологической зрелости / Н. Е. Бондарь // Вісник Харківського університету. – 2003. – № 599. – С. 37–40.
39. Бранский В. П. Социальная синергетика и акмеология / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский. – СПб. : Политехника, 2002. – 476 с.
40. Бранский В. П. Социальная синергетика и теория наций. Основы этнологической акмеологии / В. П. Бранский. – СПб. : Политехника, 2000. – 124 с.
41. Вакуленко В. М. Вступ до акмеології педагогічної освіти : монографія / В. М. Вакуленко. – Алчевськ : ДГМІ, 2003. – 149 с.
42. Вакулюк В. Мультимедийные технологии в учебном процессе / В. Вакулюк, Н. Семенова // Высшее образование в России. – 2004. – № 2. – С. 101–105.

43. Варуков В. Ф. Правовая компетентность в структуре акмеологической культуры служащих : содержание и пути развития : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13/ В. Ф. Варуков. – М.: РАГС, 2000. – 283 с.
44. Варфоломеева Л. Е. Акмеологические технологии развития студентов творческой готовности к предстоящей деятельности / Л. Е. Варфоломеева. – СПб. : Политехника, 2002. – 189 с.
45. Вегерчук И. Э. Развитие акмеологической культуры персонала – приоритетное направление их профессионализации / И. Э. Вегерчук, О. Г. Коломиец // Акмеологические проблемы совершенствования подготовки и передподготовки кадров в вузах России. – 1997. – С. 24–28.
46. Взятых В. Ф. Методология проектирования в инновационном образовании / В. Ф. Взятых // Инновационное образование и инженерное творчество. – 1995. – С. 65–68.
47. Вишнякова Н. В. Творческая зрелость личности и уровни достижения акме / Н. В. Вишнякова // Акмеология-2000 : Методические и методологические проблемы / [сост. и ред. Н. В. Кузьмина и А. М. Зимичев]. – СПб. : Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 2000. – С. 55–61.
48. Волкова С. В. Дидактические условия реализации учащимися личностных смыслов в процессе обучения : автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / С. В. Волкова. – Петрозаводск, 2002. – 22 с.
49. Врублевская Е. Г. Педагогические условия развития у педагога способности к фасилитирующему общению в процессе его профессиональной деятельности (на материале учреждений дополнительного образования детей) : автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Е. Г. Врублевская. – Хабаровск, 1999. – 22 с.

50. Вульфов Б. З. Профессиональная рефлексия в непрерывном образовании / Б. З. Вульфов // Гуманизация образования. – 1994. – № 2. – С. 43–48.
51. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО Педагогика, 2005. – 130 с.
52. Гагин Ю. А. Акмеологические очерки педагогического совершенства / Ю. А. Гагин. – СПб. : Изд-во Балт. пед. акад., 1999. – 76 с.
53. Гагин Ю. А. Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии / Ю. А. Гагин. – СПб. : Просвещение, 1998. – 185 с.
54. Ганжа О. В. Формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії у навчально-виховному середовищі: дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Ганжа. – Кіровоград, 2011. – 258 с.
55. Ганжа О. В. Соціально-професійна зрілість майбутнього вчителя історії / О. В. Ганжа. – Кіровоград: ПП “Центр оперативної поліграфії “Авангард”, 2011. – 78 с.
56. Герасимов Б. Н. Конкретные ситуации : назначение, структура, разработка : метод. пособ. / Б. Н. Герасимов. – Самара : СГТУ, 1998. – 41 с.
57. Гилёва И. О. Мотивационная направленность студента в призме парадигмы становления / И. О. Гилёва // Ежегодник Российского психологического общества : материалы 3-го Всероссийского съезда психологов, (25–28 июня 2003 года) ; в 8 т. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. – Т. 2. – С. 321–324.
58. Гладкова В. М. Основы акмеології : підручник / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Л. : Новий Світ-2000, 2007. – 319 с. – Бібліогр. : 43 назв. – укр.
59. Гладкова В. М. Професійне самовдосконалення менеджерів вищих навчальних закладів : акмеологічні основи : монографія / В. М. Гладкова. – К. : Освіта України, 2013. – 350 с.
60. Гладкова В. М. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця

сфери «Людина-Людина» / В.М. Гладкова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 13(56). – Ч. II. – Рівне: РДГУ, 2016. – С. 5-7.

61. Голицын Г. А. Рефлексия как фактор развития / Г. А. Голицын // Проблемы рефлексии / [отв. ред. И. С. Ладенко]. – Новосибирск : Наука, 1987. – С. 54–60.

62. Голубева Э. А. Способности и индивидуальность / Е. А. Голубева – М. : Педагогика, 1993. – 292 с.

63. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

64. Грабарь М. И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях / М. И. Грабарь, К. А. Краснянская. – М. : Педагогика, 1977. – 136 с.

65. Грачев Н. Н. Психология инженерного труда / Н. Н. Грачев. – М. : Высш. шк., 1998. – 332 с.

66. Гречаник О. Є. Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Є. Гречаник. – Харків, 2012. – 21 с.

67. Гуревич П. С. Проблема целостности человека / П. С. Гуревич. – М. : Изд-во ИФ РАН, 2004. – 178 с.

68. Гусева А. С. Оптимизация гуманитарно-технологического развития государственных служащих : автореф. дис... д-ра психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / А. С. Гусева. – М. : РАГС, 1997. – 612 с.

69. Гуревич Р.С. Теоретичні і методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: автореф. дис... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 / Р. С. Гуревич. – К., 1999. – 42 с.

70. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті / Г. С. Данилова // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С. 6–9.
71. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
72. Державний стандарт вищої освіти // Освіта України. – 2004. – 24 січня. – С. 2.
73. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : МПСИ, 2004. – 752 с.
74. Деркач А. А. Методология и строение акмеологического исследования / А. А. Деркач, Г. С. Михайлов. – М. : МПА, 1998. – 218 с.
75. Деркач А. А. Методолого-прикладные основы акмеологических исследований / А. А. Деркач. – М., 2000. – 392 с.
76. Деркач А. А. Реализация концепции «Я» в системе жизненных отношений личности (акмеологический аспект) / А. А. Деркач, Е. Б. Старовойтенко. – М. : РАГС, 1993. – 156 с.
77. Деркач А. Акмеология : учеб. пособ. / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 265 с.
78. Джексон П. Импровизация в тренинге / П. Джексон. – СПб. : Питер, 2002. – 256 с.
79. Дмитренко Т. А. Образовательные технологии в системе высшей школы / Т. А. Дмитренко // Педагогика. – 2004. – № 2. – С. 54–59.
80. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія / Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 192 с.
81. Дунець Л. Формування професійних інтересів у майбутніх фахівців / Л. Дунець, О. Дунець // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 48–49.
82. Дягилев Ф. М. Формирование высоконравственной личности – важный элемент акмеологического образования / Ф. М. Дягилев // Акмеология. Методические и методологические проблемы: [под ред.

Н. В. Кузьминой, А. М. Зимичева]. – Вып. пятый. – СПб. : Изд-во «Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия», 2000. – С. 152–157.

83. Журавлев В.З. Лабораторный практикум в открытом инженерном образовании / В. З. Журавлев // Открытое образование. – 2001. – № 36. – С. 17- 26.

84. Завалевська О.В. Професіограма інженера з напряму підготовки 0924 «Телекомунікації» // IV міжнар. наук.-практ. конф. [«АЛЬЯНС НАУК : вчений-вченому»], (Дніпропетровськ, 18-19 березня 2009 р.). – Полтава, 2009. – С. 6-10.

85. Завалевська О.В. Розвиток настанови на формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців технічних дисциплін // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2008. – Вип. 18. – С. 61-66.

86. Зазыкин В. Г. Акмеологические проблемы профессионализма / В. Г. Зазыкин, А. П. Чернышев. – М. : РАГС, 1992. – 125 с.

87. Зерниченко А. Н., Гончаров Н.В. Мотивационный процесс, структура личности и трансформация энергии потребностей / А. Н. Зерниченко, Н. В. Гончаров // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 73–81.

88. Зимняя Н. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Н. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

89. Зинченко В. П. Человек развивающийся. Очерки русской психики / В. П. Зинченко, Е. Б. Моргунов. – М. : Тривола, 1994. – 304 с.

90. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006. – 512 с.

91. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособ. / И. Ф. Исаев. – М. : Изд. Центр «Академия», 2002. – 208 с.

92. Ігнатюк О. А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика : монографія / О. А. Ігнатюк. – Х. : НТУ «ХП», 2009. – 432 с.
93. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. А. Ісаєнко. – К., 2009.
94. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1996. – 414 с.
95. Казначеев В. П. Здоровье нации – феномен экологии XXI века / В. П. Казначеев // I Всероссийский форум [«III тысячелетие. Пути к здоровью нации»], (Москва, 10-12 марта 2001). – М., 2001. – 194 с.
96. Казначеев В. П. Учение Вернадского о биосфере и ноосфере / В. П. Казначеев. – Новосибирск : Наука, 1989. – 248 с.
97. Картавих О.В. Аксиологічні основи формування загальної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / О.В. Картавих ; Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2001.
98. Картавих О.В. До змісту правової освіти у технічних вищих навчальних закладах України. Методичне та технологічне забезпечення педагогічного процесу // Проблеми сучасного мистецтва і культури : зб. наук. Праць. – К., 1999. – С. 20-26.
99. Картель Т. М.. Професійне становлення майбутніх інженерів-будівельників у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: дис.... на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.Ушинського. – Одеса, 2009.– 187с.
100. Кирнос Д. И. Индивидуальность и творческое мышление / Д. И. Кирнос. – М. : Просвещение, 1992. – 171 с.

101. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике : обучение на основе исследования, игр, дискуссии. Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин // Международная ассоциация «Развивающее обучение». – М. ; Рига : Эксперимент, 1998. – 180 с.

102. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов // Высшее профессиональное образование. Психология. – М. : Академия, 2004. – 304 с.

103. Климов Е. А. Путь в профессию / Е. А. Климов. – Л. : Лениздат, 1974. – 190 с.

104. Климов Е. А. Общие, особенные и единичные характеристики профессионализма / Е. А. Климов // Основы общей и прикладной акмеологии. – М. : РАГС, 1995. – С. 164 и далее.

105. Ковалев А. Г. Психология личности. – 3-е изд., перераб. и доп. / А. Г. Ковалев. – М. : Просвещение, 1970. – 391 с.

106. Ковалев Б. П. Акмеологические аспекты становления социальной перцепции и рефлексии у студентов педагогических специальностей / Б. П. Ковалев // Вести Грозненского гос. ун-та. – М. : МГУ, 1995. – 224 с.

107. Коваленко А. В. Формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Коваленко. – Харків, 2010. – 20 с.

108. Коваленко Г.С. Педагогічна система формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя в умовах реформування вищої освіти : зб. наук. праць Бердян. держ. пед. ун-ту (Педагогічні науки) / Г. С. Коваленко. – Бердянськ, 2008. – № 3 (4.1). – С. 138-142.

109. Коваленко Г. С. Формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. С. Коваленко. – Кривий Ріг, 2010. – 279 с.

110. Коган Л. Н. Цель и смысл жизни человека / Л. Н. Коган. – М. : Мысль, 1984. – 252с.
111. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / В.А. Козаков. – К.: Вища школа, 1990. – 248 с.
112. Колесникова И. А. О критериях гуманизации образования / И. А. Колесникова // Гуманизация образования : теория, практика. – СПб., 1994. – С. 37–45.
113. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование : учеб. пособ. [для вузов] / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская; [под ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой]. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 288 с.
114. Колеченко А. К. Энциклопедия педагогических технологий : пособие для преподавателей / А. К. Колеченко. – СПб. : КАРО, 2001. – 368 с.
115. Колмогорова Л. С. Особенности становления психологической культуры младших школьников / Л. С. Колмогорова, О. Г. Холодкова // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 47–56.
116. Колотилова М. В. Акмеология как новый учебный предмет в подготовке преподавателей : опыт Шуйского гос. пед. ин-та / М. В. Колотилова // Акмеологические проблемы подготовки преподавателей. – 1998. – Вып. 1. – С. 156–165.
117. Кондратьева Е. П. Акмеологическая культура как научно-культурный феномен / Е. П. Кондратьева // Психологические проблемы профессиональной деятельности кадров государственной службы : психолого-акмеологические чтения. – М., 1997. – С. 109–113.
118. Кондрашкова Л. К. Совершенствование управления развитием районной образовательной системы (акмеологический проект) : автореф. дисс... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л. К. Кондрашкова. – СПб., 2000. – 20 с.

119. Коростелева Е. А. Формирование профессионально-ценностных ориентаций у будущего учителя технологии : автореф. дисс... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Е. А. Коростелева. – Липецк, 2002. – 29 с.

120. Кочетов А. И. Методология и методика исследования проблем самовоспитания / А. И. Кочетов. – Рязань : РЛГИ, 1978. – 144 с.

121. Крутецкий В. А. Педагогические способности как профессионально-значимые качества личности в системе формирования социально активной личности учителя / В. А. Крутецкий // Формирование социально активной личности учителя : сб. науч. трудов. – М., 1983. – С. 124–128.

122. Крылова Н. Г. Механизмы самореализации личности / Н. Г. Крылова // Психологическое сопровождение процессов модернизации образования и профессионализации кадров : материалы междунар. симпозиума. – Москва-Кострома, 2002. – С. 103–106.

123. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2001. – 144 с.

124. Кузьмина Н. В. Акмеология как наука : предмет, структура, социальная значимость / Н. В. Кузьмина, С. А. Тихомиров // О предмете, о социальном значении и путях развития акмеологической науки : материалы для размышления участников сессии Академии акмеологических наук. – СПб., 1998. – С. 3–6.

125. Кузьмина Н. В. Методы акмеологического исследования качества подготовки специалистов : метод. пособ. / Н. В. Кузьмина. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. – 68 с.

126. Кузьмина Н. В. Основание фундаментальной и синергетической акмеологии / Н. В. Кузьмина, С. Д. Пожарский // Міжнар. наук.-практ. конф. [«Акмеологія – наука ХХІ століття»], (Київ, 25-26 травня 2005). – К., 2005. – С. 14–50.

127. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии / Н. В. Кузьмина. – [2-е изд., испр. и доп]. – СПб. : Политехника, 2002. – 189 с.

128. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии образования / Н. В. Кузьмина // Акмеологические проблемы подготовки преподавателей. – 1998. – Вып. 1. – С. 5–22.

129. Кузьмина Н. В. Согласование требований государственных образовательных стандартов к уровню профессионального образования преподавателей, педагогов, учителей, воспитателей / Н. В. Кузьмина, В. В. Карпов, Л. Е. Варфоломеева. – М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 1998. – 120 с.

130. Кузьмина Н. В. Формирование основ профессионального мастерства в высшей школе : материалы всерос. конф. / Н. В. Кузьмина ; под ред. проф. Н. В. Кузьминой. – Л., 1973. – С. 106–110.

131. Кулюткин Ю. Н. Исследование эффективности повышения квалификации педагога : материалы к обсуждению на ученом совете НИИ ООВ АПН СССР / Ю. Н. Кулюткин. – М. : Педагогика, 1977. – 152 с.

132. Кулюткин Ю. Н. Индивидуальные различия в мыслительной деятельности взрослых учащихся / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская. – М., 1971. – 111 с.

133. Кулюткин Ю. Н. Методологическая рефлексия как условие интеграции знаний / Ю. Н. Кулюткин // Научн.-практич. конф. [«Интеграционные процессы в образовании взрослых»], (С-Петербург, 15-17 июня 1997) ; под ред. Ю. Н. Кулюткина и др. – СПб. : ИОВ-РАО, 1997. – С. 103-105.

134. Курлянд З. Н. Формирование учителя-мастера в контексте становления его позитивной Я-концепции / Зінаїда Наумівна Курлянд // Проблеми педагогіки вищої школи : зб. наук. праць. – Вип. I. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2003. – С. 3-5.

135. Курлянд З. Н. Наукова організація праці майбутнього вчителя як чинник його професійного самовдосконалення / Зінаїда Наумівна Курлянд

//: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«К. Д. Ушинський і сучасність : пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти»], (Одеса, 20-23 травня 2004). – Одеса, 2004. – Т. 2. – С. 105-111.

136. Кухтерин С. Е. Личностно-психологические основы устойчивости и изменчивости моральных норм поведения госслужащих: автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / С. Е. Кухтерин. – М., 1999. – 29 с.

137. Лазарев М. І. Теоретичні і методичні засади моделювання змісту технології навчання загально інженерних дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / М. І. Лазарев. – Харків, 2003. – 424 с.

138. Лантух Н. И. Педагогические условия формирования информационной культуры у старшеклассников в системе «лицей-вуз»: автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. И. Лантух. – М.: Знание, 2002. – 24 с.

139. Ларионова Г. Компетенция в профессиональной подготовке студентов вуза : монография / Г. Ларионова. – Челябинск : Челяб. гос. пед. ин-т, 2004. – 296 с.

140. Леонтьев А. М. Потребности, мотивы, эмоции / А. М. Леонтьев. – М., 1971. – 123 с.

141. Литовченко Н. Ф. Професійно-орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції : навч.-метод. матеріали для тренінг. занять студентів- психологів / Н. Ф. Литовченко. – Ніжин : НДУ ім. М. В. Гоголя, 2005. – 72 с.

142. Личность. Внутренний мир и самореализация. Идеи, концепции, взгляды / [сост. Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская]. – СПб. : Институт образования взрослых совместно с издательством «Тускарора», 1996. – 175 с.

143. Лузик Э. В. Концепция естественного роста знаний как фактор оптимизации учебного процесса / Э. В. Лузик. – К., 1996. – 132 с.

144. Максимова В. Н. Акмеологическая теория в контексте проблемы качества образования / В. Н. Максимова // Педагогика. – 2002. – № 2. – С. 9–14.

145. Максимова В. Н. Акмеология : новое качество образования: книга для педагога / В. Н. Максимова. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 99 с.

146. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособ. [для студ. сред. пед. учеб. заведений] / В. Г. Маралов. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 256 с.

147. Маркин В. Н. Акмеологические условия продуктивного формирования отношений личности обучаемого к себе (самоотношение) / В. Н. Маркин // Акад. общест. наук при ЦК КПСС. – М. : Мысль, 1989. – 171 с.

148. Маркова А. К. Модель профессиональной компетентности учителя в соответствии со стандартами образования / А. К. Маркова // Завуч. – 2001. – № 4. – С. 113–126.

149. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 398 с.

150. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.

151. Мартынюк И.О. Инженер в зеркале времени / И.О. Мартынюк. – К.: Политиздат Украины, 1989. – 159 с.

152. Мартынюк И.О. Творческий потенциал инженера: условия и факторы реализации / И.О. Мартынюк. – К., 1988. – 157 с.

153. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу // Психология личности : тексты / под ред. А. Пузыря. – М., 1982. – С. 108–118.

154. Медведь Г. М. Формування професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку : дис... пед. наук : 13.00.04 / Г. М. Медведь. – К., 2010.

155. Методы акмеологических исследований : учеб. пособ. / С. А. Анисимов, А. А. Деркач и др. – М. : РАГС, 2000. – 99 с
156. Мильман В. Э. Рабочая мотивация и удовлетворенность трудом / В. Э. Мильман // Психологический журнал. – 1985. – № 5. – С. 32-37.
157. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – М. : Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. – 400 с.
158. 12. Михайліченко І.В. Основи професійної культури працівників ОВС: навч. посіб. – Кіровоград: Код, 2004. – 146 с.
159. Мишагина О. М. Акмеологические технологии преодоления негативных стереотипов у студентов младших курсов в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология (психологические науки)» / О .М. Мишагина. – М., 2006. – 21 с.
160. Моляко В. А. Психологическая система творческого тренинга / В. А. Моляко. – К. : КАРУС, 1996. – 43 с.
161. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – К. : Знання, 1989. – 43 с.
162. Москаленко О. В. Развитие профессионального самосознания руководителей образовательных учреждений : дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.13 / О. В. Москаленко. – М., 2000. – 506 с.
163. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз) / В. І. Муляр. – Житомир : ЖІТІ, 1997. – 214 с.
164. Мухина С. А. Нетрадиционные педагогические технологии в обучении / С. А. Мухина, А. А. Соловьева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – 384 с.
165. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – М., 1990. – 104 с.

166. Нельсон-Джоунс Р. Теорія і практика консультування / Р. Нельсон-Джоунс. – СПб., 2000. – 532 с.

167. Нечаев В. А. Развитие ценностных отношений у студентов вуза (на примере изучения педагогических дисциплин) : автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / В. А. Нечаев. – Екатеринбург, 2001. – 28 с.

168. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навчальний посібник / Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.

169. Новиков В. В. Проблемы личностного саморазвития / В. В. Новиков // Материалы междунар. симпозиума [«Психологическое сопровождение процессов модернизации образования и профессионализации кадров»], (Москва, 5-7 февраля 2002) / В. В. Новиков. – Москва-Кострома, 2002. – С. 37–39.

170. Новий тлумачний словник української мови: У 3-х т. – Т. 1. – К. : Аконт, 2001. – 910 с.

171. Основы общей и прикладной акмеологии / под ред. А. А. Бодалева, А. А. Деркача, Н. В. Кузьминой и др. – М. : РАГС, ВАД, 1995. – 386 с

172. Очеретна О. Ю. Анализ феномена «акмеологическая культура» и ее формирование у будущих специалистов технического профиля в процессе обучения иностранному языку / О. Ю. Очеретна //: II Міжнар. наук.-практ. конф. [«Мова та міжкультурна комунікація»], (28.11.2012–29.11.2012). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 71–73.

173. Очеретна О. Ю. Залучення майбутніх інженерів електрозв'язку до самостійної творчої роботи в процесі професійної підготовки як педагогічна умова формування їхньої акмеологічної культури / О. Ю. Очеретна // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені

К. Д. Ушинського. Серія : Педагогіка. – Одеса : ПНПУ, 2016. – № 1/СХХХХІІ. – С. 152–56.

174. Очеретна О. Ю. Характеристика рівнів сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в процесі професійної підготовки / О. Ю. Очеретна // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія : Педагогіка. – Одеса : ПНПУ, 2016. – № 12/СХХХХХІІІ. – с. 10–15.

175. Очеретна О. Ю. Актуалізація мотивації як одна з умов формування акмеологічної культури майбутніх інженерів електрозв'язку у процесі фахової підготовки / О. Ю. Очеретна // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя : проблеми теорії і практики. – Вип. 22(32). – К., 2013. – С. 152–56.

176. Очеретна О. Ю. Вживання методу «Симуляції» для формування акмеологічної культури у майбутніх інженерів електрозв'язку на заняттях з англійської мови / О. Ю. Очеретна // Міжнар. наук.-практ. конф. [«Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук»], (12.08.2016–13.08.2016). – Одеса, 2016. – С. 118–121.

177. Очеретна О. Ю. Забезпечення професійної рефлексії як одна з умов формування акмеологічної культури майбутніх інженерів електрозв'язку у процесі фахової підготовки / О. Ю. Очеретна // VI Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні дослідження в соціальній сфері»], (17.11.2015). – Одеса, 2015. – С. 240–244.

178. Очеретна О. Ю. Створення позакласного гуртку з залученням іноземних викладачів – волонтерів для формування акмеологічної культури у майбутніх фахівців електрозв'язку на заняттях з англійської мови / О. Ю. Очеретна // VII Міжнар. наук.-метод. конф. [«Лінгвістична підготовка студентів нефілологічних спеціальностей вищих навчальних закладів у контексті Болонського процесу та Загальноєвропейських

Рекомендацій з вивчення, викладання та оцінювання мов»], (6.10.16–7.10.16). – Одеса, 2016. – С. 239–242.

179. Очеретна О. Ю. Структурно-функціональні ознаки акмеологічної культури та її формування у майбутніх інженерів електрозв'язку. Імідж сучасного педагога / О. Ю. Очеретна // Всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал. – Полтава, 2013 – № 5 (134). – С. 55–57.

180. Очеретная О. Ю. Критерии и показатели сформированности акмеологической культуры будущих инженеров электросвязи / О. Ю. Очеретная // XI Междунар. науч.-практ. конф. [«Теоретические и практические проблемы развития современной науки»], (31.07.2016). – Махачкала, 2016. – С. 68–69.

181. Очеретная О. Ю. Использование деловой игры для формирования акмеологической культуры будущих инженеров электросвязи на занятиях по английскому языку / О. Ю. Очеретная // IV Междунар. науч. конф. [«Опыт и инновации в психологии и педагогике»]. – Ставрополь, 2016. – С. 114–117.

182. Пальшкова І. О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури вчителів початкової школи : монографія / І. О. Пальшкова. – Одеса, 2008. – 338 с.

183. Педагогика и акмеология университетского образования : материалы Поволжской регион. науч.-практ. конф., (4–5 нояб. 1998 г.). – Саратов : СГПИ, 1998. – 196 с.

184. Педагогика : учеб. пособ. [для студ. пед. вузов] / под ред. П. И. Пидкасистого. – М. : Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.

185. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 302 с.

186. Перевозчиков В. И. Актуальні питання розвитку акмеологічної науки в Україні / В. И. Перевозчиков // Акмеологія в Україні : теорія і практика. – 2010. – № 1. – С. 14–17.

187. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский // (Над чем работают, о чем спорят философы). – М. : Политиздат, 1982. – 255 с.

188. Платонов К.К. Короткий словник системи психологічних понять / К.К. Платонов. – К.: Вища школа, 1981. – 175 с.

189. Платонов К.К. Система психологии и теория отражения / Константин Константинович Платонов. – М. : Наука, 1982. – 310 с.

190. Пожарский С. Д. Предмет, принципы, методы синергетической акмеологии : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология (психологические науки)» / С. Д. Пожарский. – СПб., 2002. – 23 с.

191. Підкасистий П.І. Педагогіка : навч. посіб. [для студ. пед. вузів і пед. коледжів]. – М: Педагогічне товариство Росії, 1998. – 640 с.

192. Полетаева Н. М. Валеологическая воспитательная система образовательного учреждения / Н. М. Полетаева. – СПб. : ЛОИРО, 2001. – 190 с.

193. Пономаренко В. А. Творчество как родовая сущность человека / В. А. Пономаренко // Вопросы психологии. – 2002. – № 3. – С. 149–151.

194. Попова О. П. Розвиток творчого потенціалу майбутнього інженера в процесі професійної підготовки у вищому технічному навчальному закладі : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. П. Попова. – Запоріжжя, 2009. – 244 с.

195. Проблемы общей акмеологии / А. А. Реан, Е. Ф. Рибалко, Н. А. Грищенко и др. ; под ред. А. А. Реана. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000. – 156 с.

196. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Харків : Колегіум, 2006. – 224 с.

197. Прокоф'єва О. О. Проблема готовності до особистісного росту і реалізації потреби в саморозвитку у студентів психологічних спеціальностей/ О. О. Прокоф'єва // Студентський меридіан. – Вип. 4. – Ч. 2. – Мелітополь, 2002. – С. 109–112.

198. Пряжников Н. С. Деловая игра как способ активизации учащихся в профессиональном самоопределении / Н. С. Пряжников // Вопросы психологии. – 1987. – № 4. – С. 32–35.

199. Психологічний профіль особистості в організації підготовки спеціалістів / П. Д. Білоус, В. С. Тарасюк, Л. С. Дякова, Т. В. Длугош // Сучасні педагогічні технології у вищій школі : наук.-метод. зб. – Вінниця-Київ, 1995. – С. 107–108.

200. Психолого-педагогические проблемы профессионального обучения / под ред. Гальперина П. Я., Талызиной Н. Ф., Решетовой З. А. – М., 1979. – 540 с.

201. Растянников А. В. Рефлексивное развитие компетентности в совместном творчестве / Растянников А. В., Степанов С. Ю., Ушаков Д. В. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 374 с.

202. Реан А. А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы, исследования, практикум / А. А. Реан. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 255 с.

203. Рева Г. В. Формирование акмеологической направленности личности будущего учителя (на примере подготовки учителя музыки) : автореф. дис... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Г. В. Рева. – Волгоград, 2002. – 21 с.

204. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект): монографія / Л. С. Рибалко. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. – 442 с.

205. Рибалко Л. С. Акмеологічна діагностика як засіб розкриття перспективного потенціалу майбутнього вчителя / Л. С. Рибалко // Вісн.

Київ. славист. ун-ту. Сер. Педагогіка : зб. наук. пр. – К. : КСУ, 2005. – Вип. 26. – С. 175–184.

206. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Л. С. Рибалко. – Харків, 2008. – 634 с.

207. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека : [пер. с англ.] ; общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.

208. Роджерс К. Творчество как усиление себя / К. Роджерс // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 165.

209. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.

210. Романовський О. Г. Теоретичні і методичні основи підготовки інженера у вищому навчальному закладі до майбутньої управлінської діяльності : автореф. дис... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Г. Романовський ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2001. – 40 с.

211. Рувинский Л. И. Основы самовоспитания : автореф. дис... докт. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Л. И. Рувинский. – М. : МГУ, 1971.

212. Рудюк Н. Г. Мотивація досягнення успіху в професійній діяльності / Н. Г. Рудюк // Друга Міжнарод. наук.-практ. конф. [«Акмеологія – наука XXI століття : розвиток професіоналізму»], (Київ, 25-26 травня 2005) ; наук. ред. : В. І. Перевозчиков. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – С. 110–113.

213. Садкова А. В. Психологические особенности профессиональной самооценки личности и условия ее совершенствования : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / А. В. Садкова. – М., 1998. – 192 с.

214. 30. Селезнева Е. В. Развитие акмеологической культуры личности / Е. В. Селезнева. – М. : РАГС, 2004. – 200 с.

215. Семенов И. Н. Методологические проблемы акмеологии / И. Н. Семёнов // Общие и прикладные проблемы акмеологии. – М., 1995. – С. 58–68.
216. Семенов И. Н. Методологический статус акмеологии как формирующейся науки / И. Н. Семенов // Акмеология. – 1996. – № 2. – С. 19–22.
217. Семенов И. Н. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвитии личности / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С. 35–42.
218. Семикин В. В. Психологическая культура и образование / В. В. Семикин // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена : науч. журнал «Психолого-педагогические науки (психология, педагогика, теория и методика обучения)». – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – № 2 (3). – С. 26–35.
219. Семиченко В. А. Моделювання структури педагогічної діяльності / В. А. Семиченко. – Ялта : НМЦ «Надія», 2000. – 76 с.
220. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» (лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / В. А. Семиченко. – К. : Миллениум, 2004. – 521 с.
221. Семиченко В. А. Теоретические и методические основы системной рефлексии как компонента профессионального мышления и жизнедеятельности человека / В. А. Семиченко ; за ред. Т. Левицького, І. Вільш, І. Зязюна та ін. – К. : Миллениум, 1999. – 290 с.
222. Силаева Е. Г. Синергетический поход и процесс формирования культуры личности / Е. Г. Силаева // Синергетика, философия, культура. – 2001. – № 4. – С. 185–193.

223. Симонов В. Созидающий мозг. Нейробиологические основы творчества / В. Симонов. – М. : Наука, 1993. – 368 с.

224. Ситников А. П. Акмеологический тренинг : Теория. Методика. Психотехнология / А. П. Ситников. – М. : Технологическая школа, бизнеса, 1996. – С. 184–191.

225. Ситникова М. И. Культура самореализации преподавателя вуза в педагогической деятельности : монография / М. И. Ситникова. – М., Белгород : Изд-во БелГУ, 2007. – 280 с.

226. Сліпчишин Л. В. Ефективність розвитку акмеологічної культури викладача / Л. В. Сліпчишин / Професійне становлення науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів системи МВС : зб. матеріалів круглого столу, (20 березня 2009 р.). – Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. – С. 56–58.

227. Смульська А. В. Акмеологічні знання та уміння майбутніх правознавців як змістова складова професійного саморозвитку / А. В. Смульська // Наукова скарбниця освіти Донеччини : наук.-метод. журнал. – Донецьк, 2013. – № 2 (15). – С. 86–89.

228. Смульська А. В. Вплив ситуації успіху на формування акмеологічної культури майбутніх правознавців / А. В. Смульська // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: зб. наук. праць. – Херсон : ХНТУ, 2012. – Вип. 7. – С. 432–434.

229. Смульська А. В. Досвід і перспективи професійної підготовки правознавців у класичних університетах України / А. В. Смульська // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Вип. «Сучасні тенденції у педагогічній освіті і науці України та Ізраїлю: шляхи до інтеграції». – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2011. – С. 190–194.

230. Смульська А. В. Негативний вплив бар'єрів саморозвитку на формування акмеологічної культури майбутніх правознавців /

А. В. Смульська // Наукові записки кафедри педагогіки. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – Вип. XXX. – С. 136–143.

231. Смульська А. В. Стимулювання мотивації досягнення успіху як умова професійного саморозвитку майбутніх правознавців / А. В. Смульська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – Вип. 27 (80). – С. 369–373.

232. Смульська А. В. Формування акмеологічної культури майбутніх правознавців класичного університету / А. В. Смульська // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – Спецвип. 6. – Ч. 1. – С. 220–225.

233. Сорокіна Г. Ю. Формування функціональних компетентностей майбутніх фахівців зв'язку в процесі навчання технічних дисциплін : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. Ю. Сорокіна. – Черкаси, 2010. – 256 с.

234. Спіріна Т. П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. П. Спіріна. – Житомир, 2009. – 260 с.

235. Спіріна Т. П. Теоретико-методологічні засади проблеми професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців – соціальних педагогів / Т. П. Спіріна // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 6. – С. 136–146.

236. Спирин Л. Ф. Формирование профессионально-педагогических умений учителя-воспитателя / Л. Ф. Спирин. – Ярославль, 1976. – 117 с.

237. Степанов С. Ю. Акмеологические парадоксы / С. Ю. Степанов // Акмеология. – 1994. – № 1. – С. 11–16.

238. Степанова Е. И. Психология взрослых : экспериментальная акмеология: монография / Е. И. Степанова // Российские психологи: Петербургская научная школа. – СПб. : Алетейя, 2000. – 288 с.

239. Степнова Л. А. Акмеологические методы диагностики и развития аутопсихологической компетентности государственных служащих / Л. А. Степнова. – М. : Эдельвейс, 2000. – 208 с.

240. Степнова Л. А. Развитие аутопсихологической компетентности государственных служащих : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.13 / Л. А. Степнова. – М., 2003. – 643 с.

241. Сураева Г. З. Психологические особенности мотивационно-смысловой интенции личности (социокультурный аспект) : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Г. З. Сураева. – М., 2002. – 21 с.

242. Сулова Е. А. Акмеологическая культура государственных служащих: социокультурная интерпретация / Е. А. Сулова, П. Н. Кудельникова // Акмеология в системе деятельности государственных служащих / под ред. А. А. Деркача – М. : Изд-во РАГС, 1998. – С. 80–84.

243. Тарасов Г. С Проблема духовной потребности : (На материалах муз. восприятия) / Г. С. Тарасов. – М. : Наука, 1979. – 191 с.

244. Тихомиров О. К. Психология мышления : учеб. пособ. / О. К. Тихомиров. – М. : МГУ, 1984. – 272 с.

245. Тихомиров О. К. Структура мыслительной деятельности человека / О. К. Тихомиров. – М. : МГУ, 1969. – 304 с.

246. Толстой Л. Н. Дневники 1895-1910 / Л. Н. Толстой // Собр. соч. : в 22 т. ; сост. и коммент. А. Шифмана. – М., 1985. – Т. 22. – С. 83.

247. Тугаринов В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л. : Из-во Ленинградского университета, 1988. – 344 с.

248. Ухтомский А. А. Избранные труды / под ред. акад. Е. М. Крепса; ст. Н. В. Голикова ; сост. и коммент. Э. Ш. Айрапетьянца, В. Л. Меркулова, Ф. П. Некрылова. – Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1978. – 358 с.

249. Ушинський К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антопологии / К. Д. Ушинський // Собр. соч. – М. : Ид-во АПН, 1950. – Т. 8. – С. 36.
250. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп: учеб. пособ. / Н. П. Фетискин и др. – М.: Издательство Института Психотерапии, 2005. – 490 с.
251. Філософія : навчальний посібник / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко, В. П. Розумний та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 1997. – 584 с.
252. Философский энциклопедический словарь / ред. и сост. Е. Ф. Губский и др. – М. : Инфра-М, 2003. – 576 с.
253. Функция ролевых игр [Электронный ресурс] / А. А. Берхелис // Сайт свободных игровых коммуникаций : www.alexander6.ru.
254. Харин С. С. Искусство психотренинга. Заверши свой гештальт / С. С. Харин. – Минск : Изд. В. П. Ильин, 1998. – 352 с.
255. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2-х т. / Х. Хекхаузен; [пер. с нем. Д. А. Леонтьева, Б. М. Величковского]. – М. : Педагогика, 1986. –Т. 1. – 408 с.
256. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2-х т. / Х. Хекхаузен; [пер. с нем. Д. А. Леонтьева, Б. М. Величковского]. – М. : Педагогика, 1986– Т. 2. – 398 с.
257. Холодная М. А. Психология интеллекта : Парадоксы исследования. – 2-е изд., доп. и перераб. / М. А. Холодная. – СПб. и др. : Питер, 2002. – 264 с.
258. Цхай И. К. Личностные и когнитивные аспекты креативности : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / И. К. Цхай. – М., 2000. – 26 с.
259. Чанзан Т. В. Акмеологические факторы развития познавательной сферы оперативных сотрудников федеральной службы по

экономическим и налоговым преступлениям : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Т. В. Чанзан. – М., 2002. – 206 с.

260. Чаус И. Н. Психолого-педагогическое исследование самооценки как составляющей Я-концепции младших школьников с высоким уровнем интеллектуального развития : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / И. Н. Чаус. – Самара, 2001. – 23 с.

261. Чеботарев С. С. Мотивационные ресурсы профессионально-личностного развития практического психолога в процессе обучения в вузе : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 / С. С. Чеботарев. – Курск, 2002. – 18 с.

262. Человек как субъект культуры / отв. ред. Э. В. Сайко. – М. : Наука, 2002. – 445 с.

263. Чирков В. И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека / В. И. Чирков // Вопросы психологии. – 1996. – № 3. – С. 116–132.

264. Шапаренко Х. А. Діагностика професійно-педагогічного «акме» як фактора становлення педагогічної майстерності у студентів вищої школи / Х. А. Шапаренко // Всеукр. наук.-практ. конф. [«Педагогічна майстерність : становлення і шляхи розвитку»], (26–27 квітня). – Полтава, 2007. – С. 269–272.

265. Шапаренко Х. А. Керівництво курсовими роботами як один із аспектів інтенсифікації наукової компетенції студентів-заочників / Х. А. Шапаренко // Сучасні проблеми і шляхи вдосконалення управління вищими навчальними закладами I-II рівнів акредитації : зб. наук. праць. – Харків, 2006. – С. 250–252.

266. Шапаренко Х. А. Особливості педагогічної акмеології у навчальному процесі гуманітарно-педагогічного інституту / Х. А. Шапаренко // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських

цінностей у системі освіти України : зб. наук. пр. / за заг. ред. Т. Є. Гребенюка. – Харків, 2005. – С. 264–269.

267. Шапаренко Х. А. Особливості формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти / Х. А. Шапаренко // Наукові записки кафедри педагогіки Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна : зб. наук. пр. – Харків, 2006. – Вип. XVI. – С. 251–260.

268. Шапаренко Х. А. Реалізація духовних потреб особистості в процесі формування професійної компетентності студентів / Х. А. Шапаренко // Наукові записки кафедри педагогіки Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна : зб. наук. пр. – Харків, 2006. – Вип. XVII. – С. 100–107.

269. Шапаренко Х. А. Роль педагогічної практики у професійному становленні студентів-заочників / Х. А. Шапаренко // Практичне навчання як складова формування майбутнього фахівця : зб. матеріалів Харк. обласної наук.-практ. конф. пед працівників вищ. навч. закладів 1-2 рівнів акредитації, (24-25 лютого). – Харків, 2005. – С. 250–252.

270. Шапаренко Х. А. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Х. А. Шапаренко. – Харків, 2008. – 236 с.

271. Шубас М. С. Инженерное мышление и научно-технический прогресс / М. С. Шубас. – Вильнюс: Мантис, 1982. – 173 с.

272. Шубниціна Т. В. Формирование психологической культуры студентов технических специальностей вуза : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Т. В. Шубницька. – М., 2004. – 22 с.

273. Щербатюк Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Щербатюк Лариса Борисівна. – О., 2007. – 263 с.

274. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе : учеб. пособ. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.
275. Якобчук А. Р. Акмеологические особенности продуктивных учителей начальных классов : автореф. дис... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / А. Р. Якобчук. – Шуя, 2001. – 23 с.
276. Яковлева Е. Л. Психология развития творческого потенциала личности / Е. Л. Яковлева. – М. : Флинта, 1997. – 224 с.
277. Якушева Т. Г. Самоуправление темпераментом как акме-позиция / Т. Г. Якушева, В. И. Страхов // Вопросы акмеологии. – Саратов : Изд-во Саратовского пед. ин-та, 1997. – Вып. 1. – С. 87–89.
278. Янынин П. В. К определению понятия «духовное» и «духовность» / П. В. Янынин // VI-VII симпозиумы ПИ РАО [«Современные проблемы смысла жизни и акме»], (Москва, 2002; Самара, 2002). – Москва-Самара : Психологический институт РАО, 2002. – С. 387–390.
279. Barbuto W. S. Motivation sources inventory : Development and validation of new scales to measure an integrative taxonomy of motivation / W. S. Barbuto // Psychological Reports. – 1998. – Т. 82. – P. 1011–1022.
280. Cropley A. J. European Journal for High ability / A. J. Cropley. – 1992. – Vol. 3. – P. 130.
281. Guilford J. P. Measurement of creativity. Exploration in creativity / J. P. Guilford. – New Uork : Mc-Gaw Hill, 1967. – P. 281–287.
282. Guilford J. P. The nature of human intelligence / J. P. Guilford. – New York : Mc-Gaw Hill, 1967.
283. Madsen K.B. Theories of Motivation / K. B. Madsen. – Munksgaard, 1968. – 255 p.
284. Malatesta C. The role of emotions in the development and organization of personality / C. Malatesta. – In:R.Thompson(Ed.).

Socioemotional Development. – Nebraska Symposium on Motivation, 1990. – P. 1–56.

285. Maslow A. H. Motivation and personality / A. H. Maslow. – New-York : Harper, 1954. – 411 p.

286. McClelland, D.C. The achievement motive / D. C. McClelland, J. W. Atkinson, R. A. Dark, E. L. Lowell. – New-York : Appleton-Century-Crofts, 1976. – 386 p.

287. Ocheretna O. Yu. Acmeological culture of the future telecommunications engineers: analysis of its terming / O. Yu. Ocheretna // European Journal of Education and Applied Psychology. – Education, Issue 2. – Vienna, Austria, 2016. – P. 10–12.

288. Ocheretna O. Yu. Results and analysis of the formative stage of the experiment on forming future telecommunications engineers' acmeological culture in the course of training / O. Yu. Ocheretna // International annual journal. – Odessa : South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Ariel University Center of Samaria, Israel, 2016 – Issue. Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration.

289. Oech R. Awhach on the Side of the Head : How to Unlock your Mind for innovation Menlo Park. Calif. Creative think / R. Oech. – 1983. – XVII. 141. – P. 111.

290. Persival F. Handbook of Educational Technology / F. Persival, Elington. – L. ; N.Y., 1984. – 128 p.

291. Short E. Concept of Competense: its Use and Misuse in Edukation / E. Short // Journal of Teacher. – 1998. – № 2. – P. 5.

292. Sternberg R. General intellectual ability / R. Sternberg // Human abilities by R. Sternberg. – 1985. – P. 5–31.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розрахунок критерію хі-квадрат

Порівняння експериментальної та контрольної групи на різних етапах експерименту

Таблиця

Розрахунок критерію χ^2 для ЕГ та КГ на прикінцевому етапі експерименту

Рівень сформованості	Кількість по ЕГ (%)	Кількість по КГ (%)	$\frac{n_i}{N}$	$\frac{m_i}{M}$	$\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}$	$\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2$	$n_i + m_i$	$\frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{n_i + m_i}$
	n_i	m_i						
Високий	27,08	7,28	0,2708	0,0728	0,198	0,039204	34,36	0,0011409
Задовільний	51,19	28,29	0,5119	0,2829	0,229	0,052441	79,48	0,0006598
Низький	21,73	64,43	0,2173	0,6443	-0,427	0,182329	86,16	0,0021161
Σ	100	100						0,0039168

$$\chi_{емп\ \phi}^2 = 100 \cdot 100 \cdot 0,0039168 = 39,17, \text{ отже } \chi_{емп\ \phi}^2 = 39,17 > \chi_{0,05}^2 = 5,99,$$

що свідчить про розбіжність характеристик контрольної та експериментальної групи після формувального експерименту з ймовірністю 95%.

Таблиця

Розрахунок критерію χ^2 для ЕГ на констатувальному та
прикінцевому етапах експерименту

Рівень сформованості	Кількість по ЕГ на початку експерименту (%)	Кількість по ЕГ на кінець експерименту (%)	$\frac{n_i}{N}$	$\frac{m_i}{M}$	$\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}$	$\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2$	$n_i + m_i$	$\frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{n_i + m_i}$
	n_i	m_i						
Високий	7,18	27,08	0,0718	0,2708	-0,199	0,039601	34,26	0,0011558
Задовільний	29,40	51,19	0,294	0,5119	-0,2179	0,0474804	80,59	0,0005891
Низький	63,42	21,73	0,6342	0,2173	0,4169	0,1738056	85,15	0,0020411
Σ	100	100						0,003786

$\chi^2 = 100 \times 100 \times 0,003786 = 37,86$ є більше за критичне значення $\chi^2_{0,05} = 5,99$, а тому можемо стверджувати, що у процесі формувального експерименту рівень сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електрозв'язку в експериментальній групі студентів значно підвищився.

Таблиця

Розрахунок критерію χ^2 для КГ на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту

Рівень сформованості	Кількість по КГ на початку експерименту (%)	Кількість по КГ на кінець експерименту (%)	$\frac{n_i}{N}$	$\frac{m_i}{M}$	$\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}$	$\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2$	$n_i + m_i$	$\frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{n_i + m_i}$
	n_i	m_i						
Високий	3,87	7,28	0,0387	0,0728	-0,0341	0,0011628	11,15	0,0001042
Задовільний	24,03	28,29	0,2403	0,2829	-0,0426	0,0018147	52,32	0,0000346
Низький	72,10	64,43	0,721	0,6443	0,0767	0,0058828	136,53	0,000043
Σ	100	100						0,0001818

$\chi^2 = 100 \times 100 \times 0,0001818 = 1,82$, що є менше ніж критичне значення цього показника $\chi^2_{0,05} = 5,99$, що в свою чергу свідчить про те, що у контрольній групі не виникло значних змін в рівні сформованості акмеологічної культури майбутніх фахівців електров'язку за період експерименту.

Додаток Б

Методики діагностики показників сформованості акмеологічної культури на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту

Додаток Б1. Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса

На кожен з нижчезазначених питань відповідайте "Так" або "Ні".

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко дратуюся, коли помічаю, що не можу па всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту.
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним з останніх.
5. Коли в мене два дні поспіль немає діла, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Але відношенню до себе я більш строгий, ніж по відношенню до інших.
8. Я більш доброзичливий, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то йотом суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. У процесі роботи я потребую невеликих паузах для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення більш твердими.
17. У мене легко викликати честолюбство.
18. Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.

19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.
21. Треба покладатися тільки на самого себе.
22. У житті мало речей більш важливих, ніж гроші.
23. Завжди, коли мені треба буде виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. У кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я розташований до роботи, я роблю се краще і кваліфікованішими, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть завзято працювати.
28. Коли у мене немає справ, я відчуваю, що мені не по собі.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога краще.
31. Мої друзі іноді вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не ладиться, я нетерплячий.
36. Я зазвичай звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає великі результати, ніж роботи інших.
38. Багато чого, за що я беруся, що не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне до влади і положенню.
41. Коли я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти я йду аж до крайніх заходів.

Ключ. Ви отримали по 1 балу за відповіді "Так" на наступні питання: 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9,10, 14,15, 16,17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41. Ви також отримали по 1 балу за відповіді "Ні" на питання 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39. Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються. Підрахуйте суму набраних балів.

Результат:

- Від 1 до 10 балів: низька мотивація до успіху;
- Від 11 до 16 балів: середній рівень мотивації до успіху;
- Від 17 до 20 балів: помірковано високий рівень мотивації;
- Понад 21 бали: занадто високий рівень мотивації до успіху.

**Додаток Б 2 Шкала оцінки потреби в досягненні Ю. Орлова,
В. Шкуркіна, Л. Орлова**

Мотивація досягнення – прагнення до покращення результатів, незадоволеність досягнутим, наполегливість у досягненні своїх цілей, прагнення домогтися свого – є однією з головних властивостей особистості, яка впливає на все людське життя.

Численні дослідження довели тісний зв'язок між рівнем мотивації досягнення і успіхом у життєдіяльності. І це не випадково, бо доведено, що люди, які володіють високим рівнем цієї самої мотивації, шукають ситуації досягнення, упевнені в успішному результаті, шукають інформацію для судження про свої успіхи, готові прийняти на себе відповідальність, рішучі в невизначених ситуаціях, проявляють наполегливість у прагненні до мети, отримують задоволення від вирішення цікавих завдань, не губляться в ситуації змагання, показують велику завзятість при зіткненні з перешкодами.

Тест-опитувальник допоможе виміряти рівень мотивації досягнення. Він містить твердження, які диференціюють людей двох протилежних груп: з високим і низьким рівнями потреби у досягненнях.

Інструкція. У тесті міститься 22 твердження, які дають Вам змогу уточнити думки, інтереси і те, як Ви оцінюєте себе. У бланку відповіді напишіть поряд з номером твердження «Так», якщо Ви згодні з цим твердженням, а якщо не згодні, – «Ні». Ніяких додаткових написів робити не слід. Заповнюючи бланк для відповідей, майте на увазі, що твердження дуже короткі і не передбачають всіх подробиць. Не гайте часу на роздуми, відповідайте швидко і обов'язково на кожне запитання. Поганих і хороших відповідей не існує.

Питальник

1. Думаю, що успіх у житті швидше за все залежить від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я втрачу улюблене заняття, життя для мене втратить всякий сенс.
3. Для мене в будь-якій справі важливіше не його виконання, а кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди більше страждають від невдалої роботи, ніж від поганих взаємин із близькими.
5. На мою думку, більшість людей живуть далекими цілями, а не близькими.
6. У житті в мене було більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюся удосконалити деякі її елементи.
9. Поглинений думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
10. Мої близькі вважають мене ледачим.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні швидше за все обставини, ніж я сам.
12. Терпіння у мене більше, ніж здібностей.
13. Мої батьки дуже суворо контролювали мене.
14. Лінь, а не сумнів в успіху змушує мене часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнена в собі людина.
16. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси невеликі.

17. Я старанна людина.
18. Коли все йде добре, моя енергія підсилюється.
19. Якби я був журналістом, я писав би швидше за все про оригінальні винаходи людей, ніж про події.
20. Мої близькі зазвичай не поділяють моїх планів.
21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх товаришів.
22. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.

Ключі

Досліджуваний одержує по 1 балу, якщо відповів:

«Так» – на твердження 2, 6, 7, 8, 14, 16, 18, 21, 22

«Ні» – на твердження 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 20.

Інтерпретація результатів

Сума балів свідчить про рівень потреби у досягненнях:

- низький – до 10 балів;
- нижче середнього – 11-12;
- середній – 13-14;
- вище середнього – 15-16;
- високий – 17-22.

Додаток Б. 3 Діагностика реалізації потреб у саморозвитку

Г. Олпорта

- **Інструкція.**
- Відповідаючи на запитання анкети, поставте, будь ласка, бали, відповідні до вашої думки:
 - 5 - якщо дане твердження повністю відповідає дійсності;
 - 4 - скоріше відповідає, ніж ні;
 - 3 - і так, і ні;
 - 2 - скоріше не відповідає;

- 1 - не відповідає.
- **Тестовий матеріал.**
- 1. Я прагну вивчити себе.
- 2. Я залишаю час для розвитку, як би не був зайнятий справами.
- 3. Виникаючі перешкоди стимулюють мою активність.
- 4. Я шукаю зворотний зв'язок, тому що це допомагає мені довідатися й оцінити себе.
- 5. Я рефлексую свою діяльність, виділяючи для цього спеціальний час.
- 6. Я аналізую свої почуття й досвід.
- 7. Я багато читаю.
- 8. Я широко дискутую по питаннях, що цікавлять мене.
- 9. Я вірю у свої можливості.
- 10. Я прагну бути більш відкритою людиною.
- 11. Я усвідомлюю той вплив, який виявляють на мене оточуючі люди.
- 12. Я керую своїм професійним розвитком і одержую позитивні результати.
- 13. Я одержую задоволення від освоєння нового.
- 14. Зростаюча відповідальність не лякає мене.
- 15. Я позитивно відніс(лась)ся б до просування по службі.
- **Обробка результатів.**
- Підрахуйте загальну суму балів.
- **Ключ та інтерпретація.**
- Якщо у вас набралось 55 і більш балів, виходить, ви активно реалізуєте свої потреби в саморозвитку;
- діапазон від 36 до 54 балів свідчить про те, що у вас відсутня сформована система саморозвитку;
- результат від 15 до 35 балів дає підставу вважати, що саморозвиток на даний момент зупинився.

Додаток Б. 4 Діагностика рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (за Л. Бережновою)

Як відомо, саморозвиток характеризується прагненням розвиватися, наявністю якостей особистості, що сприяють саморозвитку, і можливостей реалізації себе в професійній діяльності.

Тест "Рефлексія на саморозвиток" включає 18 питань і по три передбачуваних відповіді на кожне. Випробуваному пропонується вибрати тільки один із запропонованих варіантів відповіді. Для цього після кожного питання потрібно обвести букву "а", "б" або "в" відповідно.

Однозначно вибрані відповіді дозволяють визначити рівень прагнення до саморозвитку, самооцінку своїх якостей, що сприяють саморозвитку, оцінку можливостей реалізації себе в професійній діяльності (в даному випадку оцінка проекту педагогічної підтримки як можливості професійної самореалізації).

Тестовий матеріал

1. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка характеристика вам найбільше підходить:
 - а) цілеспрямований;
 - б) працьовитий;
 - в) дисциплінований.
2. За що вас цінують колеги?
 - а) за те, що я відповідальний;
 - б) за те, що відстоюю свою позицію і не міняю рішень;
 - в) за те, що я ерудований, цікавий співрозмовник.
3. Як ви ставитеся до ідеї педагогічної підтримки?
 - а) думаю, що це марна трата часу;
 - б) глибоко не вникав у проблему;
 - в) позитивно, активно включаються в проект.
4. Що вам найбільше заважає професійно самовдосконалюватися?
 - а) недостатньо часу;
 - б) немає підходящої літератури і умов;

в) не вистачає сили волі та наполегливості.

5. Які особисто ваші типові утруднення в здійсненні педагогічної підтримки?

а) не ставив перед собою завдання аналізувати труднощі;

б) маючи великий досвід, утруднень не відчуваю;

в) точно не знаю.

6. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка характеристика вам найбільше підходить:

а) вимогливий;

б) наполегливий;

в) поблажливий.

7. На основі порівняльної самооцінки виберіть, яка характеристика вам найбільше підходить.

а) рішучий;

б) кмітливий;

в) допитливий.

8. Яка ваша позиція в проєкті педагогічної підтримки?

а) генератор ідей;

б) критик;

в) організатор.

9. На основі порівняльної самооцінки виберіть, які якості у вас розвинені більшою мірою:

а) сила волі;

б) завзятість;

в) обов'язковість.

10. Що ви найчастіше робите, коли у вас з'являється вільний час?

а) займаюся улюбленою справою;

б) читаю;

в) проводжу час з друзями.

11. Яка з наведених нижче сфер для вас останнім часом представляє пізнавальний інтерес?

- а) методичні знання;
- б) теоретичні знання;
- а) інноваційна педагогічна діяльність.

12. У чому ви могли б себе максимально реалізувати?

- а) якби працював так, як і колись;
- б) в новому проєкті педагогічної підтримки;
- в) не знаю.

13. Яким вас найчастіше за все вважають ваші друзі?

- а) справедливим;
- б) доброзичливим;
- в) чуйним.

14. Який з трьох принципів вам щонайближче і якого ви дотримуєтесь найчастіше?

- а) жити треба так, щоб не було боляче за безцільно прожиті роки;
- б) в житті завжди є місце самовдосконалення;
- в) насолода життям у творчості.

15. Хто ближче всього до вашого ідеалу?

- а) людина сильна духом і міцної волі;
- б) людина творча, багато знає і вміє;
- в) людина незалежна і впевнений у собі.

16. Чи вдасться вам у професійному плані домогтися того, про що ви мрієте?

- а) думаю, що так;
- б) швидше за все, так;
- в) як пощастить.

17. Що вас більше приваблює в проєкті педагогічної підтримки?

- а) те, що більшість вчителів схвалюють ідею педагогічної підтримки;
- б) ще не знаю;

в) нові можливості викладацької діяльності і перспектива самореалізації.

18. Уявіть, що ви стали мільярдером. Що б ви хотіли?

а) подорожував би по всьому світу;

б) побудував би приватну школу і займався улюбленою справою;

в) поліпшив б свої побутові умови і жив у своє задоволення.

КЛЮЧ

Номер питання	Оціночні бали відповідей		Номер питання	Оціночні бали відповідей	
	а)	б) в)		а)	б) в)
1	а) 3	б) 2; в) 1	10	а) 2	б) 3; в) 1
2	а) 2	б) 1; в) 3	11	а) 1	б) 2; в) 3
3	а) 1	б) 2; в) 3	12	а) 1	б) 3; в) 2
4	а) 3	б) 2; в) 1	13	а) 3	б) 2; в) 1
5	а) 2	б) 3; в) 1	14	а) 1	б) 3; в) 2
6	а) 3	б) 2; в) 1	15	а) 1	б) 3; в) 2
7	а) 2	б) 3; в) 1	16	а) 3	б) 2; в) 1
8	а) 3	б) 2; в) 1	17	а) 2	б) 1; в) 3
9	а) 2	б) 3; в) 1	18	а) 2	б) 3; в) 1

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТУ

Розподіл сумарної кількості балів

Сумарне число балів	Рівень прагнення до саморозвитку
18-24	Дуже низький
25-29	Низький
30-34	Нижче середнього

35-39	Середній
40-44	Вище середнього
45-49	Високий
50-54	Дуже високий

Самооцінка особистістю своїх якостей

Сумарна кількість балів	Самооцінка особистістю своїх якостей
18-17	Дуже висока
16-15	Завищена

Додаток Б. 5 Оцінка ефективності саморозвитку як фактору досягнення «акме» (модифікована анкета)

Цей тест був спрямований на оцінку ефективності саморозвитку як фактору досягнення акме і самоздійснення, а також на оцінку рівня креативності саморозвитку.

Студентам було запропоновано відповісти на ряд запитань стосовно їх життєвих цінностей та їх ставлення до самовдосконалення в професійній діяльності.

Усі запитання ми розділили на чотири групи, залежно від їх спрямованості. Перша група питань була спрямована на ціннісну орієнтацію самоздійснення. Друга група питань була пов'язана з адекватною оцінкою студентами їхнього потенціала та рівнем їх намагань.

Треття група питань стосувалася рівня креативності в процесі саморозвитку, та остання, четверта група питань, включала питання для виявлення рівня рефлексивної саморегуляції.

Тестовий матеріал

Рівень ціннісної орієнтації

Інструкція: Виберіть одну із запропонованих варіантів відповідей.

Питання 1.

Яка із цінностей була провідною у Вашій сім'ї:

- а. навчання й саморозвиток
- б. робота
- в. добробут
- г. щиросердечний комфорт
- д. здоров'я
- е. сім'я

Питання 2

Що з перерахованого є для Вас найбільш привабливим у Вашій майбутній роботі?

- а. високий статус і надана йому влада й вплив
- б. можливість професійного росту
- в. гроші й матеріальне благополуччя
- г. спілкування
- д. можливість особистісного самовдосконалення
- е. стабільність

Питання 3

Що з перерахованого, на Вашу думку, найбільше близько співвідноситься з поняттям «кар'єра»?

- а. можливість керувати більшою кількістю людей;
- б. ріст добробуту;
- в. службовий ріст;
- г. свобода дій;
- д. влада й вплив;
- е. безпека;

Питання 4

Якщо в роботі не вдається відразу досягти потрібної якості, я намагаюся добитися її, навіть якщо іншим це не важливо –

- а. практично завжди
- б. часто
- в. іноді
- г. рідко

Прагнення до професійного самовдосконалення

Питання 5

Виходячи з Вашого досвіду, добитися кращих результатів у роботі співробітник здатний, якщо ставить перед собою цілі:

- а. високі, але , які важко досягти
- б. тільки в межах своїх певних можливостей
- в. досяжні напевно, але нижче його можливостей

Питання 6

Люди, які проявляють надмірну старанність, звичайно дратують

- а. так
- б. скоріше так
- в. скоріше ні
- г. ні

Питання 7

Наскільки для Вас звичне наступне висловлення. Думаю, що я маю досить високий професійний потенціал

- а. згодний
- б. скоріше так
- в. скоріше ні
- г. ні

Питання 8

Я здатний упоратися з більш високим рівнем повноважень і відповідальності –

- а. так

- б. скоріше так
- в. скоріше ні
- г. ні

Креативність у виконанні професійних завдань

Питання 9

Якою мірою Вас задовольняє зміст Вашої професійної діяльності?

- а. задовольняє повністю
- б. скоріше задовольняє
- в. скоріше не задовольняє
- г. не задовольняє
- д. важко відповісти

Питання 10

Чи задоволені Ви своїм соціальним статусом, положенням у суспільстві (організації)?

- а. задоволений повністю
- б. скоріше задоволений
- в. скоріше не задоволений
- г. повністю не задоволений
- д. важко відповісти

Питання 11

Як би Ви оцінили свою кар'єру? –

- а. надзвичайно успішна
- б. успішна
- в. скоріше успішна
- г. скоріше неуспішна
- д. неуспішна
- е. важко відповісти

Питання 12

Чи є у Вас винаходи, раціоналізаторські пропозиції? –

- а. так, є винаходи
- б. так, є рацпропозиції
- в. так, є документально неоформлені ідеї

Рівень рефлексивної саморегуляції

Питання 13

На Вашу думку, робота - це, насамперед: -

- а. основа сенсу життя, що іноді вимагає жертв
- б. змушена необхідність
- в. інтерес, що народжується в процесі її виконання
- г. обов'язок будь-якої людини перед суспільством

Питання 14

Що, на Вашу думку, важливіше?

- а. проявляти ініціативу
- б. чітко виконувати свої обов'язки

Питання 15

Чи Згодні ви з тим, що виконавчий, але не дуже творчий співробітник цінується набагато дорожче, чим дуже творчий, але не завжди виконавчий

- а. повністю згодний
- б. скоріше згодний
- в. скоріше не згодний
- г. абсолютно не згодне

Питання 16

Не треба заважати людям у роботі й результати будуть краще –

- а. не згодний
- б. скоріше не згодний, чим згодний
- в. скоріше згодний, чим не згодний
- г. згоден

КЛЮЧ

№	Оціночні бали відповідей		№	Оціночні бали відповідей	
1	а) 5; б) 0; в) 2	г) 1; д) 3; е) 4	10	а) 4; б) 3; в) 1	г) 0; д) 1
2	а) 2; б) 5; в) 0	г) 4; д) 3; е) 1	11	а) 0; б) 2; в) 5	г) 1; д) 0; е) 0
3	а) 1; б) 3; в) 5	Г) 2; д) 0; е) 4	12	а) 5; б) 4; в) 3	г) д) 2
4	а) 5; б) 4; в) 3	г) 2; д) 1	13	а) 4; б) 0; в) 5	г) 3; д) 1
5	а) 5; б) 2; в) 1	г) д) 1	14	а) 5; б) 2; в)	г) д) 2
6	а) 0; б) 2; в) 1	г) 0; д) 1	15	а) 0; б) 1; в) 2	г) 3; д) 2
7	а) 3; б) 5; в) 1	г) 0; д) 1	16	а) 1; б) 2; в) 3	г) 2 д) 1
8	а) 5; б) 4; в) 1	г) 0; д) 1			
9	а) 1; б) 2; в) 3	г) 4; д) 1			

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТУ

Розподіл сумарного числа балів

1-30 балів- низький рівень

31-60 балів- задовільний рівень

61-80 балів- високий рівень

Додаток Б. 6 Тестові завдання.

Діагностика професійно-зорієнтованих знань.

Варіант 1

1. Прочитайте текст «ICT systems», і на підставі інформації, отриманої з тексту, підтвердить (або спростуйте) наступні вислови: _____

_____ 1) Software, hardware, personnel-are the basic functions of ICT systems components. _____

_____ 2) Information, control and communication systems are designed for sending data between different devices.

_____ 3) mobile phones , printers, scanners are multi-purpose devices of ICT systems.

Так, це вірно

Ні, це невірно.

2. Продовжити (доповнити) наступне речення, вибравши правильний варіант (граматика):

The World Wide Web a network of documents that in a hypertext environment.

Варіанти :

1 is ; works.; 2 are ; working; 3 are; works; _____

3. З'єднайте речення за змістом:

1)The first mechanical calculating machines

2)During 1830s, an English mathematician Charles Babbage

3)In 1930 the first reliable analog computer

a) developed the idea of a mechanical digital computer

b)were invented during 1600s

c) was built

4. Перекладіть наступні лексичні одиниці:

1) broadcasting 2) communication facilities 3) wireless communication

4) винахід 5) засоби зв'язку б) наземний

(Відповіді на питання (ключі))

1. 1) Ні, це невірно; _____

2) Ні, це невірно; _____

3) Так, це вірно; _____

2. 1; 2; 3

3. 1-b; 2 а; 3-с,

4. 1 транслявання, радіопередача

2 засоби зв'язку

3 безпроводний зв'язок

4 invention

5 communication means

6 terrestrial

Варіант 2

1. Прочитайте текст «ICT systems», і на підставі інформації, отриманої з тексту, підтвердіть (або спростуйте) наступні вислови:

1) Software, hardware and personnel are the basic functions of ICT systems.

2) Communication system is designed for sending data between different devices.

3) Teletext and call centers are the ICT systems services.

Так, це вірно. _____

Ні, це невірно.

2. Продовжити (доповнити) наступне речення, вибравши правильний варіант (граматика):

The Web _____ you to post and accessal sorts of interactive multimedia information and _____ a real information highway.

Варіанти :

1 enable ; has become.; 2 enables; has become; 3 enabled; become; _____

3. З'єднайте речення за змістом:

1) A programmer writes the instructions

2) Such a language consists of

3) Some programming languages

a) for a computer in a programming language.

b) resemble the language of mathematics.

c) letters, words and symbols as well as rules for combining those elements.

4. Перекладіть наступні лексичні одиниці: 1) conversion 2) induction coil

3) to cancel 4) проводная связь 5) схема, цепь 4) подключать

(Відповіді на питання (ключі))

1. 1) Ні, це невірно.;
2) Так, це вірно. ;
3) Так, це вірно. ;
2. 1; 2; 3
3. 1-a; 2- c; 3-b,
4. 1 преобразование
2 индукционная катушка
3 отменить, прекратить
4 wired communication
5 circuit
6 to connect

Варіант 3

1. Прочитайте текст «ICT systems», і на підставі інформації, отриманої з тексту, підтвердить (або спростуйте) наступні вислови: _____

- 1) Digital television helps to increase the number of call centers. _____
- 2) The main aim of information system is to control different devices such as switches and sensors.
- 3) Software, hardware, personnel are good examples of communication system.

Так, це вірно. _____

Ні, це невірно.

2. Продовжити (доповнити) наступне речення, вибравши правильний варіант (граматика):

The transmitter _____ a speech signal down the telephone line, and the receiver _____ the signal from the central office.

Варіанти :

1. sends ; receives.; 2. are traveled; called; 3. travel; is called; _____

3. З'єднайте речення за змістом:

- 1) The use of induction coil to balance the electrical side tone
 2) The induction coil
 3) A speech network electronically cancels
 a) was patented in 1918 by G.A. Campbell.
 b) the side tone leakage and performs the two-wire or four-wire conversion.
 c) has been replaced in modern telephones by a speech network.

4. Перекладіть наступні лексичні одиниці:

- 1) database 2) noiseless 3) flexibility
 4) устанавлюють 5) узел б) высокоскоростная линия

(Відповіді на питання (ключі))

1. 1) Ні, це невірно.

2) Ні, це невірно. ;

3) Ні, це невірно _

2. 1; 2; 3

3. 1-a; 2- c; 3-b,

4. 1 база даних

2 бесшумный

3 гибкость

4 to install

5 hub|node

6 high-speed line

Варіант 4

1. Прочитайте текст «ICT systems», і на підставі інформації, отриманої з тексту, підтвердіть (або спростуйте) наступні вислови:

___ 1) Digital technology helps to increase the number of Digital Television channels and their quality of image . ___

___ 2) Mobile phones network , digital television are good examples of the Internet.

___ 3) Input, output, communication and memory are the devices of ICT systems.

___ Так, це вірно. ___

___ Ні, це невірно.

2. Продовжити (доповнити) наступне речення, вибравши правильний варіант (граматика):

The public switched network to transmit and switch any signal that within its baseband.

Варіанти :

1 was able to use ; remains.; 2 can be used; remains; 3 can be used; remain;

3. З'єднайте речення за змістом:

1) The telephone ringer is connected in

2) Thomas Watson

3) Today's electromechanical ringers have

a) changed little since then.

b) parallel across the telephone line before the switch hook's contacts.

c) applied for the first ringer patent in 1878.

4. Перекладіть наступні лексичні одиниці:

1) to redistribute 2) a fiber optic cable 3) a transmission path

4) шина 5) роутер 6) опорная сеть, магистраль сети

(Відповіді на питання (ключі))

1. 1) Так, це вірно; _ _

___ 2) Ні, .

___ 3) Ні.

2. _1; _2; 3.

3. _1-b; 2- c; 3-a,

4. _1 перераспределять

___ 2 волоконно-оптический кабель

___ 3 канал передачи, тракт передачи

___ 4 bus

___ 5 router

___ 6 to share resources

Варіант 5

Прочитайте текст «ICT systems», і на підставі інформації, отриманої з тексту, підтвердить (або спростуйте) наступні вислови: ___

___ 1) Telecommunication technology to send copies of documents through telephone lines is used in faxes or telefaxes. ___

___ 2) Communication, control and informal systems are the types of devices and service systems.

___ 3) Input, processing, output communication and feedback, memory are the components of the basic function.

___ Так, це вірно ___ Ні, це невірно.

2. Продовжити (доповнити) наступне речення, вибравши правильний варіант (граматика):

The high- impedance ringer ___ in 1890 by John J.Carty, a Bell engineer who two-wire local loop in1881.

Варіанти :

1. invented ; was invented.; 2. invented; invents; 3. was invented; had invented;

3. З'єднайте речення за змістом:

1) A hammer moves in response

2) The induction coil has been replaced in modern telephones

3) A speech network electronically

a) by a speech network.

b) cancels the side tone leakage.

c) to the ringer current loudly striking two bells.

4. Перекладіть наступні лексичні одиниці:

1) switchboard

2) to replace

3) sophisticated device

4) междугородние звонки

5) абонент

6) получают доступ

(Відповіді на питання (ключі))

1) Так, це вірно.

2) Ні; _ _

3) Ні.

2. 1; 2; 3.

3. 1-c; 2 - a; 3-b.

4. 1) телефонный коммутатор/АТС

2) заменять

3) сложное устройство

4) long-distance calls

5) subscriber

6) to access

Варіант 6

1. Прочитайте текст «ICT systems», і на підставі інформації, отриманої з тексту, підтвердить (або спростуйте) наступні вислови: _____

1) The examples of ICT systems may be digital cameras, printers and other.

2) Communication system, control and information systems are the types of ICT systems.

3) Input, processing, output, communication and feedback, memory are the basic functions of systems components.

Так, це вірно Ні, це невірно.

2. Продовжити (доповнити) наступне речення, вибравши правильний варіант (граматика):

Telephones as much a form of infrastructure as roads or electricity and competition them cheaper.

Варіанти :

1 are ; will make.; 2is; will make; 3 are ; will be made; _

3. З'єднайте речення за змістом:

1)Global phones are no going

2) If the market fails to develop,

3) And these new global telephones

a) reflect a wider trend.

b) it could prove too small to support the costs of launching satellites.

c) to deliver many benefits at once.

4. Перекладіть наступні лексичні одиниці:

1) external 2) remote computer 3) interference

4) шум 5) ширина полосы/пропускная способность 6) получают

(Відповіді на питання (ключі))

1. 1) Ні. ; _

2). Так, це вірно

3) Так, це вірно; _

2. 1; 2; 3

3. 1-c; 2 - b; 3-a,

4. 1) внешний 2) удаленный компьютер 3)интерференция/помехи
4) noise 5) bandwidth 6) to obtain

Варіант 7

1. Прочитайте текст «ICT systems», і на підставі інформації, отриманої з тексту, підтвердить (або спростуйте) наступні вислови: ___

___ 1) The examples of ICT systems may be LAN(Local Area Network) and database of library.

___ 2) Telecommunication technology to send copies of documents through telephone lines is Telephone.

___ 3) ICT systems are classified as following: informal system, formal system and communication system.

___ Так, це вірно. ___ Ні, це невірно.

2. Продовжити (доповнити) наступне речення, вибравши правильний варіант (граматика):

A robot ___ a computer-programmed machine that ___,etc. in a precise cases, repetitive way.

Варіанти :

1. are ; will perform actions, manipulate objects.; 2. is; performs actions, manipulates objects; 3. will be ; perform actions, manipulate objects;

3. З'єднайте речення за змістом:

1) Artificial Intelligence

2) This science also tries

3) These tasks normally

a) is the science that tries to recreate the human thought process.

b) to build machines that perform different tasks.

c) require human intelligence.

4. Перекладіть наступні лексичні одиниці:

- 1) to broadcast 2) to disconnect 3) channel
4) базовая полоса частот 5) множественный 6) электропроводная
связь

(Відповіді на питання (ключі))

1. 1) Так, це вірно _ _

2) Ні ;

3) Ні.

2. 1; 2; 3

3. 1-a; 2 - b; 3-c,

4. 1) вещать/передавать 2) разъединять 3) канал

4) baseband 5) multiple 6) electrical wire communications